

RESTITUIRI

Serie îngrijită de Mircea Zăciu

OCCISIO GREGORII IN MOLDAVIA VODAE TRAGEDICE EXPRESSA

**(Uciderea lui Grigore Vodă în Moldova expusă
în formă de piesă de teatru)**

Ediție îngrijită, studiu introductiv și note de

LUCIAN DRIMBA

**EDITURA DACIA
CLUJ-NAPOCA, 1983**

686043

Coperta seriei de VASILE POP SILAGHI

STUDIU INTRODUCŢIV

Cu toate că este semnalată existenţa, încă din secolul al XVII-lea, a traducerii în româneşte a prologului unei piese teatrale¹, începuturile teatrului propriu-zis la noi trebuie fixate pe la mijlocul veacului al XVIII-lea, când au avut loc cele dintâi spectacole cu adevărat teatrale — indiferent de cine au fost date, pentru cine şi în ce limbă — şi de când datează cele mai vechi texte dramatice originale şi traduse în româneşte. Că au existat în acel secol şi în cele anterioare, reprezentaţii ale panglicarilor, ghiduşilor, pehlivanilor, soitarilor, e adevărat; dar nu este mai puţin adevărat că ele nu formează un spectacol teatral propriu-zis. Nici literatura dramatică tradusă sau originală în limba română nu coboară dincolo de mijlocul secolului al XVIII-lea, decît incidental; cele mai vechi texte dramatice cunoscute pînă acum — în marea lor majoritate traduceri — datează abia din a doua jumătate a aceluşi secol. Veacul acela a fost bogat în traduceri de tot felul

---

¹ Este vorba de fapt de traducerea prologului piesei *Erofilii* de Gheorghe Hortatzis, făcută de mitropolitul Dosoftei. Semnalarea traducerii şi identificarea autorului îi aparţin lui Al. Elian, *Dosoftei, poet laic*, „Contemporanul“, nr. 21 (1071) din 26 mai 1967. Cu mult înainte de apariţia articolului, P. P. Panaitescu în *Începuturile şi biruinţa scrisului în limba română*, 1965, p. 208, ştiind despre descoperirile lui Al. Elian, pe care îl şi citează de altfel, afirmă că „Dosoftei, autorul *Psaltirii* în versuri, în româneşte, a tradus din greceşte tragedia *Erofile* de Gheorghe Hortatzis, folosind iarăşi versificaţia românească“.

și din toate genurile literare, mai puțin din genul dramatic, dar nici traducerea operelor dramatice nu erau, se pare, destinate reprezentării pe scenă, ci lecturii. Fără să avem pretenția că oferim o listă exhaustivă a traducerilor românești ale pieselor teatrale, vom înșira în cele ce urmează piesele care au fost deja descoperite și semnalate, sau chiar studiate de către diferiți cercetători și despre care avem până acum știință. În trecut vom aminti că literatura dramatică originală din secolul al XVIII-lea este slab reprezentată: în afara dramei populare, *Vicleimul*, a cărei existență este atestată încă din secolul anterior, și complementul ei *Jocul păpușilor*, sînt înregistrate: *Judecata vlădicii*, *Comedia pastorală*, și *Occisio Gregorii in Moldavia Vodae tragedice expressa*.

Mai întii se impune amintirea spectacolelor și pieselor în limba greacă. Și aceasta pentru două motive: întii, fiindcă cele mai vechi manuscrise de piese teatrale sînt cele în limba greacă, iar primele traduceri românești din literatura dramatică franceză sau italiană s-au făcut de cele mai multe ori de pe intermediare grecești; al doilea, pentru că prin piesele și spectacolele grecești s-a contribuit în largă măsură la formarea și dezvoltarea gustului pentru teatru la români².

---

² N. Iorga, *Locul românilor în dezvoltarea vieții sufletești a popoarelor române*, „Revista istorică”, V (1919), nr. 6—7, p. 124, crede că piesele și reprezentațiile grecești ar fi putut duce la dezvoltarea teatrului în limba română dacă nu intervenea strivirea fiscală. Ion Horia Rădulescu, *Teatrul francez în Muntenia în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, Sibiu, 1943, p. 1, nota 1 atribuie în mod greșit lui N. Iorga afirmația că „se juca uneori teatru și în limba română, alături de cea greacă”. Iată textual ce spune N. Iorga în *loc. cit.*: „La noi începuturi de teatru cu personaje contemporane, dar în grecește, se întîlnesc în aceeași Domnie brîncovenească. Să nu fi intervenit strivirea fiscală din epoca fanariotă, ele ar fi dus, desigur,

Cele mai vechi spectacole teatrale, ocazionale, în limba greacă sînt menționate pe la sfîrșitul secolului al XVII-lea, iar prima piesă despre care avem informații, dar nu se păstrează, este o comedie tendențioasă, datînd din aceeași perioadă, scrisă în 1680 de egumenul mănăstirii Sf. Sava din București și poartă titlul *Grajdul*³. În epoca următoare, pe vremea domniilor fanariote, se scriu numeroase comedii satirice inspirate din viața de la curtea domnească.

În fondul de manuscrise grecești al Bibliotecii Academiei R. S. România se păstrează două piese de teatru, una tradusă și alta originală, aparținînd secolului al XVIII-lea. Manuscrisul miscelaneu aflat sub nr. 807 încorporează traducerea făcută în anul 1758, a unei piese de teatru de Metastasio: *Recunoașterea Semiramidei. Dramă a lui Metastasio Romanul, tradusă din italienește în limba aceasta de Anastasie Sugduri din Ianina la 1758*⁴. Aceasta este socotită de către unii cercetători ai operei metastasienne ca una din primele traduceri grecești din Metastasio⁵ și ea dovedește că dramaturgul italian a fost cunoscut de timpuriu în țara noastră. După asemenea traduceri grecești se

---

la un teatru în limba românească. Așa, sub acești fanarioți chiar, scene din viața de la Curte vor forma subiecțul unor comedii, mai ales satirice, mai tîrziu“.

³ Ion Horia Rădulescu, *op. cit.* Autorul culege informația din opera lui Rudolf Nicolai, *Geschichte der neugriechischen Literatur*, Leipzig, 1876, p. 75. Felul în care I. Horia Rădulescu relatează lucrurile ne-ar putea face să credem că a existat o bogată literatură dramatică în limba greacă și un mare număr de „spectacole ocazionale“ în aceeași limbă, încă de pe la sfîrșitul secolului al XVII-lea.

⁴ C. Litzica, *Catalogul manuscriptelor grecești*, București, 1909, p. 528.

⁵ Ramiro Ortiz, *Per la storia della cultura italiana in Rumania*, 1916, p. 257.

vor fi făcut și primele traduceri în limba română din opera lui Metastasio.

A doua piesă, păstrată în același fond de manuscrise sub nr. 228(60)⁶, nu mai este o traducere ci o operă originală. Ea se intitulează *Alexandru Vodă cel ticălos* și este o „comedie compusă de un anonim la anul 1758“.

Mai vechi decât acestea sînt însă două traduceri din piesele lui Molière, și anume: *L'Etourdi* și *Sganarelle*, pe care le tălmăcea în 1741, de pe un intermediar în limba italiană, Ioan Rali, din ordinul domnitorului Ioan Constantin Nicolaie Mavrocordat⁷.

Cu siguranță că acestea nu au fost singurele piese de teatru în limba greacă ce au circulat la noi în secolul al XVIII-lea și, probabil, nu sînt nici singurele ce se păstrează. În orice caz, existența spectacolelor și a pieselor grecești amintite nu prezintă interes și importanță numai pentru cunoașterea mișcării teatrale de la noi, ci și pentru istoria teatrului grecesc, deoarece, „pînă la izbucnirea revoluției din 1821, grecii n-au avut teatru în țara lor de baștină“⁸.

---

⁶ C. Litzica, *op. cit.*, p. 113; *Istoria teatrului în România*, vol. I, 1965, p. 249, nota 3, o amintește cu titlul *Alexandru vodă cel fără conștiință*, citînd pe N. Iorga, *Istoria literaturii românești în secolul al XVIII-lea*, vol. II, 1901, p. 76 și pe Marcu Beza, *Urme românești în răsăritul ortodox*, București, 1937, p. 126—132.

⁷ Ariadna Camariano, *Spiritul revoluționar francez și Voltaire în limba greacă și română*, București, 1946, p. 123, nota 2. Probabil că traducerea era destinată lecturii. Dar patru decenii mai tîrziu, domnitorul Mihail Șuțu, „făcea să se reprezinte la curtea sa «comedii italiene»“, deoarece le prefera pe acestea „vechilor reprezentării de curte“. — N. Iorga, *Istoria literaturii românești în secolul al XVIII-lea*, II, 1901, p. 27 și 35.

⁸ Ion Horia Rădulescu, *Teatrul francez în Muntenia în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, Sibiu, 1943, p. 1, nota 3, 4. Autorul folosește informațiile lui Le Fermandi, *Du*

Un alt scriitor francez cunoscut, citit și apreciat mult în secolul al XVIII-lea de grecii din țara noastră și de aiurea, ca și de alte popoare, a fost Voltaire. Din opera acestuia se traduce mult și destul de timpuriu; dar din piesele sale dramatice se traduce — un număr considerabil, de altfel — abia în secolul al XIX-lea, cele mai vechi traduceri cunoscute pînă acum nedepășind primii ani ai acestui secol. De pildă, *La café ou l'Écossaise* de Voltaire este tradusă de Gheorghe Cavacos în 1806 sub titlul *Scoțiana*. Din același an datează și traducerea tragediei lui Racine *Alexandre le grand*⁹.

Nu numai pentru grecii din țara noastră, dar și pentru români, Metastasio a fost, în secolul al XVIII-lea, cel mai apreciat scriitor italian. Multele opere traduse în românește, precum și numărul mare de traducători și admiratori dovedesc cu prisosință că opera acestuia a fost cunoscută și mult gustată fie direct în original, fie prin traduceri făcute de pe la sfîrșitul secolului al XVIII-lea. Metastasio se bucura de mare cinstire și era numit fără nici o rezervă „cezari-cescul poetic“. Cel care îl numea astfel era un mare admirator al său și traducător din opera sa dramatică, boierul moldovean Alexandru Beldiman.

Nu mai mică era admirația lui Ienache Văcărescu față de același scriitor italian. În ale sale *Observații sau băgări de seamă...*, Rîmnic 1787, Ienache îl numea „prea înțeleptul

---

théâtre grec moderne, în „Le monde dramatique“, Paris, 1835, I, p. 400; Iacovaky Rizo Néroulos, *Cours de littérature grecque moderne*, Genève, 1828, ed. II, p. 112—113. — Primele teatre grecești apar la Odesa, Corfu, București și Iași, fără a se ști pînă acum cu precizie data întemeierii lor. În orice caz, se cunoaște scena de scurtă durată din București din 1810, cînd s-a jucat piesa *Focion* și că cea de la Corfu exista din 1790.

⁹ A. Camariano, *op cit.*, p. 116. — În 1802 boierul Balș avea tradusă în grecește tragedia *Zaire* de Voltaire sau romanul *Zaide* al D-nei de La Fayette (id., *ibid.*, p. 128).

și plinul dă istorie și dă știință și mai virtos de duh născătoriu Metastasio, pentru care îndrăznesc a zice că nu s-a împodobit acest poet cu poezia italienească, ci au împodobit poezia italienească cu duhul și cu condeii său“.

Al. Beldiman, îndrăgostitul de literatură și laboriosul traducător moldovean, talmăcea în 1784 două din piesele lui Metastasio: *Milosirdia lui Tit*, dramă în trei acte, și *Hosrois (Siroe) al doilea împărat a Persăii*, dramă în trei acte¹⁰. Acestea de fapt nu sînt singurele piese pe care le-a tradus Al. Beldiman; mai amintim cu titlu informativ, deși aparțin primelor decenii ale secolului al XIX-lea, traduceriile pieselor *Menecmii*¹¹ de Regnard, *Tragedia lui*

---

¹⁰ Amîndouă sînt cuprinse în același ms. nr. 181. La sfîrșitul ms-ului, se află următoarea notă: „S-au scris și s-au talmăcit de mine Alexandru Beldiman, 1784 oct. 5“. — Aceste două piese se mai găsesc, împreună, în ms-ul 3454, ce datează de la începutul sec. al XIX-lea, care mai încorporează și traducerea lui *Caton*.

Asupra activității de traducător a lui Al. Beldiman se pot consulta cu folos lucrările: G. I. Ionescu-Gion, *Portrete istorice*, București, 1894, p. 10 și u.; N. Iorga, *Istoria literaturii românești în secolul al XVIII-lea*, II, p. 440 și urm.; G. Călinescu, *Istoria literaturii române...*, p. 61; D. Popovici, *La littérature roumaine à l'époque des lumières*, Sibiu, 1945, passim. — Primul care vorbește pe larg despre traducerea piesei *Milosirdia lui Tit* este R. Ortiz, *op. cit.*, p. 252 și urm.

¹¹ Asupra ei vezi: I. Tanovicenu, *Traducătorul din 1803 al Menecmilor. Vornicul Alexandru Beldiman*, „Arhiva“ (Iași), IX (1898), p. 165—181; idem, *Manuscriptul „Menecmii“*, „Arhiva“, III (1892), p. 297—299; Al. Suțu, *Studiu critic asupra piesei „Les Ménechmes“ a lui Regnard și traduceriile ei moldovenești*, „Arhiva“, III (1892), p. 300—308. — Textul traducerii cuprinse în ms-ul din 1803 cît și textul unei alte traduceri, din 1913, au fost publicate de I. Tanovicenu în „Arhiva“, III (1892), nr. 4—12. — R. Ortiz, *op. cit.*, p. 252, nota 2, afirmă că *Menecmii* este a doua traducere a lui Al. Beldiman. De fapt este a treia, ținînd seama de faptul că *Siroe* sau *Hosrois* este a doua piesă tradusă de

Sapor,¹² tot de Regnard și *Elisaveta sau cei surghiuniți în Siberia*¹³. Într-o perioadă în care la noi abia începuse a se vorbi despre teatru și când literatura dramatică originală abia se înfiripa poate timid, iar piesele de teatru erau destinate lecturii și nu reprezentării scenice, activitatea de traducător a lui Beldiman prezintă un incontestabil merit împreună cu a celorlalți traducători, dar plasându-se în fruntea lor prin numărul mare și uneori prin calitatea traducerilor.

O altă piesă a lui Metastasio care s-a bucurat de o specială atenție și apreciere a fost *Achille la Sciro*¹⁴. Ea a

---

neobositul vornic moldovean. Al. Papiu Ilarian, *Menegmii sau frații cei de gemine*, „Analele Academiei Române“, Mem. secț. lit., tom III (1871), p. 115 și Al. Philippide, *Introducere în istoria limbii și literaturii române*, Iași, 1888, p. 186, atribuie traducerea *Menecmilor* lui Budai Deleanu și reproduc greșit titlul: primul — *Menemii*, al doilea — *Muntenii*. — Ovid Densusianu, *Un presupus manuscris al lui Budai Deleanu*, „Revișta critică literară“, I (1893), p. 345—365, dovedește că traducerea nu aparține lui Budai Deleanu. Necunoscând, sau ignorând dovedirea lui O. Densusianu, R. Ortiz, *op. cit.*, continuă să o atribuie poetului ardelean.

La B.A.R.S.R. se păstrează patru manuscrise cuprinzând traducerea *Menecmilor*: 2428, 2657, 3095 și 4435.

¹² Autorul *Tragodiei lui Sapor* a fost identificat de Al. Piru, *Identificări*, „Limbă și literatură“, IV (1960), p. 303 și urm.

¹³ Păstrată în ms.-ul 437 și datînd din 1815, — I. Bianu și R. Caracaș, *Catalogul manuscrisurilor românești*, tom. II, 1906, sub nr. 437. Aceasta este traducerea dramatizării după romanul cu același nume al scriitoarei franceze Cottin.

¹⁴ Se află în manuscrisele: 1818 (socotit cel mai vechi), 306, 2691 (sec. al XIX-lea) și 4747 (sec. al XIX-lea). În ms. 1818, care poartă titlul *Ahileu la Ostrovul Sirului* și datează din 1733, actul se numește *facere*, scena — *skini*, personajele — *obrazile*. În ms. 4747 lipsește titlul, care va fi fost scris pe f. 1, ce lipsește; spre deosebire de ms. 1818, aici scena se numește *cort*.

ispitit pe mai mulți traducători, fiind tălmăcită în românește de mai multe ori, la sfârșitul secolului al XVIII-lea și la începutul celui următor. Cea mai veche traducere a acestei piese pare să fie cea conservată în manuscrisul nr. 306 din Biblioteca Academiei, despre care se spune în catalog¹⁵ că datează de la începutul secolului al XVIII-lea. Acest manuscris, purtând titlul *Pricina comediei Vetézului Ahilefs, fiul Dumnezăoaiei Thetis*, cuprinde 56 de foi, avînd la început o prefață în care se expune subiectul comediei. Din 1783 datează traducerea acestei piese, făcută probabil de Al. Beldiman, sub titlul *Ahileu la ostrovul Sirului*, păstrată în manuscrisul academic nr. 1818, care se pare a fi doar o copie. Piesa aceasta a fost tradusă și de paharnicul Iordache Slătineanu, care o tipărește în 1797 la Sibiu sub titlul *Ahilefs la Schiro*¹⁶. Este prima piesă teatrală tipărită în limba română¹⁷ și ea se numără între cele mai bune traduceri vechi în românește¹⁸. Paharnicul mărturisește în prefață motivele care l-au determinat să o traducă: „vrînd

---

¹⁵ I. Bianu și R. Caracaș, *Catalogul manuscrisurilor românești*, III, p. 9.

¹⁶ N. Iorga, *Relații culturale greco-române*, „Revista istorică“, V. (1919), p. 70—71, afirmă că „și traducerea grecească a operei *Achile în Sciro* este făcută, ca și cea românească, de Iordache Slătineanu. Textul pe care se întemeiază este însă ambiguu: el ar pleda mai degrabă pentru traducerea, de către Slătineanu, a piesei *Demetrio* a lui Metastasio, care apare în grecește la Iena în 1817“, spune D. Popovici, *Difuzarea ideilor „luminării în Țările române*, „Studii literare“, (Sibiu), III (1944), p. 137.

¹⁷ Despre ea vorbește pe larg R. Ortiz, *op. cit.*, p. 260 ș.u.

¹⁸ Afirmînd că traducerea lui I. Slătineanu este mai bună decît cea făcută de Al. Beldiman, Claudio Isopescu, *L'Italia e i inizi del teatro drammatico e musicale romeno*, „Il Giornale di Politica e di Letteratura“, V (1929), p. 1365, atribuie acestuia din urmă o astfel de traducere. S-a dovedit însă că traducerea din 1787 aparține unui „oarecare Vasile D., despre care se știe că a fost diac în casa lui Gh. Beldiman“.

drept a petrece din vreme a singurătăţii mele la ţară, a cheltui minaturi a vieţii mele întru cităanii veselitoare, am tălmăcit-o în limba mea cea părintească, drept; mîngiere celor ce ca şi mine petrece citodată afară din turburarea politicească. Iar piesa îl va fi atras deoarece cuprinde „mari moraliceşti pilde, ce privesc spre îmbunătăţirea şi pornirea celor două repezi patimi, de care se bîntuieşte inima omenească, a dragostii şi a iubirii de slavă“. Traducerea este făcută în proză, nu în versuri, cum spune N. Iorga¹⁹; în versuri sînt traduse numai cântonetele de la sfîrşitul fiecărei scene.

Opera lui Metastasio a ispitit şi pe alţi scriitori şi traducători din primele decenii ale secolului următor. Manuscrisul academic nr. 445 cuprinde piesa în 3 acte, *Artaxerxu*, care „s-a scris la let 1807 iulie 2, de mine I. G.[oro]v.[ei]“. Aici, „s-a scris“ nu are sensul de „s-a tradus“, ci de „s-a copiat“; e vorba de copia unei traduceri puţin mai vechi.

„Ca o probă cu care se arată că limba noastră prin cultură se poate alătura celei italieneşti“, Ion Budai Deleanu începe în primii ani ai secolului al XIX-lea traducerea dramei *Temistoclu* din care se păstrează, în prima formă, trei scene din actul II, singurele traduse.²⁰ Această traducere, făcută direct din italieneşte (cele enumerate pînă acum au fost făcute după intermediare greceşti) nu are însemnătate numai pentru că ne arată credinţa lui I. Budai Deleanu că şi limba română poate ajunge „cu vremea“, „prin cultură“ la înălţimea celei italiene, faţă de care scriitorul român are admiraţie şi respect, ci şi pentru alte motive. Ținînd seama de faptul că el a început cam prin

---

¹⁹ *Istoria literaturii româneşti în secolul al XVIII-lea*, I, p. 433—434.

²⁰ Ms. 2427, ff. 32—41. Vezi şi I. Pervain, *Ion Budai-Deleanu şi Metastasio* „Tribuna“, IV (1960), nr. 46, p. 3.

1818—1820 să traducă și *Attilio Regolo*, terminînd doar prima scenă,²¹ sîntem ispitiți să credem că scriitorul ardelean a manifestat un oarecare interes și pentru dramă, și probele pe care le invocă spre a-și sprijini părerea mai sus amintită nu sînt luate întîmplător din domeniul dramei.

În sfîrșit vom aminti un alt admirator și traducător al operei metastasiene, Ștefan Crișan, membru al Școlii ardelenene, despre care Vasile Popp ne informează în prefața la *Psaltirea în versuri* de Pralea, publicată la Brașov în 1827, că „multe au tradus din *Metastasio*“. Nu se știe însă ce anume și cînd, dar se presupune că traducea direct din italienește.²²

Din literatura franceză, potrivit informațiilor pe care le deținem pînă în prezent, ni se păstrează o singură piesă tradusă în secolul al XVIII-lea. Este vorba de comedia lui Jean Jacques Rousseau, *Narcisse ou l'amant de lui-même*, pe care un anonim ascuns sub inițialele I.G. sau I.C., probabil Ion Cantacuzino, o traducea în 1794. Comedia se păstrează, într-o copie din 1803, în manuscrisul academic nr. 3099, ff 88^r—123^v, și are următorul titlu: *Narchis sau îndrăgostitul însuși de sine. Comedie de Jan Jac Ruso pe franțozește făcută și tălmăcită la anu 794*. Lipsită de valoare literară și dramatică, comedia putea totuși satisface gusturile cititorilor de la sfîrșitul aceluia secol, prin intriga ușoară și palida concluzie moralizatoare.

Primii ani ai secolului următor, al XIX-lea, sînt bogați și în traduceri din literatura franceză, în afară de cele din literatura italiană. În 1805, un anonim traducea o altă „tragedie“ și anume, *Lentor* (mss. 4746). Aceasta s-a bucurat

---

²¹ R. Ortiz, *op. cit.*, p. 224.

²² Conducîndu-se după informația lui V. Popp, vorbesc despre Șt. Crișan ca traducător: R. Ortiz, *op. cit.*, p. 273; N. Iorga, *Istoria literaturii românești în secolul al XVIII-lea*, II, p. 297; și alții.

de o mare prețuire dacă ne gândim că din acel secol se păstrează nouă copii. Dar în mai multe copii (14) se păstrează *Sapor*. Ambele tălmăciri se pare că se datoresc lui Al. Beldiman. Cu trei ani mai târziu, mult tradusul și gustatul Florian este reprezentat în acest sens prin tragedia *Galateea* tradusă în 1808 de C. Stamate. Traducerea (păstrată în mss. nr. 3502) poartă următorul titlu: *Galatia. Tragedii păstoricească a domnului Florianu, tălmăcită de pe limba greacă pe limba moldovenească de mine Constantin Stamate*.

Și *Orest* de Voltaire era tradus în primii ani ai secolului al XIX-lea, deoarece o găsim în două copii: una din 1810 (mss. 1676), alta din 1813 (mss. 5481). Traducerea e făcută de sirguinciosul tălmăcitor Al. Beldiman și se pare a fi prima în românește din opera dramatică a lui Voltaire²³. Dar piesele scriitorului francez erau cunoscute și gustate de români și de grecii din București și Iași mai dinainte. O prețioasă informație în acest sens ne-o furnizează Fr. Sulzer, care susține că „lumea bună din cele două capitale își hrănea sufletul“ și cu tragediile lui Voltaire. Unul dintre aceștia se pare a fi fost chiar Ienache Văcărescu, „fiindcă citise și cunoștea mai multe opere voltairiene“²⁴.

Desigur, lista traducerilor de piese teatrale făcute în primul deceniu al secolului al XIX-lea este mult mai bogată, după cum nu afirmăm că am epuizat lista traducerilor făcute în secolul al XVIII-lea. Probabil mai sînt și altele despre care n-am putut lua cunoștință, sau care nu au fost semnificate și cercetate încă, sau, în fine, care vor fi existat, dar se vor fi pierdut după aceea.

În secolul al XVIII-lea se fac pentru publicul din țara noastră numeroase traduceri, în limba greacă sau română, din diverse specii literare. Între ele se găsesc multe piese.

---

²³ Cf. A. Camariano, *op. cit.*, p. 147.

²⁴ *Id.*, *ibid.*, p. 9.

Dar, neexistînd teatru, ele erau traduse nu pentru a fi reprezentate, ci pentru lectură. Gusturile literare ale cititorilor epocii se îndreptau spre povești, romane și piese de teatru. Așa se explică de ce unele din ele cunosc o mare apreciere și o largă circulație prin numeroase exemplare manuscrise și uneori în mai multe traduceri, pînă aproape de mijlocul secolului următor.

Într-o perioadă în care literatura dramatică originală abia se ivea timid, „asemenea traduceri s-au dat relativ multe, deșteptînd interesul pentru un gen necultivat la noi și pregătînd o literatură originală care numai tirziu avea să se afirme²⁵.

Literatura dramatică română scrisă este de vîrstă mai tînră decît poezia sau proza. Cele mai vechi încercări cunoscute, care datează abia din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, sînt destul de rudimentare și de firave și dovedesc o anumită legătură cu creația folclorică. Nu ne ocupăm aici de *A scolasticilor de la Blaj facere* din 1763, pe care o amintește tratatul academic de *Istoria literaturii române*²⁶, pentru simplul motiv că ea nu este o piesă de teatru și nu are nici măcar un element dramatic în afară de faptul că este dialogată. Vom insera însă în rîndul lucrărilor dramatice două texte cu caracter dramatic pe care le cunoaștem doar fragmentar, e adevărat, și asupra cărora se cuvine să stăruim puțin. Acestea sînt: *Judecata Vlădicii* și *Comedia pastorală*²⁷. Între ele se situează, cronologic, *Occisio Gregorii in Moldavia Vodae tragedice expressa*, singura care a ajuns în întregime pînă la noi.

---

²⁵ Ovid Densusianu, *Literatura română modernă*, ed. IV, București, 1943, p. 174.

²⁶ Vol. I, București, 1964, p. 524.

²⁷ Le numim astfel, convențional, pentru că le lipsește titlul original, dacă vor fi avut.

Între formele sub care s-a manifestat teatrul la noi, în începuturile sale, o găsim și pe aceea a *teatrului școlar*, prin care trebuie să înțelegem mai ales serbările elevilor organizate cu diferite ocazii, în cadrul cărora au avut loc uneori și reprezentații teatrale. Un asemenea gen de teatru s-a practicat mai ales în Ardeal și Banat. Așa de exemplu se presupune că la Blaj s-a dat o reprezentație teatrală în românește pe la mijlocul veacului al XVIII-lea²⁸.

În ordinea acestui fel de teatru, care a cunoscut o frumoasă dezvoltare și o rodnică activitate atât la români, cât și la celelalte naționalități din Transilvania, se cuvine să fie amintită la loc de frunte lăudabila inițiativă a profesorilor și elevilor blăjeni din 1755. Aceștia, numai la un an de la întemeierea școlilor românești din Blaj, pregătesc un spectacol, pe care îl prezintă în mai multe localități, între 25 decembrie 1755 și 6 ianuarie 1756. Despre acest prim spectacol teatral românesc dat de diletanți români în limba română, mărturisește — oferind și câteva amănunte prețioase — un document contemporan și anume, un raport informativ al canonicului Atanasie Rednic către episcopul Petru Pavel Aaron²⁹, fondatorul școlilor din acel important centru cultural și politic al românilor transilvăneni.

Înainte sărbătorilor Crăciunului, în timp ce episcopul lipsea din localitate, fiind plecat în vizită canonică la Baia Mare, câțiva profesori pregătesc o reprezentație teatrală cu elevii din clasele mari și mici. În fruntea inițiativei și a organizatorilor „vinovați” de această uimitoare acțiune se afla profesorul Grigore Maior, canonic și el, viitor episcop al Blajului, om de o frumoasă cultură, cu doctoratul în filozofie și teologie luat la Roma. Alături de el, dascăli Vasile Neagoe Orbul, în calitate de regizor, și Silvestru Caliani,

---

²⁸ *Istoria teatrului în România*, I, p. 188.

²⁹ Raportul a fost redactat în limba latină. Îl reproducem în original și în traducere, în *Anexe*.

însotitor. Trupa micilor actori diletanți era formată din 11 actori, purtînd costume după modelul comedianților, unele împrumutate, altele confecționate, împodobite cu feluri de semne și sticlute colorate. Personajele erau: un rege avînd în mînă „un sceptru (împodobit) cu sticlă“, ce mergea sub baldachin purtat de patru copii; alți doi „duceau pe sus o persoană cu panglică asemănătoare cu aceea pe care o poartă episcopii catolici“, doi îngeri ce aveau cusute pe piept icoane, un toboșar care avea și o trompetă, un stegar, un etiopian și un mesager (sol).

Acesta din urmă, cînd își debita mesajul, era cocoțat pe umerii altuia și sufla din trompetă, în timp ce regele își spunea rolul șezînd pe tron „deasupra sceptrelor pe care alții le țineau“. Ce anume reprezenta „producția dramatică“ a acestor școlari este greu de spus; scrisoarea informativă amintită relatează că „exercitium“-ul (= spectacolul) „consta din patru sau cinci cîntări valahe și [declamările] celorlalți doi, a regelui și a celuiilalt, în limba română“. Va fi fost, probabil, o compoziție cu conținut religios, din moment ce între personaje se aflau și doi îngeri cu icoane cusute pe costume și reprezentația s-a dat în timpul sărbătorilor de iarnă, iar organizatorii și supraveghetorii acestei „comedia ambulatoaria alumnorum“ au fost profesorii-preoți și călugări. Probabil un fel de *Vicleim*.³⁰ un joc care să celebreze nașterea lui Isus, compus de vreun

---

³⁰ Autorii capitolului despre *Irozii* din *Istoria teatrului în România*, vol. I, p. 111, sînt prea categorici, și insuficient sprijiniți de document, cînd fac următoarea afirmație:

„Avem de-a face, de bună seamă (subl. ns.), cu piesa liturgică *Irod*; personajele — regele Irod, cei doi episcopi, craii Malhior și Baltazar, etiopianul, negrul crai Gaspar — sînt caracteristice“.

Mult prea categorici și neserviți de document, căci acesta nu menționează pe „craii Melhior și Baltazar, etiopianul, negrul crai Gaspar“ și nici pe „regele Irod“. Numai amin-

profesor avînd posibilitatea de adaptare a unor părți după împrejurări, după cum se menționează în raport.

Seria reprezentațiilor cu „exercitium“-ul micilor actori a început la Blaj, în preziua Crăciunului la cîteva case; apoi a continuat în alte localități: Sebeș, Alba Iulia, Vinț, Cut, precum și în alte părți, și a sfîrșit tot la Blaj „în ajunul Bobotezei“, printr-o reprezentație dată în refectoriul internatului, în fața mai multor profesori, prezent fiind de data aceasta și autorul raportului, Atanasie Rednic. Pretutindeni micii interpreți au stîrnit admirația privitorilor. Cînd reprezentația avea loc în biserici, acestea „nu puteau să mai cuprindă mulțimea de popor“, care „îi privea cu cea mai mare admirație pretutindeni“. Între spectatori se găseau, alături de români, germani, sași și unguri, care regretau că între elevii lor nu se află apți să facă asemenea lucruri minunate.

Oricît de mult a fost admirată de toți cei ce-au văzut-o și oricît a fost socotită de către superiorii școlii blăjene drept „o mare noutate care nici nu este practică de alte neamuri“, fapta școlarilor — actori și a profesorilor — organizatori a fost totuși de natură să stîrnească o oarecare îngrijorare: teama să nu fie cumva interpretată de adversari ca un semn al „vreunei viitoare răzvrătiri“.

În *Geschichte des Transalpinischen Daciens*, lucrare importantă pentru informațiile pe care le conține cu privire la țările românești din secolul al XVIII-lea, Fr. Sulzer amintește³¹ cîteva producții cu caracter dramatic pe care le-a cunoscut cu prilejul călătoriei sale prin Ardeal. Este vorba despre unele lucrări pe care nu le cunoaștem decît din re-

---

tirea unor personaje și sumara prezentare a înfățișării lor, precum și faptul că piesa a fost jucată în preajma Crăciunului au putut constitui bază a supoziției ce s-a făcut, iar nu a unei afirmații categorice.

³¹ În vol. III, p. 19—24.

latările călătorului german³², Singura care, se pare poate fi considerată drept piesă de teatru, indiferent cât de rudimentară ar fi fost, este *Comedia pastorală*³³, datînd din jurul anului 1780. Sulzer spune că e o piesă comică cu muzică și că a văzut-o cu prilejul unei nunți săsești de la Brașov. Piesa nu se păstrează, dar îi putem cunoaște în linii mari conținutul din prezentarea pe care i-o face călătorul german și din citatele pe care le dă în românește.

Personajele între care se leagă conversația sînt: un cioban, un mire și mai mulți nuntași. Ciobanul intră și, în câteva versuri cîntate, le povestește ceva celor prezenți. Apare mirele, îndeamnă pe nuntași să stea la masă și, apoi, le vorbește, nu lipsit de îngîmfare, despre sine și despre alți pețitori ai fetei, vreo doisprezece la număr, cărora le-a luat-o înainte fiindcă este o persoană mai prezentabilă decît ei. De bucurie, mirele sare în sus și, neatenț, își arde cojocul. Un alt cioban povestește că prietenul său Radu s-ar fi logodit cu Ilinca, a cărei frumusețe o laudă. Drăguș, un adorator al Iincăi, nemaiputîndu-și stăpîni necazul, povestește la rîndu-i că, în timp ce dormea, i-a „suflat“ Radu fata. Prietenii săi caută să-l liniștească, amintindu-i bunătățile ce se află pe masă. La sfîrșit, oamenii mulțumesc mirelui pentru frumoasa primire și tratare cu care au fost cinstiți și fac următoarea urare:

Inchină, frate, să trăiască,
Să nu lipsească foc și iască
Mirelui și la mireasă,

---

³² Informațiile comunicate de Franz Joseph Sulzer au fost folosite prima oară de D. C. Ollănescu, *Teatrul la români*, II, p. 120—121 și T. T. Burada, *Cercetări despre începutul teatrului românesc din Transilvania*, „Arhiva“, 1905, nr. 7—8, p. 293—300 și „Familia“, XLI (1905), p. 484—487.

³³ Celelalte producții pe care le amintește Sulzer fac parte din bogata literatură de „plîngeri“, care nu au de fapt nimic comun cu teatrul propriu-zis.

Ca să umple toată casa
Cu coconi de cei frumoși
Și cu fete de folos
Că bine ne-au ospătat
Mirele să fie lăudat!

Sintem de părere că avem de a face nu cu o piesă propriu-zisă ci mai degrabă cu o variantă originală, de mai mare amploare a orațiilor de nuntă. În perorațiile și cîntecele lor, personajele debitează numeroase gume, păcăleli și „aluziuni cu totul triviale, grosolane și obscene“. Oricum ar fi, o farsă dominată de un comic de calitate foarte dubioasă, important este faptul că piesa aceasta constituie una din cele dintîi creații dramatice ale literaturii noastre, și un început de spectacol teatral, prezența elementului folcloric fiind evidentă peste tot. Pentru că, după cum ne arată numele personajelor din această farsă, ea este inspirată din viața și obiceiurile românilor, deși a fost jucată cu ocazia unei nunți săsești, iar autorul ei, potrivit părerii lui Sulzer, este un român al cărui nume nu-l cunoaștem în mod precis, ascunzîndu-se sub anagrama M^{Ky}_{1,7,8}. De altfel, piesa este și ea în românește, iar Sulzer reproduce citate în limba română, cu ortografie germană, în caractere gotice, și alături dă traducerea germană, nu totdeauna corectă, a textelor citate.

Așadar: o piesă în românește, compusă de un român și inspirată din datinile poporului român. Ea prezintă o mare importanță pentru istoria dramei românești. E regretabil că nu s-a păstrat în întregime pentru a ne putea da seama în ce măsură autorul ei a cunoscut și a reușit să zugrăvească, la modul dramatic, unul din străvechile obiceiuri ale poporului nostru, lucru pe care nu-l putem stabili din sumara prezentare făcută de Sulzer.

Dar *Comedia pastorală* **cîştigă** mult în importanță dacă ne gîndim că a fost și reprezentată, — și în această ordine ea prezintă interes și pentru istoria spectacolului românesc, nu numai a dramei.

Mai importantă decît acestea ni se pare o scenetă comico-satirică, pe care noi o intitulăm *Judecata vlădicii*, datînd din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Nu o cunoaștem în întregime. Un fragment din ea, și anume sfîrșitul, se găsește încorporat într-un codice miscelaneu din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea aflat azi în biblioteca Institutului de lingvistică din Cluj-Napoca. E foarte posibil ca sceneta să fie anterioară lui *Occisio Gregorii Vodae*, adică anterioară anilor 1778—1780.

Personajele ce apar în acest fragment sînt trei: Voinicul, Fata și Vlădica.

Ademenită de vorbele și promisiunile voinicului, fata a căzut victima seducerii acestuia, dar voinicul uită de toate promisiunile făcute și o părăsește, fapt ce o determină să-l cheme în fața judecătorului — vlădica. Toate aceste întîmplări nu sînt prezentate în fragmentul păstrat; ele vor fi fost cuprinse în paginile anterioare, ce s-au pierdut. Textul existent cuprinde doar următoarea conversație a celor trei personaje.

Ajuns în fața vlădicii, voinicul neagă că o cunoaște pe fată, deoarece el n-a avut niciodată de lucru cu fete ușurate. La auzul acestor cuvinte fata se vaietă amarnic și încearcă să-i aducă aminte:

Vai de tine și de mine
Ce-mi fu a păși cu tine
Dar cînd pinza am bilit
Nu ești tu cel ce-a ai vinit [sic!]
Și m-ai luat cu cuvinte
Pînă ce m-ai scos din minte?

Judecătorul, vlădica, rămîne neînduplecat la aceste tînguieli, învinuind-o pe fată că s-a lăsat sedusă și n-a strigat. Ca să-și motiveze atitudinea, fata amintește promisiunile ce i s-au făcut:

Și-un galben mi-au giuruit
Pînă ce m-au amăgit
Și tot au zis că m-a lua
Și bibișor că m-a îmbrăca.

Dar voinicul, departe de a-și îndeplini promisiunile a mai dat-o „pe ușă afară“. Vlădica continuă să rămînă hotărît în atitudinea sa. Fata invocă atunci un ultim și cel mai puternic argument: ce se va face cînd se va naște copilul? Soluția, destul de simplă, e găsită repede de către vlădică:

Copilul dacă l-ei face
Să-l aduci încoace
Și eu l-oi da la o maică
Și maicei voi da o vacă.

Cum este firesc, fata nu este de acord cu o astfel de rezolvare și îi spune vlădicii:

Decît copilul la străine,
Mai bine m-ai mărita pe mine.

Mulțumit cu înțeleapta judecată a vlădicii, voinicul îi adresează recunoscător aceste cuvinte cu care se și sfîrșește sceneta:

Mulțumesc sfinției tale
Că făcuși dreptate mare.

Naivă și stângace în ce privește compoziția, sceneta este în expresie de un realism prea crud. Indiferent de natura acestora, important este faptul că sceneta în discuție se fixează între foarte puținele texte dramatice românești originale existente în secolul al XVIII-lea, și între primele de această factură la noi. Ea contribuie apoi la stabilirea unei concluzii despre conținutul și forma primelor noastre piese teatrale. Poate că sceneta aceasta trebuie pusă în legătură cu teatrul de același gen, de aceeași factură, cu teatrul școlar de la Blaj, deoarece prin preocupare, atmosferă, expresie și atitudine, cele două piese — *Judecata Vlădicului* și *Occisio Gregorii Vodae* sînt înrudite.

Existența unor astfel de producții dramatice ca piesa școlară din Blaj, din 1755, *Comedia pastorală, Judecata Vlădicii* sau *Occisio Gregorii* (și probabil că vor fi existat și altele), atestă vechimea acestui fel de manifestare în planul spiritualității românilor din aceste părți ale țării.

*

Occisio Gregorii in Moldavia Vodae tragedice expressa, (Uciderea lui Grigore Vodă în Moldova, expusă în formă de piesă de teatru) este cea mai veche piesă de teatru originală românească ce se cunoaște și care se păstrează în întregime și în bune condiții. Conservată pînă în 1950 alături de valoroasele manuscrise ale citorva reprezentanți ai Școlii ardeleni în biblioteca fostei episcopii greco-catolice din Oradea și provenită acolo din hîrțile episcopului Samuil Vulcan — după cum ne asigură strănepotul acestui vestit cărturar, Iosif Vulcan, într-o notiță publicată în „Familia“ din 1898³⁴, — piesa se găsește azi, în manuscrisul original, în Biblioteca filialei din Cluj a Academiei R.S.R., fond Oradea, sub cota 471.

---

³⁴ O tragedie românească din secolul al XVIII, „Familia“, XXXIV (1898), p. 585—586.

Notița din „Familia” care aducea informația de mai sus, le mai aducea și pe acelea că I. Vulcan a împrumutat manuscrisul piesei de la Biblioteca orădeană și l-a dus personal la București colegului său de la Academie, D. C. Ollănescu, care i-l ceruse spre a-l consulta în vederea completării datelor relative la teatrul ardelean din lucrarea sa *Teatrul la români*, și că manuscrisul a fost copiat la Academie. Într-adevăr, copia a fost făcută de cunoscutul paleograf Iuliu Tuducescu și ea se păstrează în fondul de manuscrise românești al Bibliotecii Academiei R.S.R., avînd azi cota A — 564 (fost ms. rom. nr. 1275).

Lucrurile acestea se petreceau în 1898. Ceva mai tîrziu, în 1905, istoriograful teatrului din Moldova, Teodor T. Burada mărturisea³⁵ că a văzut și el acest manuscris în amintita bibliotecă din Oradea, că l-a copiat și copia o păstrează. Nu știm dacă mai există copia făcută de el și nici unde anume se află.

Cel care a semnalat însă pentru întîia oară existența acestei piese de teatru nu a fost I. Vulcan, ci N. Densușianu. Cu aproape douăzeci de ani înaintea notiței informative din „Familia”, într-un *Raport*, din 1880, înaintat Academiei Române³⁶, N. Densușianu o amintește de două ori: întîi sub titlul incorect și prescurtat: *Scisio Gregorii in Moldavia Vodae*, iar apoi cu titlul complet, dar cu redarea incorectă a primului cuvînt: *Scisio Gregorii in Moldavia Vodae tragedice expressa*. După N. Densușianu, după I. Vulcan și D. C. Ollănescu³⁷, dar înaintea lui T. T. Burada, a mai

---

³⁵ În *Cercetări despre începutul teatrului românesc în Transilvania*, „Arhiva”, 1905, nr. 7—8, p. 293.

³⁶ Apărut în „Analele Academiei Române”, seria II, tom. II și în extras cu titlul: *Cercetări istorice în Arhivele și Bibliotecile Ungariei și ale Transilvaniei. Raportu înaintatu Academiei Române de . . .*, București, 1880, 124 p.

³⁷ *Teatrul la români*, „Analele Academiei Române”, seria a II-a, tom. XX, Memoriile secției literare, București, 1899, p. 120.

amintit-o N. Iorga³⁸, în 1901, fără să-i indice titlul și afirmând că e o comedie, scrisă pe vremea lui Gr. Maior, care conține, „un amestec făcut de un scriitor de peste munți, de glume proaste și de fragmente populare. Totul e fără sens și fără folos“. Următorul care o pomeneste este Iacob Radu, într-un catalog publicat în 1923³⁹, unde piesa în discuție e înregistrată tot cu transcrierea greșită a primului cuvânt din titlu: *Scisio Gregorii in Moldavia Vodae tragedice expressa*. Zece ani mai târziu, în 1933, apare cel dintâi studiu asupra acestei piese scris în limba maghiară de Göbl László⁴⁰ (alias Ladislau Gáldi). Autorul se ocupă amănunțit de subiectul și structura acestei compuneri dramatice și mai ales de atmosfera în care a putut fi creată, punând-o în legătură cu dramele școlare similare maghiare; el își prezenta studiul drept introducere la o ediție critică a textului pe care urma să o facă, dar pe care n-a mai realizat-o. În 1937, Al. Ciorănescu⁴¹ a făcut, în cuprinsul unui studiu, o prezentare detaliată a conținutului și a compoziției piesei, prezentare intercalată cu numeroase citate și însoțită de câteva considerații sprijinite pe observațiile și sugestiile lui Göbl L., mărturisind că studiul său „nu pretinde [...] a fi definitiv“.

În următorii douăzeci și cinci de ani nu s-a mai ocupat nimeni de ea: V. Vartolomei⁴² o menționează doar, citin-

---

³⁸ În *Istoria literaturii românești în secolul al XVIII-lea. Tabla numelor*, București, 1901, p. 60.

³⁹ Catalogul a fost publicat în „Analele Academiei Române“, București, 1923. Piesa este înregistrată la p. 20—21.

⁴⁰ Göbl László, *A legrégibb oláh iskolai dráma*, „Debreceni Szemle“, VII (1933), p. 204—208.

⁴¹ Al. Ciorănescu, *Occisio Gregorii Vodae. Cea mai veche piesă de teatru în românește*, „Revista fundațiilor regale“, IV, (1937), nr. 8, p. 423—438.

⁴² Vasile Vartolomei, *Mărturii culturale bihorene*, Cluj, 1944, p. 406—407.

du-l pe I. Radu, dar dînd totuși titlul exact, probabil după o lectură corectă a acestuia de pe manuscrisul original pe care îl va fi văzut, D. Popovici⁴³ vorbește despre ea într-o singură frază; nu stăruie asupra ei nici I. Breazu deși s-ar fi cuvenit să o facă într-un studiu privitor la *Teatrul românesc în Transilvania pînă la 1918*⁴⁴, — iar St. Mărcuș⁴⁵ o amintește și el, nedovedind că îi cunoaște conținutul, dar făcînd cîteva afirmații riscante și neîntemeiate și reproducînd în facsimil prima pagină a manuscrisului. Mai mult vorbește despre *Occisio*... un alt cercetător al trecutului teatrului românesc, I. Massoff⁴⁶. Acesta lasă să se întrevadă că-i cunoaște conținutul, dar nu după o lectură a textului, deoarece are cîteva incorectitudini, ci după prezentarea făcută de Al. Ciorănescu. Textul integral al piesei, însoțit de note și de un mic studiu introductiv a fost publicat întîia oară abia în 1963⁴⁷. După editarea piesei s-au făcut mai deșe referiri la ea, dar n-a fost inserată în nici una din cele două antologii ale dramaturgiei românești: nici în aceea din 1956, îngrijită de Al. Niculescu⁴⁸, avînd un studiu introductiv semnat de Florin Tornea, care nici măcar nu o pomeniște, nici în aceea din 1963 întocmită și prefațată

---

⁴³ D. Popovici, *La littérature roumaine à l'époque des Lumières*, Sibiu, 1945, p. 431; în traducere română, în *Studiile literare*, vol. I, București, Ed. Minerva, 1972, p. 446—447.

⁴⁴ Ion Breazu, *Literatura Transilvaniei. Studii, articole, conferințe*, București, Ed. Casa Școalelor, 1944.

⁴⁵ Ștefan Mărcuș, *Thalia română*, Timișoara, 1945, p. 80.

⁴⁶ Ioan Massoff, *Teatrul românesc. Privire istorică*, vol. I, București, E.P.L., 1961, p. 66 și 123—126.

⁴⁷ Lucian Drimba, *Occisio Gregorii în Moldavia Vodae tragedice expressa. Cea mai veche piesă de teatru românească cunoscută*. „Limbă și literatură”, VII (1963), p. 359—398.

⁴⁸ *Primii noștri dramaturgi*. Ediție îngrijită și glosar de Al. Niculescu. Antologie, studiu introductiv și note bibliografice de Florin Tornea, București, E.P.L., [1956].

de Tiberiu Avramescu⁴⁹, care o amintește totuși de două ori, dar cu redarea incorectă și incompletă a titlului. Nici tratatul academic de *Istoria literaturii române*⁵⁰ nu-i acordă atenție, decît îi menționează existența. În schimb un alt tratat academic, cel de *Istoria teatrului în România*⁵¹ se ocupă de ea pe larg. Îi acordă atenția cuvenită Virgil Brădățeanu în trei lucrări de specialitate⁵², iar George Ivașcu, în a sa *Istorie a literaturii române*, o amintește doar, cu mențiunea, la modul prezumtiv, că „ar constitui cel mai vechi text dramatic românesc”⁵³. De asemenea o au în vedere pentru discutarea unor probleme ce-i preocupă cu deosebire: Lucia Protopopescu⁵⁴, Mircea Angheliescu⁵⁶, Dan Horia Mazilu⁵⁶, Mircea Vaida⁵⁷, Mihai Vasiliu⁵⁸. Și lista celor

---

⁴⁹ *Inceputurile teatrului românesc*. Antologie, prefață și note de Tiberiu Avramescu, București, Editura Tineretului, [1963].

⁵⁰ *Istoria literaturii române*, vol. I, București, Ed. Academiei R.P.R., 1964, p. 524.

⁵¹ *Istoria teatrului în România*, vol. I, București, Ed. Academiei R.P.R., 1965, 248—250; vezi și p. 183.

⁵² Virgil Brădățeanu, *Istoria literaturii dramatice românești și a artei spectacolului*, București, Ed. didactică și pedagogică, 1966, p. 99—100; id., *Drama istorică națională*, București, E.P.L., 1966, p. 189; id., *Comedia în dramaturgia românească*, București, Ed. Minerva, 1970, p. 24—26.

⁵³ George Ivașcu, *Istoria literaturii române*, vol. I, București, Ed. științifică, 1969, p. 361—362.

⁵⁴ Lucia Protopopescu, *Noi contribuții la biografia lui Ion Budai-Deleanu. Documente inedite*, București, Ed. Academiei R.S.R., 1967.

⁵⁵ Mircea Angheliescu, *Preromantismul românesc*, București, Ed. Minerva 1971, p. 39.

⁵⁶ Dan Horia Mazilu, *Barocul în literatura română din secolul al XVII-lea*, București, Ed. Minerva, 1976, p. 40—42.

⁵⁷ Mircea Vaida, *Ion Budai Deleanu*, București, Ed. Albatros, 1977, p. 13.

⁵⁸ Mihai Vasiliu, *Istoria teatrului românesc*, București, Ed. Albatros, [1972], p. 18—19. — În schimb nu e amintită

ce fac referiri la *Occisio*, într-un fel sau altul, ar putea continua cu alte nume. O mențiune cu totul specială, subliniată chiar, merită intervenția lămuritoare a distinsului filolog și istoric literar N. A. Ursu privind paternitatea acestei piese⁵⁹, la care ne vom referi mai jos. Deocamdată vom spune doar că articolul său a apărut în revista „Cronica” din februarie 1978, la câteva zile după reprezentarea în premieră, probabil absolută, a lui *Occisio*... pe scena Teatrului de Stat din Oradea⁶⁰.

Lucrarea lui N. Densușianu, care semnalează întâia oară existența acestei piese românești, este de fapt o lucrare cu caracter informativ, un raport — după cum o spune chiar titlul ei original — asupra cercetărilor întreprinse în diferite arhive și biblioteci publice din Ungaria și Transilvania, urmat de o inventariere a cărților și documentelor descoperite cu ocazia explorărilor făcute. Prin urmare, ea nu putea oferi decât informații sumare, ba uneori chiar foarte sumare, despre fiecare manuscris înregistrat. De aceea nu trebuie să surprindă faptul că despre piesa în discuție notează într-un loc doar următoarele: „Dramă în limba română, scrisă de poetul fostul Episcop Samoil Vulcan în epoca de la 1777—1780, 4°, 12 foi nepaginate”; iar într-alt loc menționează în plus că ultima scenă se termină cu cuvintele prin care se îndeamnă la aclamarea numelor câtorva personalități de vază ale vremii: „*Denique clamatur vivat Maria Th., Joseph et Gregoriu Maior*, — de unde se vede că piesa a fost lucrată în epoca de la 1777—1780”. Din aceste

---

de Mihail Florea, *Scurtă istorie a teatrului românesc*, București, Ed. Meridiane, 1970.

⁵⁹ N. A. Ursu, *Paternitatea primei piese de teatru românești*, „Cronica”, an XIII, nr. 8 (630), 24 febr. 1978, p. 6.

⁶⁰ Spectacolul a avut loc la data de 18.II.1978 în cadrul „Săptămânii teatrului scurt”, în regia artistului emerit Ion Olteanu.

notații este demnă de reținut mai ales datarea manuscrisului după indicația amintită care, într-adevăr, ne conduce spre această concluzie, după cum se va putea vedea puțin mai departe. Dar merită să fie reținută și afirmația că autorul piesei este S. Vulcan, cu toate că niciieri în manuscris nu este menționat acest lucru și nici vreo altă mărturie documentară contemporană nu atestă faptul. În schimb calificarea piesei ca dramă, considerată în întregimea ei, nu poate fi acceptată, decît doar în cazul cînd termenul este folosit cu sens generic de operă dramatică, iar nu în accepțiunea lui particulară de specie a genului dramatic. Aproape toți cunoscătorii și cercetătorii ulteriori ai piesei relatează cam aceleași lucruri despre volumul manuscrisului și despre datarea lui, fie conducîndu-se după informațiile furnizate de N. Densușianu, cunoscute direct sau prin intermediu, fie independent de acestea. Nu sînt însă unanim de acord în ceea ce privește autorul sau autorii piesei și nici în privința speciei dramatice.

Mai categoric în ce privește specia piesei decît N. Densușianu, a cărui lucrare o cunoaște și o pune la contribuție, D. C. Ollănescu afirmă că *Occisio*... este o tragedie⁶¹ al cărei autor a rămas necunoscut; dar într-o notă spune, citînd greșit cuvintele lui N. Densușianu: „Dl. Densușianu [...] presupune — fără a-i arăta autorul — că este copiată de mîna Episcopului Samuil Vulcan“. De fapt, s-a văzut, Densușianu nu „presupune [...] că este copiată“ de S. Vulcan, ci afirmă că e scrisă de acesta. N. Iorga o numea comedie. Privind-o cu mai multă înțelegere, prin raportarea ei la piesele teatrale ale școlarilor din imperiul austriac și la specia *commediei dell'arte*, și discutînd mai nuanțat lucrurile, Göbl László o încadra ca specie dramei școlare, practică în colegii în vederea reprezentării ei în timpul

---

⁶¹ *Loc. cit.* — nota

serbărilor carnavalesci, și avînd influențe din partea comediilor dell'arte. Al. Ciorănescu este mai drastic în aprecierile asupra piesei: textul compunerii, așa cum se înfățișează el în manuscris, nu reprezintă propriu-zis o piesă finită, ci mai degrabă „un scenariu, o canava“ pe care se poate improviza ca-n commedia dell'arte, dar nu crede într-o posibilă influență din partea acesteia din urmă asupra piesei românești; el consideră că avem de-a face cu o parodie, „o farsă fără scrupule și nerușinată“ sau cu un spectacol de carnaval, o „piesă de bilci“.

Pentru D. Popovici, *Occisio* este o „comedie burlescă și trivială“, iar lui Șt. Mărcuș i se pare „mai mult o înșirare de scene“. I. Massoff, urmîndu-l îndeaproape pe Al. Ciorănescu, o numește și el parodie, farsă, spectacol de carnaval, Bufonadă sau farsă e calificată de *Istoria teatrului în România*. Iar D. H. Mazilu este de părere că structura acestei piese „este cea a încropirilor facile pe care Barocul le împurmutase din ineputabila tradiție a comediei dell'arte“.

Cînd și unde a fost alcătuită această compunere?

Stabilirea, cu oarecare aproximație, a momentului și a mediului în care a fost scrisă piesa este mult ușurată de datele pe care ni le furnizează unele informații cuprinse în text precum și anumite indicații de regie ale autorului. Pe baza lor și a datelor de istorie literară pe care le deținem pînă în prezent e adevărat că nu se poate stabili cu precizie nici anul cînd și nici locul unde a fost scrisă piesa; dar ele ajută la determinarea perioadei în care trebuie plasată scrierea ei și la mediul în care urma să fie reprezentată.

Acțiunea piesei se desfășoară pe două planuri: unul serios, grav prin natura faptelor de viață prezentate, altul buf și burlesc.

Partea gravă relatează despre uciderea mișelească de către turci a domnitorului Grigore III Ghica petrecută la 12 octombrie 1777. Prin urmare, piesa a fost scrisă după

această memorabilă zi, dar nu mai târziu de 29 noiembrie 1780, data stingerii din viață a Mariei Tereza, pentru că autorul indică la un moment dat ca la sfârșitul piesei să fie aclamate numele Mariei Thereza, al lui Iosif II și al lui Grigore Maior. Or, se știe că Maria Thereza, care îl asociase pe Iosif II la conducerea treburilor imperiului prin 1765, a murit la data mai sus amintită; iar Gr. Maior era în anii aceia episcop al Făgărașului. Rezultă că *Occisio* a fost creată între 12 octombrie 1777 și 29 noiembrie 1780. Dar când? Sau măcar, de care din cei doi termeni limită se apropie mai mult momentul scrierii piesei? Pentru a răspunde întrebării, trebuie să avem în primul rând în vedere natura acestei compuneri care dovedește că piesa a fost destinată unor petreceri mai neîngrădite care aveau loc în timpul carnavalului („fărșangului“); ea putea fi însă scrisă pentru un carnaval de după 1777, ceea ce nu exclude nicidecum posibilitatea de a fi fost concepută la sfârșitul aceluiași an, imediat după comiterea omorului, pentru carnavalul din 1778, după cum tot atât de bine se poate accepta și alternativa de a fi fost scrisă mai târziu, pentru carnavalul din 1779 sau chiar pentru cel din 1780. Dar pentru că în prolog se face precizarea, că „lucrul groaznic, de temut“ s-a întâmplat într-un trecut apropiat, — „Acum tocma nu de demult“ — sîntem îndemnați să credem că piesa a fost creată mai degrabă pentru carnavalul din 1778.

Că a fost destinată reprezentării și nu numai lecturii, credem că în privința aceasta nu pot să existe îndoieli. Pentru că altfel nu s-ar justifica, de exemplu, prezența unor indicații scenice foarte sumare pentru anumite completări sau improvizații de text, ori cele care privesc scenele pantomimice; dar mai ales nu și-ar găsi justificarea într-un text de teatru destinat lecturii, iar nu reprezentării într-un spectacol, acel îndemn de a se striga la sfârșit „să trăiască Maria Thereza, Iosif și Grigore Maior“. Desigur, o ase-

menea indicație, cu astfel de îndemn nu se obișnuiește a se adresa lectorilor, ci interpreților și, eventual, prin intermediul lor, spectatorilor. Dar cine erau interpreții și cine era publicul spectator pe care îl avea în vedere autorul piesei? Desigur că publicul spectator era constituit în primul rînd din elevi, dar și din alți oameni dornici de a petrece în timpul carnavalului, iar interpreții urmau să fie tot școlari. Și pentru că mai multe date conținute în textul propriu-zis și în indicațiile de regie ne vorbesc despre Blaj, este mai mult ca sigur că piesa urma să fie interpretată de învățăceii școlilor din acel oraș, mai degrabă decît de elevii români de la alte școli din Transilvania. Datele pe care le avem în vedere sînt următoarele: în primul rînd amintirea riului Tîrnava, pe ale cărui maluri este situat Blajul, după cum se știe, și a localității Mănărade, aflată în apropierea aceluia oraș; apoi pomenirea Sfîntului Sobor de la Mitropolie și a numelui lui Gr. Maior, pe atunci episcop al Blajului și adevărat „patron“ al școlilor blăjene, ne îndrumă spre același oraș transilvănean ca mediu căruia îi era destinată reprezentarea piesei.

Nu știm însă dacă a ajuns să fie interpretată atunci în fața publicului sau nu. În orice caz, deocamdată nu există nici o mărturie documentară contemporană care să ateste reprezentarea ei; și lipsind dovada faptului, firesc este să nu se susțină categoric sau să se respingă tot atît de hotărît existența unui spectacol cu *Occisio*, atunci, ci doar să se formuleze ipoteze plauzibile. Și cu toate acestea, nu s-au formulat numai ipoteze, ci s-au făcut uneori afirmații categorice. Göbl L. spune că nu putem ști dacă a fost jucată sau nu, iar dacă eventual a fost jucată, atunci locul unde s-a reprezentat este Blajul, afirmații la care subscriem. Al. Ciorănescu în mai multe părți ale articolului său vorbește, e adevărat că destul de ambiguu, despre un spectacol cu *Occisio*. I. Massoff presupune „că textul a fost ju-

cat⁶². Autorul sau autorii care se ocupă de piesa aceasta în *Istoria teatrului în România* par să dispună de dovezi peremptorii în privința reprezentării ei în cadrul unui spectacol teatral din moment ce afirmă atât de categoric că „lucrarea dovedește existența unui spectacol românesc în Transilvania pe la 1780“⁶³. Numai că oricine poate obiecta cu deplină îndreptățire că simpla existență a unui text dramatic nu implică în mod necesar și existența unui spectacol cu acea piesă⁶⁴. Simțind parcă nevoia să sublinieze aserțiunea ca pe un adevăr de netăgăduit, mai departe reprezentarea piesei este așezată energic sub semnul indubitabilului, dar tot în formă enunțiativă, ca un fapt de la sine înțeles ce nu mai are nevoie de nici o argumentare: „Este sigur că spectacolul, care nu va fi fost nici primul și nici ultimul într-un mediu în care exista o tradiție teatrală în

---

⁶² I. Massoff, *op. cit.*, p. 126. — Într-un loc (p. 66) ne informează că „cei care s-au ocupat de istoria teatrului din Transilvania au emis părerea că manuscrisul anonim [...] intitulat *Occisio Gregorii Moldaviae* [sic!] [...] ar fi constituit de asemenea un spectacol organizat în cadrul teatrului de colegiu“. Dar cine sînt emițătorii acestei păreri nu ni se spune, iar din bibliografia capitolului respectiv nu putem afla și nici măcar bănuți. În altă parte, părerea nu mai e atribuită altora, ci pur și simplu este afirmată: de două ori ca probabilitate („folosit probabil în cadrul spectacolelor de colegiu“ (p. 123); „s-ar putea ca acest text să fi constituit unul din primele spectacole de teatru românesc în Transilvania anului 1780“ (p. 125).

⁶³ *Op. cit.*, p. 248.

⁶⁴ Mărturisim că nu ne putem dumiri ce anume a îndreptățit o astfel de afirmație și ce logică este în contextul în care sînt încadrate rîndurile pe care le-am desprins: „Dincolo de valoarea sa dramatică discutabilă, lucrarea dovedește existența unui spectacol românesc în Transilvania pe la 1780. Din acest punct de vedere *Occisio Gregorii* este pînă acum o primă și unică apariție în literatura românească veche“. — *Op. cit.*, p. 248.

școală, a avut loc⁶⁵. Acel mediu cu tradiție teatrală este, firește, Blajul, iar timpul reprezentării ar fi fost în vremea păstoririi episcopului Grigore Maior. Și Dan Simonescu afirmă că piesa a fost „alcătuită și jucată între anii 1778—1780 de tinerii școlari din Blaj, în colegiu”⁶⁶. Mai circumspectă și mai realistă, L. Protopopescu vorbește numai de „intenția de a fi reprezentată” care a stat la baza scrierii acestei piese⁶⁷ și pe care o dovedesc indicațiile de regie.

Nu este exclusă posibilitatea să existe undeva o atestare documentară a reprezentării piesei pe care cercetări viitoare să o descopere și să o aducă la lumina cunoașterii. Dar ceea ce este cert este că în momentul de față nu putem ști cu siguranță — și, prin urmare, nici nu se poate afirma — dacă, unde și când anume s-a reprezentat *Occisio*.

Și acum problema cea mai importantă, dar și cea mai delicată și mai dificilă: cine este autorul acestei piese? S-au emis câteva ipoteze și s-au făcut unele afirmații de-a lungul sutei de ani ce s-a scurs de la întâia semnalare a ei. Osteneala de a stabili paternitatea asupra piesei este pe deplin justificată. Numai că aproape de fiecare dată când a fost adusă în cimpul discuției problema autorului s-au făcut doar afirmații fără să se încerce dovedirea temeiurilor și a justeței lor.

S-a văzut că N. Densușianu a afirmat că a fost scrisă de S. Vulcan. Pe ce se va fi întemeiat el făcând această afirmație? Va fi știut ceva, concret și sigur, sau e o simplă

---

⁶⁵ *Loc. cit.*

⁶⁶ *Cronici și povestiri românești versificate (Sec. XVII—XVIII)*. Studiu și ediție critică de Dan Simonescu, București, Ed. Academiei R.S.R., 1967, p. 175.

⁶⁷ Autoarea susține că manuscrisul nu reprezintă textul original și autograf al autorului, ci este doar „o copie incompletă”. Dar faptele pe care le invocă nu ni se par deloc edificatoare (vezi *op. cit.*, p. 54). N. A. Ursu (*art. cit.*) respinge această afirmație cu probe concludente.

supoziție? E greu de spus. S-ar putea admite posibilitatea ca să fi ajuns la această concluzie în urma examinării comparative a grafiei manuscrisului piesei în discuție cu grafia altor manuscrise care în mod neîndoielnic aparțin lui S. Vulcan, deși ne vine greu să credem că ar fi făcut o asemenea operație. Cu toate că a cunoscut această afirmație, pe care — în mod surprinzător — o deformează, D. C. Ollănescu scrie că autorul este necunoscut, S. Vulcan fiind doar cel ce a copiat textul. Göbl L. crede că piesa a fost compusă de „vreun profesor de la seminarul din Blaj”. Al. Ciorănescu nu se arată nici un moment interesat să afle sau să stabilească cine este, cine ar putea fi autorul acestei producții atât de interesante pentru noi. În schimb Șt. Mărcuș, pasionatul cercetător al istoriei teatrului românesc din Ardeal și Banat, care dă dovada unei bogate informații, dar se ferește aproape sistematic de indicarea sursei și se hăzardează nu de puține ori în formularea unor afirmații categorice, nesprijinite documentar, afirmă despre *Occisio*... că „face impresia că a fost creată de oarecare prefect de studii sau profesor al Seminarului român-unit din Oradea, [...] pentru tinerii români din seminar”. Afirmând acestea, el se sprijinea, probabil, pe faptul că piesa a fost păstrată și găsită în Biblioteca episcopiei unite din Oradea, unde — potrivit aserțiunii lui I. Vulcan — ar fi provenit din biblioteca personală a episcopului cărturar S. Vulcan, cît și pe faptul că și elevii de la seminarul român-unit orădean puteau să creeze și să reprezinte o asemenea producție dramatică, mai ales că aveau exemplul unei bogate activități teatrale în limba latină a elevilor din școala iezuiților din Oradea. Și se știe că prin desființarea ordinului iezuiților, în 1773, localul școlii acestora — în care se afla o sală destinată festivităților școlare, numită *theatrum* — trece în proprietatea greco-catolicilor. Într-adevăr, dacă le avem pe toate acestea în vedere, dar dacă nu ținem seama de un alt in-

diciu, care e de natură să infirme posibilitatea formulării unei atari prezumții, afirmația făcută de St. Mărcuș ar putea dobândi caracter de valabilitate. Dar să reamintim cursul evenimentelor. În iunie 1777 se întemeiază la Oradea cea de-a doua episcopie a românilor greco-catolici din Transilvania, independentă de cea romano-catolică, și o dată cu aceasta, episcopul ei, Moise Dragoș, ales încă din 1775 ca sufragane al episcopului romano-catolic al Oradiei, este consacrat ca episcop deplin și independent de cel romano-catolic. Omorirea domnitorului moldovean s-a petrecut pe la începutul lui octombrie, iar relatarea evenimentului se face într-un timp relativ nu prea îndepărtat de acel moment: prologul piesei ne asigură că trista întâmplare s-a petrecut „acum tocma nu de mult”, prin urmare, după cum am mai spus, piesa a fost scrisă cel mai devreme în ultimele luni ale anului 1777 și în primele trei sferturi ale anului următor, probabil chiar pentru carnavalul din toamna anului 1778. Dar în acel timp Oradea nu mai aparținea administrativ de episcopia din Blaj și, prin urmare, e greu de crezut că numele episcopului blăjan, Grigore Maior, ar fi putut fi aclamat de elevii orădeni, când firese era să se dea toată cinstea cuvenită episcopului orădean Moise Dragoș, care deținea această demnitate de câțiva ani. Dacă s-ar admite totuși că piesa ar fi fost scrisă de un profesor sau prefect de studii orădean, care ar fi beneficiat într-un fel sau altul de bunăvoința sau de binefacerea patronului școlilor blăjene, ar apare în mod justificat întrebarea: de ce sînt amintite toponimice legate de Blaj și nu, cum ar fi normal, altele legate de Oradea? Pentru noi este evident că piesa nu a fost scrisă în orașul de pe Crișul Repede sau, mai exact, pentru a fi reprezentată în acest oraș ci în orașul de pe Tîrnăvă sau într-un alt centru în care exista tradiția unui asemenea gen de creații, dar de către cineva legat într-un fel oarecare de valorosul centru al culturii

românești transilvănene. Pentru Blaj, spuneam, pledează pomenirea în textul piesei a localității Mănărade și a râului Tîrnava⁶⁸; apoi prezența numelui episcopului Grigore Maior, demn continuator al luptei lui Inochentie Micu și mare binefăcător al tineretului studios, este cât se poate de firească într-un mediu de școlari români ca Blajul; nu trebuie de asemenea să uităm că înainte cu 22 de ani, pe cînd era profesor și director de școală, Gr. Maior a fost implicat în memorabila și îndrăzneața ispravă a școlarilor blăjeni — *Comœdia ambulatoria alumnorum* (1753).

În paginile introductive la ediția din 1963 a piesei *Occisio*... combăteam aproximativ în termenii aceștia aserțiunea lui Șt. Mărcuș și îmi exprimam părerea că „piesa a fost scrisă fără îndoială la Blaj“, considerînd ca foarte plauzibilă ipoteza lui Göbl L. că ar fi opera unui profesor din acel oraș. Cîțiva ani mai tîrziu, în 1967, Lucia Protopopescu⁶⁹ înclina să creadă că piesa ar fi putut fi concepută în mediul studenților români care studiau la Viena, de către unul sau mai mulți autori, „fie la Barbareum, fie în Transilvania“. „Autorul sau autorii — spunea mai departe cercetătoarea — porneau din mediul rural transilvănean“ și adăuga că trebuie avuți în vedere, între aceștia, „cu deosebire I. Budai Deleanu și Samuil Vulcan, fire veselă și comunicativă“; autoarea crede că, oricum, piesa în discuție „nu poate fi izolată de experiența literară a *Țiganiadei*“, de care o apropie numeroase elemente⁷⁰. Ipoteza era, orice

---

⁶⁸ Mai apare și numele localității Turnu Roșu, situată mai aproape de Blaj decît de Oradea, de pildă. Celelalte două toponime amintite în text — Zagrabie și Curitău — nu le-am putut identifica; ele ar putea să fie creații ale autorului.

⁶⁹ *Op. cit.*, p. 54 ș.u.

⁷⁰ *Op. cit.*, p. 56. — În replică, M. Vaida crede că „tematica lucrării“ și „tonul ei minor“ „exclud evident“ posibilitatea ca I. Budai Deleanu să fie autorul piesei. „Țiga-

s-ar spune, ispititoare. Mergînd pe calea deschisă de L. Protopopescu, care era dispusă să-l considere pe I. Buđai Deleanu fie singurul autor, fie coautor, fie doar martor al elaborării piesei, am încercat, într-o comunicare din 1970, să aduc argumente în favoarea ipotezei ademenitoare care vedea în autorul *Ţiganiadei* pe autorul lui *Occisio*. Ipo-teza era timid formulată pentru că ne dădeam seama de fragilitatea argumentelor pe care le puteam invoca și eram convinși de faptul că era „îndrăzneată și riscantă“. Astfel stînd lucrurile, renunțăm la ea neavînd nici acum mai multe și nici mai convingătoare argumente; or, cele atunci prezentate nu ni se par — cum nu ni s-au părut nici atunci — suficient de convingătoare. În schimb ne menținem pă-rerea că „piesa a fost scrisă de către un tînăr provenit din mediul blăjean“.

Dar cine este sau cine poate fi acel tînăr?

La această întrebare a dat, nu de mult, un răspuns N. A. Ursu⁷¹. Distinsul filolog și istoric literar ieșan, care a adus atît de multe clarificări, contribuții și identificări privind opere și autori din literatura română veche și modernă, afirmă cu toată convingerea că autorul piesei *Occisio*... este Samuil Vulcan. În stabilirea paternității lui S. Vulcan asupra acestei piese, N. A. Ursu se bazează mai întîi pe comparația grafiei textului piesei cu grafia altor două ma-nuscrite autografe ale lui S. Vulcan, care îi permite să sta-bilească identitatea lor și să conchidă că toate trei textele

---

niada nu putea fi scrisă de autorul execrabilei *Occisio Gregorii*... această „erezie literară“. În schimb, e posibilă participarea autorului *Ţiganiadei*, ca unul din alumnii Bar-bareumului, care au colaborat din plin la această creație colectivă, compusă în glumă, acolo unde apar eroi țigani și personaje ca Pipirig Iștoc sau Bucur“. Motivarea nu ni se pare deloc convingătoare.

⁷¹ Vezi articolul citat în nota 26.

au fost scrise de aceeași mână; apoi, „pentru a putea conchide că *Occisio Gregorii Vodae* este nu numai scrisă, în manuscrisul respectiv, ci și alcătuită de Samuil Vulcan“, întreprinde un examen al limbii celor trei texte, ajungând la constatarea că „limba din *Occisio* este identică cu limba manuscriselor de mai târziu ale lui Samuil Vulcan“ și că „toate (particularitățile de limbă — n.n.) la un loc apar atât în *Occisio* cât și în manuscrisul respectiv al lui Samuil Vulcan“ cu care s-a făcut comparația (*Tratatul despre vindecarea morburilor*).

Vestea uciderii prin viclenie de către turci a domnitorului moldovean Grigore Ghica s-a răspândit repede în toate trei provinciile românești, iar ecoul pe care l-a avut în rindul românilor de pretutindeni, a fost foarte puternic. Tragica întâmplare petrecută la Iași în acel început de octombrie 1777 a devenit curînd după consumarea ei subiectul unor cronici rimate, mai cu seamă în Moldova și în Muntenia. Cu cîteva decenii în urmă, Emil Turdeanu a cercetat într-un studiu temeinic cum s-a reflectat evenimentul în cîteva cronici rimate⁷², iar mai recent Dan Simonescu a publicat o foarte bună ediție critică de *Cronici și povestiri românești versificate (sec. XVII—XVIII)*⁷³, însoțită de un foarte bun studiu introductiv. Nu vom urmări cum s-a oglindit abominabila faptă în cronicile rimate ale vremii, deoarece nu intră în aria preocupărilor noastre momentane și, mai ales, pentru că au făcut-o cu pertinentă și

---

⁷² Emil Turdeanu, *Contribuții la studiul cronicilor rimate*, „Cercetări literare“, II (1936), p. 1—26.

⁷³ București, Ed. Academiei R.S.R., 1967. — O bogată bibliografie privitoare lauciderea lui Grigore Ghica — izvoare narrative contemporane, ediții și studii —, la p. 178—179.

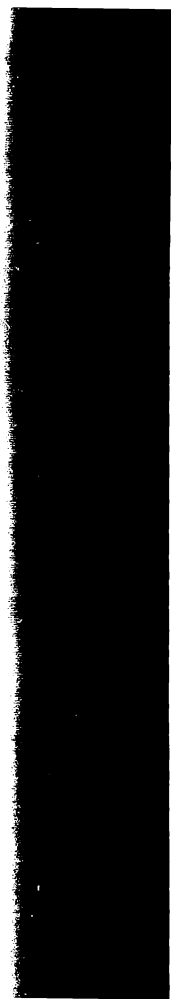

competență cei doi cercetători menționați. Von aminti însă că și în Transilvania întâmplarea a găsit oglindire literară la puțină vreme după petrecerea ei. Dar trebuie să ne grăbim să precizăm două lucruri: mai întâi că spre deosebire de cele două țări românești de dincolo de Carpați, în Transilvania uciderea mișelească a domnitorului moldovean nu a fost prezentată într-o cronică rimată, ci într-o interesantă compunere dramatică, ce este pînă acum cea dintîi piesă de teatru originală românească ce se cunoaște și se păstrează integral: *Occisio Gregorii*... În al doilea rînd, se cuvine să precizăm că, în timp ce în cronicile rimate fapta odioasă este relatată cu toată gravitatea, în piesa transilvană ea are o expunere relativ sumară, expedită chiar, constituind mai degrabă un pretext pentru unele divagații în cadrul unei creații dramatice de aspect eterogen, compozit, specifică unui anumit gen de spectacol.

În afara acestei piese pe care o cunoscuse și despre care vorbise în 1901, dar despre care se vede că nu-și mai aducea aminte după mai puțin de un sfert de veac, N. Iorga a descoperit, într-un manuscris miscelaneu din Satu-Mare, *Versul lui Vodă Grigorie*. Publicîndu-l în 1922 în „Revista istorică”⁷⁴, marele învățat îl însoțea de o notă în care își exprima părerea că „acest naiv prolog” provine din Moldova și că a fost scris „pe la 1800”. De fapt, „acest naiv prolog”, cum îl intuiește și îl numește marele istoric, fără să facă însă nici o legătură cu un text anume, nu este altceva decît o reproducere aproximativă — cu modificarea unor cuvinte și cu cîteva omisiuni de versuri — a „praeambulum”-ului piesei *Occisio*. O lectură paralelă a celor două texte ne poate conduce cu ușurință spre concluzia că *Versul* din manuscrisul sătmărean este o transcriere din memorie

---

⁷⁴ N. Iorga, *Un cîntec ardelenesc nou*, „Revista istorică”, VIII (1922), nr. 10—12, p. 161—179.

a prologului piesei de care ne ocupăm, prolog pe care l-a cunoscut într-un fel sau altul cel ce l-a notat, ceva mai târziu.

Acum tocmai nu de mult
Groaznic lucru s-au făcut
În Moldova s-au tîmplat
Perire ca de împărat
Loc vestitu și orașul
Să numește, să știți, Iașul.
Ghica-Vodă Grigorie,
Domn mare-n diregătorie,
Vrînd a sta lîngă credință
Și neamului mîntuință,
Cu vicleșug l-au chemat,
Tirănește s-au tăiat,
De Bașa turcească.
O, amară prăpădire,
Că însuși merge la peire.
Că turcii să napadiră,
Că [cei] doi să porniră
Și capul i-l tăiară
Și din viață îl scoasă afară.
Că, pînă vom arăta,
Faceți bine a asculta
Și, de-am greșit cu ceva,
Faceți bine a ierta.

Cum se poate observa dintr-o comparare cu prologul piesei *Occisio, Versul lui Vodă Grigorie* conține doar 23 de versuri față de 28 cîte are prologul, precum și cîteva modificări de cuvinte sau inversiuni ale lor⁷⁵.

---

⁷⁵ Oarecare similitudine între prologul piesei și unele părți ale cronicii rimate cuprinsă în ms. nr. 2150 (în ediția

Principalul motiv al uciderii mișelești a domnitorului Grigore Ghica de către turci la 12 octombrie 1777 l-a constituit „vina“ lui de a fi protestat împotriva ciuntirii Moldovei prin răpirea samavolnică a părții ei nordice, a Bucovinei, de către austrieci; acest „furt nerușinat“, cum îl numește pe drept și cu indignare un istoric, s-a făcut în înțelegere cu Turcia, care răsplătea în felul acesta Austria pentru sprijinul acordat în războiul turco—rus. Aspectul acesta al lucrurilor nu este relatat în piesă și nici nu putea fi spus direct într-o operă scrisă în Transilvania, aflată sub stăpânire habsburgică. Totuși în prologul piesei se menționează răspicat, că Gr. Ghica a fost omorît pentru că a vrut „a sta lângă credință / Și neamului mîntuintă“, iar în prima scenă a piesei domnitorul însuși se confesează în același sens: „Ziua și noaptea gîndesc și priveghez pentru întemeierea credinții și a neamului românesc scutință“. Motiv suficient, acesta, să îndreptățească dezvoltarea lui într-o dramă. Dar felul în care autorul înțelege să-l trateze în cele trei „scene“ dezamăgește pe cel ce ar fi dorit să găsească o expunere adecvată dramatismului situației. Și cu atît mai mare e decepția cu cît, pe de o parte, prologul ne

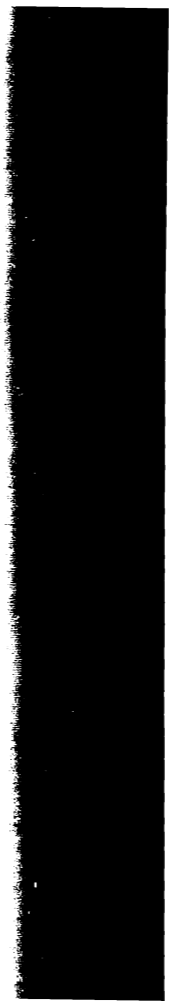
---

citată a lui D. Simonescu, la p. 188 ș.u.) există, mai ales în ce privește prezența unor cuvinte. Citim acolo:

În toată lumea s-au vestit
Că nu s-au mai pomenit
Acest lucru însemnat
Mult groaznic și minunat.

Sau:

Și să-l piarză tiraneste
Cu taină și fără de veste
Dintr-acel scaun din Iași,
Tocma dintr-al său oraș.

pregătește pentru așa ceva prin prezentarea într-o tonalitate gravă a unei situații plină de dramatism și cu deznodământ tragic, iar, pe de altă parte, între scene apar așa-numitele „intermedii“ care nu au în general și aparent legătură cu subiectul dramei propriu-zise, ba chiar sînt în discordanță cu el, datorită conținutului lor adesea vulgar.

Structura piesei este următoarea: un prolog, trei scene precedate și urmate de unul sau mai multe intermedii, o predică în țigănește și în românește, cîteva cîntece în diferite limbi (română, latină, maghiară; un cîntec urma să fie în germană, dar n-a fost scris) și un testament bachic completat cu preceptele bețivului.

Prologul — scris în versuri care trădează pe alocuri influență folclorică — anunță spectatorii, întocmai ca în piesele commediei dell'arte, ale evului mediu sau ale celui clasic, subiectul dramei ce urmează să fie înfățișată pentru eventualele greșeli ce s-au strecurat, deoarece totul a fost făcut în pripă.

După acest prolog și înaintea primei scene are loc înțitul intermezzo, în cadrul căruia se prezintă dansul a cinci soldați turci. El va fi fost introdus pentru a sugera prezența turcilor cu prevestirea unei uneltiri diabolice ce se pune la cale.

Scena întâi se desfășoară probabil într-o încăpere a palatului domnesc, poate chiar în sala de consiliu; autorul nu dă nici o indicație în sensul acesta, ci notează doar că, la ridicarea cortinei, vodă stă la masă împreună cu doi sfetnici ai săi și cu secretarul alături, iar doi ostași fac de pază. Domnul le comunică sfetnicilor hotărîrea pe care a luat-o, să se alieze în ascuns cu Austria și cu Rusia împotriva Turciei, și le cere părerea. Unul dintre dregători, Vasile, se arată a fi de acord, motivînd, printr-o vorbire figurată, că „mai vestită-i cetatea cu doao turnuri decît cu

unul" și că „necredinciosului nu trebuie să avem nici o credință“, înțelegînd desigur prin necredincios pe sultanul turcesc. Dar cuvintele lui, cum se poate vedea și din continuare, sînt echivoce: necredinciosul poate fi și turcul, dar poate fi și Grigore, care calcă prin actul plănuit supunerea jurată turcului. Cel de-al doilea sfetnic, Simion, nu e mai puțin diplomat ca primul: la început se opune părerii domnitorului, spunînd că celor mai mari, chiar necredincioși fiind, li se cuvine supunere și ascultare, din moment ce „Dumnezeu ni i-au lăsat poruncitori“; iar un împărat, chiar dacă e păgîn, nu poate fi omorît, motivînd, în spiritul ideii iluministe a dreptului natural al individului și al ginților, că „aceasta să împotrivesc legilor neamurilor“. — Dar, după ce Grigore i-o retează, impunîndu-și voința („Numai așa să fie cum am zis“) și poruncind să se scrie „cărți“ și să li se trimită daruri celor două țări, hotărîrea neclintită a domnului îl face să se domolească: nu are nimic împotriva să se acționeze în sensul celor plănuite, dar să se facă totul pe ascuns, ca să nu se afle ceva.

Discuția celor trei este întreruptă de „intervenția celui de alături“, adică a secretarului, cum reiese clar din indicația de regie. Dar apare aici un nonsens, căci *secretarul* anunță moartea neașteptată a *secretarului*. El îl previne pe domnul său că, datorită acestei împrejurări, pe care o interpretează ca o prevestire nenorocită, „Nu-i bine să se înceapă, ca să nu aibă sfîrșit jëlnic“. Infuriat că secretarul îi anunță o asemenea nenorocire „numai așe, din senin“, fără menajamente, ceea ce ar putea să pricinuiască domnilor „multe grabnice boale, precum și gutta“, îi spune că va cerceta el însuși cursul stelelor „ca un matematic“ (ceea ce înseamnă: ca un astrolog) și își va angaja un alt secretar, iar pe el îl alungă dintre slujitorii săi, poruncindu-i: „Țipă hainele jos și te du la porci“.

Dacă pînă aici autorul nu a dezmințit sobrietatea în tratarea pe care o impunea subiectul anunțat prin titlu și în prolog, ajuns în momentul acesta, buna impresie anterioară este știrbită, așteptările ne sînt înșelate. Grigore vodă nu mai este domnul sobru frămîntat de marile interese ale țării, ci este un om vulgar în expresie; autorul își șarjează personajul, punîndu-l să rostească cuvinte cu forme corupte („îți voi da o țiră de comendație pe hîrtie; aceea încă să o conțipăluiești tu“) și cuvinte triviale („și apoi o voi scîrnăvi eu“).

După această conversație, intervine un intermediu, fără text scris de autor, putînd conține o pantomimă sau o scenă vorbită în care se lăsa interpreților libertatea de a improviza o conversație și în care — potrivit indicațiilor de regie — apare un țigan ținînd un orologiu din ceapă (!) „ale cărui mișcări circulare sînt de la sine și care cresc mereu“. După ce țiganul astrolog discută ceva cu un altul, „ca din încredințarea domnitorului Grigore vodă, care are în Moldova astfel de astrologi, prezice prin ciur un viitor prosper“. Scena aceasta va fi fost ilariantă; și efectul ei comic va fi fost sporit, desigur, de a se va fi pus în legătură cu mărturisirea lui Grigore că va cerceta el cursul stelelor ca un matematic. Oricum, este limpede că echi-vocul nu i-a fost deloc străin autorului.

Urmează o scenă mai puțin semnificativă: angajarea unui secretar în locul celui de curînd decedat. Solicitantul pentru postul devenit vacant își prezintă cererea, scrisă în latinește, într-un limbaj grosier pe alocuri, vădînd o surprinzătoare lipsă de respect față de domnul Moldovei. După un început decent în care se adresează cu obișnuita formulă de politețe („Excellentissime et Humanissime Domine, Generose Princeps Valachiae“), cererea se desfășoară în cuvinte batjocoritoare la adresa domnului, care definesc și calitatea solicitantului („Doamne, pentru mine nicidecum și în orice loc foarte puțin demn de stimă [...]. Căci în timp ce, cu

primejdie, beau vin cu paharul și stau în cârciuma excelenței voastre, generos principe, ca un monstru foarte bețiv, eu trăiesc aproape cum trăiesc împreună cinișii în piață”). Deși redactată în termeni atât de jignitori, cererea este totuși apreciată admirativ de Grigore vodă, care îi atrage atenția că pentru a fi secretar trebuie să știe latinește, nemțește, ungurește... În total opt limbi. Verificarea cunoașterii acestora este făcută printr-o întrebare formulată în limba respectivă, după care urmează răspunsul solicitantului în aceeași limbă. De remarcat că această paradă de cunoștințe plurilingve este notată aproximativ și cu evidente greșeli, ceea ce demonstrează necunoașterea lor de către autorul piesei. În urma verificării făcute, vodă își arată din nou admirația pentru cunoașterea petiționarului în cuvinte turcești: „Afferim, masalla“ (Bravo, minunat!), apoi îi cere să-i prezinte recomandarea („dară dreptăți ai?“) pe care o citește și constată că pretendentul la „secretărășie“ e un om de nimic și un bețiv, cum se recomandase de altfel și în cerere, și că cel ce iscălește recomandarea este cârciumar. Concluzia domnului este favorabilă petiționarului („Bune dreptăți ai [. . .]. Pentru aceea eu încă te pui secretarium“). După care îi solicită să presteze un jurământ de credință, care, conținând și unele cuvinte obscene, este fără un sens anume și în forma rostirilor magice. Și cu aceasta se sfârșește prima scenă.

În intermediul ce urmează, se înfățișează o șezătoare populară cu pețirea unei fete. La șezătoare sînt la început doar trei persoane, care fac o cunună: fata, Neaga, mama ei, Horholina, și tatăl ei. Din cîntecul pe care îl cîntă mama fetei și care are aspectul unui descîntec, se poate deduce că a fost așteptat să vină la șezătoare și „Bucur cel voinic“, care „de-ar fi venit / Noi l-am fi cinstit / Cu părăsă în masă“, — părăsa în masă, fiind „Neaga cea frumoasă“. Probabil că tatăl nu se prea arată interesat de

soarta fetei, căci, după ce Neaga anunță că vin pețitorii, Horholina îi spune soțului cu ciudă și cu învinovățire: „Urască-te lumea, bărbate, că tu tot cu fatile (= lemnuse de aprins) și cu pipa în dinți udean sprâncenate ne-ai făcut“. Intră pețitorii — Bucur și starostele. Întrebați de gazdă ce caută, starostele își începe vorbirea cu cuvintele obișnuite la începutul orațiilor de nuntă. Dar în continuare, în loc de cunoscuta legendă a feciorului de împărat ce urmărește la vânătoare o căprioară, se relatează o mai puțin obișnuită poveste — existentă totuși în folclorul nostru — despre crearea femeii nu din coasta lui Adam, ci din coada cînelui care furase coasta pusă la uscat. Oricum, prezentarea unei șezători populare, descîntecul de mărit, orația și întreaga scenă a pețitului, din această parte, ca și alte cîteva elemente de credință populară ce apar în continuare, înseamnă întîia pătrundere a folclorului românesc în țesătura unei opere literare culte destinată scenei.

Scena pețitului este de un grotesc accentuat. Aici ca și în altă parte se dă libertate interpreților să improvizeze. Cum s-a observat, trebuie să ne închipuim că cei doi pețitori s-au înțeles dinaintea sosirii cum să procedeze: starostele să-l laude mereu și cît mai mult pe candidatul la însurătoare, în cuvinte meșteșugit alese, ba chiar să exagereze în laude, iar cînd pretendentul Bucur se va lăuda, starostele să intervină în același sens, al supralicitărilor. Ceea ce, firește, stîrnește risul. Întrebați de gazdă ce fel de oameni sînt și de unde, starostele răspunde: „Acesta fi felu de cel mai bun cordovan din Curitău. Nemiș de sămîntă; are loc și după casă, unde pentru treabă să iasă. Care are plug cu șase boi, acela-i gazdă. Acesta-i așa (*monstrat dig. etc. etc.*): cine are car, cine are moara sa *etc. etc.*“ Ultimele două replici pot fi prelungite oricît după imaginația și puterea de improvizare a interpretului

În sensul exagerării cu laudele. Gelos oarecum pe priceperea starostelui de a lăuda, Bucur vrea să-și arate și el destoinicia în privința aceasta; dar intervenția sa ni-l arată cât este de necioplit, în opoziție cu recomandarea pe care i-a făcut-o starostele că este „nemiș de viță de sămîntă“:

„Bucur: Lasă să pețesc și eu acum, numai cât tu înmulțești vorba cu 3—4 părți. Dară oare pociu scupi de la masă afară pe ușe, că știi că departe am scupit pã cale.

Starostele: Poți, dară arată-ți viteșugul.

Bucur: Numai tocmeală să fie; nu vă îndoiți de mine, că am ciurdă de boi etc.

Starostele: Ce zici? Ce 3—4?

Starostele, potrivit înțelegerii prelabile, intervine cu amplificarea lucrurilor și, cînd Bucur, vrînd să-i tempereze elanul, tușește ca să-i atragă atenția, starostele neînțelegînd semnificație gestului continuă mașinal în același sens:

„Bucur: Coho, coho, Așe tușesc de ieri.

Starostele: Ce de ieri, bade? etc.

Gazda este gata spre înțelegere, dar cum acest contract nu se poate face decît în tîrg, le spune: „Dați credința și veniți mîine în tîrg că om da“. În sfîrșit Bucur își arată „viteșugul“ de a putea să scuipe „de la masă afară pe ușe“: o face scuipînd în farfurie, fapt ce atrage apostrofaarea din partea starostelui: „Porcule, cinste ca aceasta pățesc eu cu tine?“ „Și se spoiesc cu lapte“, se notează în indicația de regie. O asemenea scenă plină de grotesc putea să constituie desigur o mare delectare pentru spectatori.

După aceasta, ni se prezintă un tîrg, unde mai marele pieții prezintă la licitație pe fata lui Pipirig Iștoc, care nu este alta decît Neaga din scena anterioară. Căci pețitorul intervine: „Eu am credințat, cel din Curitău“, adăugînd hotărîrea: „Nici n-oi mai lăsa să o schimbați prin tîrg cu vreo vacă“. Cam la acest scăzut nivel se realizează comicul în toate părțile bufe ale piesei.

Un nou intermediu, înfățișează același cadru, în care același mai marele pieții vine cu foc și cu instrumente de tortură. Era iar o scenă mută în care s-ar fi făcut probabil niște scamatorii.

Scena a doua este foarte scurtă. Cei doi sfetnici al lui Grigore, veniți la împăratul turcesc, divulgă acestuia hotărîrea domnului lor, arătîndu-i cele două „cărți“ adresate Rusiei și Austriei. Ca urmare, împăratul îl trimite pe vizirul său cu poruncă să-l sugrume pe Grigore și să-i aducă doar capul celui omorît. Urmează alte două intermedii. În primul apar doi țigănuși care sparg ulei, apoi scena se termină și este ucis un stup de albine. S-ar putea ca acest intermezzo să conțină anticipativ o aluzie la ceea ce urma să se prezinte în scena a treia, dacă prin cei doi copii de țigan trebuie să înțelegem că se face aluzie la cei doi sfetnici trădători — Simion și Vasile — iar prin stup pe domnitorul care a acționat în sensul intereselor țării.

Cel de-al doilea intermezzo aduce în scenă un medic la care vin pentru consult trei bolnavi: unul pe care îl doare o măsea și căruia îi umple gura cu făină; altuia, pe care îl doare stomacul, îi scoate un pui, iar celui de-al treilea îi dă mai întîi să bea lapte din piuliță, pentru ca apoi să-i scoată păsări din cap. După această nostimă scenă de scamatorie, reapar țigănușii care dansează, unul din ei străduindu-se să-i învieze pe ceilalți.

Scena a treia cuprinde 6 tablouri. În primul, Pașa — care nu este altul decît vizirul credincios al sultanului din scena anterioară — se sfătuieste cu consilierii săi cum să-l prindă pe Grigore și hotărîsc să-i consulte pe sfetnicii domnului. Aceștia îi sugerează că cel mai ușor și mai sigur mod ar fi să-l omoare în timp ce domnul se va afla la plimbare în pădure; „Iară așe dă nu să va lovi bine — sugerează sfetnicul Vasile — te vei face înălție ta beteag și-ți va veni acasă în mîna și-l pot pe altă ușă năpădi că-

Tabloul al doilea se petrece în pădure, unde vodă se află la plimbare. Pașa îi înmânează o scrisoare din partea sultanului, prin care acesta îl întărește în scaun ca răsplată pentru că l-a slujit cu credință. Grigore răsuflă parcă ușurat văzînd că nu e vorba de vreo veste rea, precum se zvonise și bănuise, dar are totuși o rezervă, o îndoială: „O, cum zboară de curînd vestea rea! Eu auzeam că mă caută împăratul spre moarte, iar el îmi lungește viața, cîstîndu-mă. Însă, totuși, prea mare dragoste de la un împărat!”

Pașa pleacă rostind cuvintele: „Să ne întîlnim bucuroși și să ne despărțim sîngeoși”.

Al treilea tablou înfățișează o încăpere în care, pe un pat, pașa se preface că zace bolnav. Un medic, trimis de Grigore vodă să-l invite pe solul Porții la prînz, aflînd că pașa e bolnav îi ia pulsul și constată că nu are nimic. Pașa îl amenință cu moartea de-l va trăda și-l trimite împreună cu niște ostași să-i spună domnului că e bolnav și că-l pofteste la el să-l vadă.

Tabloul următor: medicul îi transmite lui Grigore mesajul pașei. Domnul se grăbește să meargă și își desface sabia, motivînd că la bolnavi nu se merge cu sabia ca să nu se sperie.

Ajungînd la pașă, acesta îi dă să citească o scrisoare în care se spune să i se ia viața fără a i se cerceta vina. După care pașa face semn și doi soldați se reped la Grigore, dar acesta îi răpune; apoi alți soldați se năpustesc asupra lui și-l sugrumă.

Din nou scena se închide și la redeschidere este așezat Grigore într-un sicriu, iar pașa convoacă pe toți sfetnicii și rînduiește pe cel mai mare dintre ei, pe Vasile, în locul domnului pînă la numirea definitivă din partea Porții a altui domnitor.

Cu aceasta se consumă partea așa zicînd gravă a piesei, „drama” propriu-zisă pe care o avea în vedere titlul. Dar expunerea ei este foarte sumar făcută, de parcă nu aceasta

ar fi fost în prim-planul atenției autorului; întreg felul cum se desfășoară ca și modul cum sînt expuse unele momente și personaje lasă impresia că drama singeroasă nu e decît un pretext pentru desfășurarea liberă a părților comice, carnavalești. Situația nu e nici pe departe neobișnuită în preocupările teatrale spectaculare din mediul școlar al epocii. E vorba de mediul școlar maghiar care oferă astfel de exemple la care s-a făcut referință, pretextele fiind luate din evenimente imediate sau din istoria mai apropiată ori mai îndepărtată. Așa spre exemplu este atestată reprezentarea de către elevii liceului piariștilor din Nyitra, la 6 septembrie 1722, a unei piese al cărei personaj principal se numea István Vajda, care nu era, mai mult ca sigur, decît Ștefan cel Mare, domnul Moldovei.

Ceea ce urmează deznodămîntului dramei sînt plîngeri, predici, bocete, cîntece, toate legate într-un fel sau altul de subiectul dramei. Mai întîi, soția celui ucis îl deplînge pe acesta în versuri — ungurești; bocetul ei e însoțit de imprecății la adresa ucigașilor, care în traducere românească ar suna cam astfel:

O, voi turci fără milă!
Draci pămînteni cu cealma [turban]
Dumnezeu să vă bată,
Cadă cerul peste voi!

Stîrniți-vă focuri cerești,
Izbiți voi, tunete,
Și-i ardeți pe turci,
Dacă numai așa s-au putut îndura!

După aceasta se rostește „o predică“ fără să se precizeze de către cine; predica a precedat de o parodie a rugăciunii Tatăl nostru, în țigănește, și urmată de un cîntec în aceeași limbă, ceea ce ar putea constitui un indiciu că

vorbitorul este un țigan; în sprijinul acestei presupunerii ar putea fi invocat și faptul că la un moment dat se spune: „Vedeți eu cumu-s de fericit dacă îmi trage cu aripile răcoare neagra cioară, care pă cei negri cu aripile să umbrească [...]“

Urmează recitativul unui cioban care în versuri românești destul de reușite mărturisește că s-a aflat în serviciul lui Grigore vodă din care a fost alungat pentru că i-a vestit moartea și de-atunci păzește oile, fiind mai fericit în noua condiție de viață. Ar dori să-și amintească „niște împodobite cuvinte“ prin care să-l ierte și să-i cînte. În cîntecul pe care-l execută în continuare, ciobanul exaltă plăcerile vieții pastorale, în buna tradiție a pastoralelor atât de mult cultivate în veacul al XVIII-lea și care vorbesc cu incântare despre traiul bucolic. Starea de exultanță este exprimată în versuri latinești și ungurești, astfel că după fiecare strofă în latină urmează o strofă în maghiară ce prezintă într-o traducere aproximativă conținutul anterioarei.

Ar fi urmat ca soția lui Grigore să execute un cîntec german, dar cîntecul n-a mai fost scris, după care un ostaș o leagă, apostrofînd-o: „Pentru nemție au perit și bărbatul tău și tu cînți nemțește“. Apare Bachus care „cheamă șase copii de sex diferit, cu amfore în mîini“, și se execută în ungurește un cîntec bachic. După citirea unui spiritual testament al lui Bachus, îngropat apoi, și după un dans turcesc întrerupt de apariția dracului, se citesc legile unui bețiv și intră în scenă cei doi sfinți ai lui Grigore vodă și medicul, „căutîndu-și al patrulea soț, pe Iuda, pe care îl găsesc spînzurînd caraghios, în timp ce sînt răpiți de un demon aprins“.

După cum se poate vedea chiar și din această expunere a conținutului, alături de prezentarea întîmplării dramatice în cadrul celor trei scene ale piesei și de comentariile sau aluziile din cîntecele, bocetele și vorbirile în diferite limbi,

apar și câteva „scene mute“ în cadrul unor intermedii, cum sînt numite în piesă, a căror desfășurare pantomimică este indicată sumar de autor. Ele nu au legătură directă cu subiectul principal, cu partea serioasă, gravă a piesei în care se vorbește de prinderea prin viclenie și uciderea mișlească a domnitorului moldovean. Dar au fost introduse pentru că erau în consonanță cu atmosfera de veselie a carnavalului, denumit în piesă, cu un termen regional de origină maghiară, *fărșang*. Prin urmare, compunerea aceasta dramatică are două planuri distincte: unul grav, cuprinzînd expunerea întîmplării dramatice și comentarea ei, altul lateral, străin de subiectul principal, avînd un pronunțat caracter burlesc. Intermediile cuprindeau fie un dans, fie mășcări, fie scamatorii, fie o șezătoare populară sau un bilci. Ceea ce dă piesei un aspect compozit, o structură barocă. Să mai adăugăm la acestea și libertatea ce li se dădea interpreților de a completa o replică sau de a improviza un text sau o scenă întregă, întocmai ca în producțiile comediei dell'arte. Datorită tuturor acestor aspecte care-i dau o înfățișare neobișnuită, unii cunoscători ai piesei au fost îndemnați să o considere ca un produs ciudat, ca o adevărată „curiozitate literară“ și să-i conteste orice valoare literară.

Dar este într-adevăr *Occisio* o ciudățenie, o curiozitate sau o monstruozitate literară? Nicidecum. Ea poate apărea astfel doar pentru un lector neprevenit, pentru oricine nesocotește împrejurarea că ea este de fapt o compunere de tip baroc. Căci barocul a creat el însuși „ciudățenii“, surprize din cele mai neașteptate. Ne întîmpină adesea în creațiile de acest fel situații de natură să stupefieze; de pildă, amestecul dintre o situație gravă și una burlescă, dintre serios și grotesc, dintre tragic și comic, dintre decență și trivialitate. Așa cum vorbirea serioasă și decentă este întreruptă pe neașteptate de o exprimare șarjantă și obscenă, bunăoară, ca în chiar conversația dintre Grigore

vodă și Petiționar din scena I, — tot astfel firul grav al expunerii motivului fundamental este întrerupt de momente din cele mai neașteptate și contrariante care ar putea fi — sau sînt — de natură să jeneze bunul simț, ori chiar să scandalizeze. În această ordine să amintim că Al. Ciorănescu socotea că felul în care e prezentat Grigore Ghica constituie o adevărată impietate față de voievodul moldovean. Dar dacă nu se ignoră că asemenea modalități de prezentare erau obișnuite în unele creații dramatice de esență sau numai de influență barocă din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea, nu-și mai găsește justificare întrebarea: ce caută, într-o prezentare a unei împrejurări zguduitoare prin dramatismul ei, elemente burlești sau de bufonerie, cuvinte triviale sau gesturi indecente, scene de scamatorie sau de mășcării, de acrobație sau de dans grotesc?

Occisio este, de fapt, o astfel de producție dramatică de tip baroc, creată în genul comediei dell'arte și obișnuită în teatrul școlar din veacul al XVIII-lea din Austria, Ungaria și Transilvania, destinată a fi reprezentată în cadrul serbărilor carnavalului. Cu o asemenea ocazie, nu se obișnuia și nimeni nu se aștepta să se prezinte un spectacol grav, de la un capăt la altul, cu subiect serios și pretențios. Se cerea, dimpotrivă, un spectacol-divertisment, în care faptul de viață contemporană să constituie mai degrabă un punct de plecare, un pretext, și din care să nu lipsească scene de jonglerie și scamatorie, mășcările etc., ba chiar gesturi necuviincioase și cuvinte triviale. Cerințelor unui astfel de spectacol s-a străduit să le răspundă autorul lui *Occisio*, scriind o piesă de o structură identică sau măcar asemănătoare cu a acelor jucate în cadrul teatrului școlar cu ocazia „fărșangului“. De unde se poate deduce că nu-i erau străine compunerile de această natură. Ba se poate spune că-i erau chiar familiare. Și se putea familiariza cu ele

acolo unde ele constituiau o practică obișnuită, acolo unde aveau o oarecare tradiție: în școlile din Transilvania sau în instituțiile superioare din Viena. Căci la Barbareum, de exemplu, spune Lucia Protopopescu, studenților li se dădea să alcătuiască astfel de opere dramatice de o structură compozită, din care nu trebuia să lipsească nici poliglosia, ca un exercițiu de inițiere în diferite limbi. Folosirea poliglosiei nu este determinată de varietatea națională a spectatorilor, cum afirmă Göbl L., căci atunci s-ar cere răspuns la întrebarea: pentru cine se cîntă sau se vorbește latinește sau țigănește?; nu izvorăște nici numai din dorința de a lăsa personajele să vorbească în limba lor, căci, iarăși, firesc se naște o întrebare: de ce soția lui Grigore cîntă ungurește și trebuia să cînte și nemțește, iar Ciobanul cîntă latinește și ungurește? Credem că folosirea unor expresii, replici ori pasaje întregi în alte limbi putea constitui o dovadă de virtuozitate dar mai ales era în spiritul acelor compuneri care urmăreau să delecteze, apelînd și la asemenea mijloc prin folosirea plurilingvistului și prin stîlcirea cuvintelor, fie cu intenție, fie din necunoașterea limbilor la care se apelează. Este evident că autorul piesei *Occisio* nu cunoștea bine sau nu cunoștea deloc franceza, germana, turca, țigăneasca de ex. Iar cuvintele, expresiile sau propozițiile pe care le-a folosit în text le va fi transcris după ureche, într-o grafie care i se va fi părut că redă, sau că poate reda, forma pe care a auzit-o de la un cunoscător și a reținut-o. De altfel nici ortografia maghiară nu-i este pe deplin familiară și faptul este dovedit de multe abateri de la formele corecte de scriere, după cum limba textelor scrise în maghiară este greoaie, regională, încorectă uneori, iar versificația urmează mai degrabă modelul prozodic al poeziei populare românești decît al celei maghiare.

În baza unor asemenea considerente, am fi ispițiți să vedem în autorul piesei un fost elev al unor școli transilvănene sau un fost student la Viena, oricum un intelectual, de origine de prin părțile Blajului sau aflat temporar în orașul de pe Tîrnăvă.

Avînd în vedere că este o piesă de teatru școlar, cu o structură specifică acestui gen și cu elemente care amintesc de *commedia dell'arte*, dar fără să fie cu adevărat de această natură; că este o creație de tip baroc, obișnuită în acea epocă și în anumite medii; că se înscrie, prin urmare, în contextul teatral școlar al vremii. *Occisio* nu mai poate și nu trebuie să fie socotită ca o curiozitate literară, ca o ciudățenie și, cu atît mai puțin, ca o monstruoziitate sau ca o producție execrabilă etc. pentru timpul și mediul în care s-a născut; ea poate apărea ca atare doar pentru cei ce nu țin seama de existența unui astfel de gen teatral, sau pentru gusturile noastre și în legătură cu speciile dramatice actuale ori cu care sîntem mai familiarizați.

Sînt în piesă detalii de a căror cunoaștere autorul nu a fost străin. De exemplu, știe că a fost trimis din partea Porții un *capugi* (pe care el îl numește pașă) cu misiunea să-l sugrume pe Grigore; știe că trimisul porții s-a prefăcut bolnav ca să-l poată atrage pe Grigore în cursă; sau știe că voievodul a fost sfătuit să nu meargă singur la întîlnirea cu pașa — în piesă: să-și ia măsuri de prevedere, adică să nu plece neînarmat; știe de asemenea că domnitorul moldovean a fost sugrumat cu un laț. La aceste informații, pe care autorul dovedește că le are, să mai adăugăm și faptul că el a văzut corect cauzele și împrejurările omorului: Grigore a vegheat neobosit „pentru a neamului românesc mîntuîntă”, opunîndu-se vînzării încheiate de Poartă, și a fost victima unei trădări din partea sfetnicilor săi. Apoi, el este conștient de motivul adevărat al sfîrșitului atît de tragic al lui Grigore Ghica. Prezentîndu-l, chiar și în forme

atît de reduse, autorul dovedește că își dă seama că nu e vorba doar de moartea unui domn oarecare, pentru un motiv oarecare, ci de o suprimare pusă la cale din interese contrare intereselor vitale ale țării și poporului său. Fiind cauzată de dirzenia cu care s-a opus lezării intereselor Moldovei de către cele două mari puteri prin răpirea Bucovinei, moartea lui Grigore Ghica capătă în felul acesta aspect și semnificație de simbol, ea devenind în credința autorului o adevărată dramă națională. Este iarăși posibil ca în persoana unuia dintre sfetnicii trădători — sfetnicul Vasile din piesă, făcut domn în locul celui suprimat — să-l fi vizat chiar pe dragomanul A. Moruzzi, care rîvnea la tron, pe care l-a și ocupat după uciderea lui Grigore Ghica. Aceste detalii atestate documentar, deci adevăruri istorice, i-au servit autorului ca nucleu pentru desfășurarea liniei principale a acțiunii din partea gravă a piesei. E adevărat că altele nu au fost respectate întocmai pentru motive lesne de înțeles. Așa este spre exemplu faptul că domnul moldovean nu a căutaț o alianță și cu Austria, ci numai cu Rusia împotriva „turcescului împărat“, că doar Austria fusese cea care a știrbit integritatea țării Moldovei prin răpirea părții ei nordice. Dar dacă e trecută și Austria ca prezumtivă aliată a Moldovei poate fi pentru motivul că se avea în vedere necesitatea unei alianțe a țărilor creștine împotriva păgînilor turci, pe de o parte, iar pe de altă parte, nu e greu să ne dăm seama că într-o piesă scrisă și destinată a fi prezentată într-un loc aflat sub dominația austriacă nu numai că nu se puteau spune lucrurilor direct pe nume dar se impunea chiar uneori recurgerea la mistificări. Exprimarea voalată și aluzivă era chemată și ea în ajutor: după ce soția celui ucis l-ar fi bocit în nemțește, soldații o prind și o leagă reproșîndu-i: „pentru nemție au perit și bărbatul tău și tu cînti nemțește“. Ceea ce poate sugera că Grigore a fost ucis pentru că a vrut să se unească

cu Austria într-ascuns, dar poate în același timp să sugereze faptul real de a se fi opus răpirii samavolnice a Bucovinei de către austrieci în înțelegere cu turcii. De altfel, să menționăm că realitatea istorică, respectată în datele ei esențiale, nu este comentată direct de către autor în cadrul țesăturii acțiunii din partea gravă a piesei; totul este trecut în plan alegoric și aceasta pentru motive diverse; în primul rând pentru că o impunea situația: întimplarea s-a petrecut foarte recent, iar autorul relatării ei se afla în Transilvania dominată de habsburgi și tot acolo urma să fie prezentată publicului; în al doilea rând, chiar genul scrierii, genul spectacolului pretindea o trecere foarte mobilă și abilă de la un plan la altul, de la o modalitate de spunere la alta. Adevărurile grave pot fi comunicate și în forme hazlii, realitatea poate fi divulgată și sub aparența celei mai nevinovate și străine de ea relatări, important fiind ca alegoria utilizată și ambiguitatea vorbirii să fie investite cu puterea sugestiei. Având aerul că relatează nimicuri lipsite de sens sau de importanță, autorul face aluzie la situații reale petrecute, pe care nu se sfiește să le judece și din care nu se dă în lături să scoată învățături morale, prezentate uneori sub formă de sentințe. Autorul are grijă să nu stăruie asupra unui fapt, ci trece repede de la serios la grotesc, de la un aspect al lucrurilor la altul. Aceasta se observă chiar și în cadrul aceleiași scene sau chiar în cadrul unei replici. Uneori personajele nu sînt numite sau, mai exact, nu-și divulgă identitatea; dar ea poate fi stabilită fără prea mare greutate. Ciobanul care preamărește în versurile unui cîntec frumusețea vieții pastorale nu este altul decît slujbașul alungat de la curte și trimis la porci; cel care ține o „predicație“ și cîntă țigănește, nenumit defel în piesă, este rezoneurul piesei, iar pretendentul la „secretărășia“ domnească este cel ce va deveni autorul testamentului bachic, și tot pe acesta trebuie

să-l recunoaştem în cel ce cântă, în versuri unguereşti, cântecul bachic, căci din cererea pe care şi-o prezintă în soris aflăm că e un beţiv monstruos care-şi petrece viaţa în circiumi.

Nu poate apoi scăpa atenţiei exprimarea, am zice, foarte diplomatică, echivocă, sau cea pronunţat aluzivă. Ne gândim, de exemplu, la felul cum îi vorbeşte stăpînului său sfetnicul Simion. Iar cel ce ţine predica în ţigăneşte şi româneşte face evident aluzie la cele petrecute în capitala Moldovei, cu scopul de a atrage atenţia asupra unor învătăţuri ce se pot desprinde din întîmplarea înfăţişată: „Nici nu-i bună casa cu două uşi, nici nu-i bună cu una. Nu-i bună cu una, că, dacă te strîntoresc, n-ai încătrău să te spăseşti; nu-i bună cu două, că văzurăţi cum năpădiră turcii pe una pe Grigore şi îl sugrumară. Da cumu-i bine dară?” Soluţia e relatată simplu („Îi bine să lăcuască omul în şură cu patru guri, ca viind frica să poată da în toate lături[le]“), dar şi cu apel la o frumoasă metaforă („de va veni cineva într-acoace să fac fişţ încoace, să mă îmbrac cu uşa pă dincătrău oi vrea“). Însă vorbitorul se opreşte din speculaţii, lăsînd gîndul suspendat, nedus pînă la capăt şi trece într-un cu totul alt registru, creînd un fel de paranteză cu intenţie glumeată, la nivelul potenţialului său creator: „Dară Grigorie Ghica au ştiut nimica. Şi aceasta este că aşe-i pă carele Duhul Sfînt cu aripile umbreşte. Vedeţi eu cumu-s de fericit dacă îmi trage cu aripile răcoare neagra cioară, care pă cei negri cu aripile să umbrească şi cu clonţu să-i scobească. Aceasta-i întîia parte; a doua nu fuge de aceasta departe“. Pentru ca apoi să revină şi să-şi continue gîndul moralizator. Vorbirea lui parabolică se construieşte pe datele oferite de înţelepciunea străveche exprimată paremiologic: „Nu-i bine omul să bage mîna în gura lupului să scoată osul cu carele să înecă“, aplicat acest proverb la situaţia care a înlesnit săvîrşirea

mîrșăviei: „Așe și Grigorie vodă de nu să vè face fălceriu, rămînea om de cinste și boieru. Ci așe, văzurăți, muri cel sănătos și rămase cel betegos“. După care urmează o vorbire figurată: „Bine-i a mîncă și păsat, ce cu acesta încă mulți s-au înecat, carii nu l-au mestecat“; iar cuvîntul cu multiple sensuri „aduc“ îl ajută să treacă, folosindu-se de echivoc, din nou în registrul comic: „dintr-acestea vedeți, ascultători, ce vreau să aduc. Eu vreau să aduc un car de lemne din pădure cu Grigorie [...]“

Prezența paremiologiei, a unor obiceiuri și credințe populare (ex.: „Cine face leșie marți seara opărește pe marțolea pă cap, care apoi ia păru de la unul ca acela“) la care să adăugăm și limbajul uneori hîtru, alteori decoltat, — toate indică infuzia elementului popular și folcloric în alcătuirea piesei, ceea ce constituie, desigur, un alt merit al autorului și al compunerii sale. Dar alături de acesta, autorul cultivă și poezia bucolică, pastorală, ceea ce „demonstrează oarecare contaminări de esență clasică tîrzie“, cum remarcă M. Anghelescu⁷⁶.

Prin expresia îndrăzneată pe care o folosește, prin unele părți ale conținutului, cum este testamentul lui Bachus sau cum sînt cîntecele de lume care erau interzise de biserica catolică, fiind considerate rămășițe ale cultului păgîn, prin atmosfera îndrăzneată și degajată, piesa nu numai că sfidează canoanele bisericesti și se eliberează de educația religioasă de bigotism îngust a mediului blăjean, ci chiar se ridică împotriva lor, înscriindu-se astfel în marea literatură de frondă a Transilvaniei din secolul al XVIII-lea.

decembrie 1978

LUCIAN DRIMBA

---

⁷⁶ *Preromantismul românesc*, București, Ed. Minerva, 1971, p. 39.

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Ediția de față urmărește, în principal, să pună la îndemâna cititorilor cel dintâi text de literatură dramatică originală ce se cunoaște și se păstrează integral, *Occisio Gregorii in Moldavia Vodae tragedice expressa* (Uciderea lui Grigore Vodă în Moldova expusă în formă de piesă de teatru), iar în *Aneaxă* traducerea românească, datînd din secolul al XVII-lea, a prologului la o piesă de teatru (*Erofili*), precum și alte cîteva mărturii despre existența unei literaturi dramatice originale românești în secolul al XVIII-lea.

Textul piesei *Occisio Gregorii*... îl prezentăm în transcriere interpretativă și într-o formă mult îmbunătățită față de aceea publicată în 1963, însoțindu-l de note explicative și de traduceri.

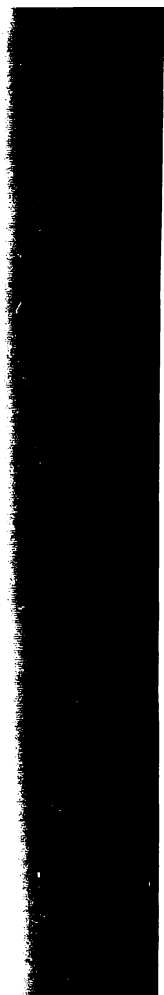
În editarea piesei ne-am condus după următoarele principii:

1. Am respectat, în transcrierea textului românesc, particularitățile de limbă și grafiile care redau unele realități fonetice, ale limbii literare din secolul al XVIII-lea, precum și unele particularități dialectale transilvănene. Astfel, am păstrat:

— forma persoanei a III-a pl. pentru persoana a III-a sg. a auxiliarului *a avea*; deci: *l-au zăbovit*, *s-au chiebat*, *s-au tăiat* pentru *l-a zăbovit*, *s-a chiebat*, *s-a tăiat*;

— grafia cu *ie* pentru *e*: *chiebat*, *mieu* pentru *chemat*, *meu*;

- grafia cu *i + ia*, unde al doilea *i* redă un iot, în cuvinte ca *Rusia, viața*;
  - forma *deacă*, scrisă astfel, pentru că se întâlnește în pronunțarea veche și regională;
  - forma *până*, pentru aceleași motive;
  - forma *ști* pentru *știi, știe*, deoarece redă o particularitate de pronunțare din graiurile ardelenesti;
  - formele care redau pronunțări populare dialectale: *tocma, capu, perire, primejde*, — fără să mai indic în note formele corecte (*tocmai, capul, pierire, primejdie*); de asemenea forme ca *ziua, noao, scaun* etc. pentru *ziua, nouă, scaun* etc.;
  - formele duble *bașa — pașa, scopesc — scui pesc, delungată — îndelungată* etc.;
3. Slova *B* (= ea) a fost redată prin *è* (*e* deschis) în cuvinte ca *mêrge, așè, acèle*, — dar prin *ea* în cuvinte ca *vremea, căfea, bea*.
  3. Slova *IO* (= iu) a fost redată prin *i* în formele nearticate de sg. ale substantivelor și în forma verbului *a voi* la ind. prez. pers. I sg., pentru că reflectă pronunțarea ardelenescă în *-iü*, dar prin *-iu* în formele articulate ale substantivelor, redând pronunțarea *-iü*, — deci: *secretari, slujitori, fâlceri, feli* etc. și (eu) *voi* (pentru *secretar, slujitor, fâlcer, fel*), dar *secretariu, slujitoriu, fâlceriu, feliu* (pentru *secretarul, slujitorul, fâlcerul, felul*).
  4. *E* inițial sau final l-am transcris *ie* când se pronunță astfel; deci: *erta, trebue, voe* au fost transcrise *ierta, trebuie, roie*.
  5. Cuvintele scrise cu *i* final plenison (*badi, păduri, vineri*) le-am transcris, potrivit pronunțării, prin *iî*: *badii, pădurii, vinerii*; tot astfel genitivul substantivului articulat scris *împărății* l-am transcris *împărățiii*.

6. După consoanele finale *ș, ț, z, m*, apare uneori în ms. un ier care diferă de ierul care redă pe *i*, ceea ce ar putea să indice o pronunțare dură, nu muiată, a lor (deci: *ostaș, toș, poș, astăz, îm* pentru *ostași, toși, poși, astăzi, îmi*), iar alteori nu apare nici un semn după ele; în asemenea cazuri am redat diferentiat, fără să unificăm scrierea, — deci: *Iaș — Iași* etc.
7. Unele cuvinte, latinești sau românești, scrise în ms. cu majuscule în cuprinsul propoziției (*Voda, Sicritarius, Basa, Sedet; Noștri, Vodă, Domn*) au fost transcrise cu inițiale mici.
8. Grupul *qu*, care apare scris peste tot scris *qv*, l-am transcris *qu: qui, que, quod*.
9. În multe cazuri *-que* este redat printr-o ligatură; am transcris consecvent *-que* (de ex. *denique*).
10. Cuvintele *domn, dumneavoastră, Dumnezeu, sfint*, de obicei abreviate în ms., le-am transcris în forma lor normală, fără indicarea literelor lipsă.
11. În unele cuvinte latinești abreviate, literele care lipsesc le-am scris între paranteze drepte: *imper[ator], hosp[es], concil[iarius]* etc.
12. O lecțiune nesigură sau o completare probabilă este urmată de (?): *dispară pă ușe (?), cap[itali (?)], oi [vorbi (?)]*.
13. Literele și cuvintele lipsă în ms. și introduse de noi sînt scrise între paranteze drepte: *Bucu[r], 12 apostol[i], eu încă oi [vorbi]*.
14. Punctuația textului ne aparține.
15. Aranjarea în versuri a unor texte scrise continuativ în ms. ne aparține de asemenea; la locul potrivit se face mențiunea cuvenită, în note.

16. În textele latine și maghiare am restabilit formele ortografice și gramaticale corecte, indicînd în note formele care apar în ms.
17. Indicațiile de regie, scrise în latină, sînt culese cu cursive, numele personajelor cu căpităluțe, iar scenele cu capitale.

*

În *Anexe* prezentăm alte patru texte, după cum urmează:

1. Prologul la piesa *Erofili*, transcris întocmai după: Do-sofitei, *Opere, I. Versuri*, ediție critică de N. A. Ursu, Bucu-rești, Ed. Minerva, 1978.

2. *Judecata vlădicii*, după textul cuprins în ms. M 34 din Biblioteca Institutului de lingvistică din Cluj-Napoca, respectînd normele indicate anterior, cu privire la transcrie-rea lui *Occisio*.

3. Raportul lui Atanasie Rednic privitor la organizarea și desfășurarea spectacolului teatral școlar de la Blaj din 1755—1756 îl dăm în textul original latinesc publicat de Z. Pîclișan și în traducerea Irinei Casan-Franga.

4. Informația comunicată de Fr. Sulzer despre reprezen-tarea, pe la 1780, a unei „comedii pastorale“, o dăm în germană (cu transcriere din alfabet gotic în alfabet latin) și în traducere română.

Țin să mulțumesc și pe această cale tuturor celor care m-au sprijinit într-un fel sau altul în alcătuirea prezentei ediții, îndeosebi filologilor N. A. Ursu și Vl. Drimba.

Piesa Occisio Gregorii in Moldavia Vodae tragedice expressa se păstrează în original, în autograful autorului — nu în copie, cum afirmă L. Protopopescu — în manuscrisul cu cota M. rom. 471 din Biblioteca Academiei R.S.R. — Filiala Cluj-Napoca, fondul Oradea. Până în 1950 el se aflase în Biblioteca Episcopiei greco-catolice din Oradea, fiind conservat într-o cămașă de hîrtie groasă obișnuită de ambalat, pe care fusese aplicată o etichetă purtînd nr. 103, cota pe care o avusese în fondul de manuscrise al numitei biblioteci orădene. Pe contrapagina primei coperte, în stînga jos, cineva a scris cu creion negru: Ciudățenie literară. Azi manuscrisul este legat în coperti de carton.

Manuscrisul are dimensiunile 42×13,5 cm și cuprinde 14 file, dintre care ultimele două au rămas nescrise, goale. Propriu-zis, pe fila 14r fuseseră scrise în partea de sus cîteva rînduri, poate două, din care nu se mai văd decît cîteva litere în partea stîngă (A...duct), deoarece hîrtia a fost ruptă.

Cuprinzînd trei caiete — primul de 10 file cusute la mijloc, al doilea și al treilea de cîte două file —, manuscrisul nu a fost paginat de autor, ci, ulterior, de o altă mînă, cu creion albastru.

Textul este scris cu cernelă neagră-maronie, azi ușor decolorată, de o singură persoană, cu excepția a trei rînduri scrise, probabil, de o altă mînă, cu cer-

neală neagră: două pe f. 3v și unul pe f. 5r. Scrisul este destul de îngrijit, dar prezintă și ștersături făcute de autor, precum și câteva cuvinte adăugate tot de el deasupra rîndurilor sau, o dată, lateral și pe altă pagină.

Grafia textelor românești, turcești și țigănești este cu litere cirilice, iar grafia textelor latine, a indicațiilor de regie în limba latină și a textelor în limba maghiară este cu litere latine.

O copie a manuscrisului, făcută de Iuliu Tuducescu în 1898, se păstrează în Biblioteca Academiei R.S.R., sub cota A. 564 (fost ms. rom. 1275).

Textul piesei a fost publicat întâia oară în 1963, în „Limbă și literatură“, vol. VII, p. 366—392, însoțit de un studiu introductiv (p. 359—366), note, glosar și traduceri (p. 392—398).

Ediția prezentă reproduce textul din manuscrisul original, în transcriere interpretativă, într-o formă îmbunătățită față de cea din 1963, în care se găsesc câteva lecțiuni nesigure sau eronate.

OCCISIO GREGORII IN MOLDAVIA VODAE TRAGEDICE EXPRESSA¹

Scenae mutae

1. Occiduntur milites
2. Oppromitur Voda
3. Strangulatur
4. Turris
5. Tr[a]gedia²

**OCCISIO GREGORII VODAE
IN MOLDAVIA
TRAGEDICE EXPRESSA**

**(Uciderea lui Grigore Vodă în Moldova
expusă în formă de piesă de teatru)**

*Praeambulium*³

1. Acum tocma nu de demult
Lucru groaznic, de temut,
În Moldova s-au tîmplat
Perire ca de împărat;
Locu-i vestit și orași,
Să numește, să știți, Iași,
Cu primejde și ostași.
2. Ghica voievod Grigorie,
Domn în mare dregătorie,
Vrînd a sta lîngă credință
Și neamului mîntuință,
Cu viclesug s-au chiebat,
Tirănêște s-au tăiat,
De bașa turcesc legat
3. O, amară prăpădire,
Însuș merge la perire!
Că argintul l-au zăbovit
Și cu capu s-au plătit;
Că turcii îl năpădiră,
Măcar că doi ei căzură,
Și viața îi luară.
4. Care până vom arăta,
Faceț bine a asculta
Și de-om greși, a ierta,
Toate bine a îndrepta.
Că tîrziu toți ne-am sculat,
Fără gînd ne-am apucat;
Iată, dară, am și lucrat.

Intermediu⁴

Saltus quinque latronum, qui ad sybillum tertium exeunt.

Clauditur scena finito⁵.

Scena 1-mă⁶

(Voda Gregorius cum duobus consiliariis sedet in mensa. Secretarius a latere, duo milites excubias agunt⁷.)

Gregorius

După ce preamarele Dumnezeu s-au milostivit și pre mine întru acest scaon de deregătorie a domni și ocîrmui țara cu voi deîmpreună m-au voit, dăruindu-mă⁸ cu înțelepciune și multe alte daruri, carele alți ai noștri trecuți până acum nu le-au avut, zioa și noaptea gîndesc și privighez pentru întemeierea⁹ credinții și a neamului rumânesc scutință. Deci eu am socotit ca, lăsînd noi de o parte poruncile turcescului împărat sultan Soliman¹⁰, pă supt ascuns să ne unim cu Austrie nēmțească și Rusiia muscăcească, că acēste mari împărății stînd lingă noi, ce vom gîndi de dînsul și mîni-alaltă¹¹ ii vom călca pe cap. Dară voi, sfētnicii miei, la aceasta ce ziceți? Știu că și mai dinainte îmi cunoașteți gîndul și acum încă nu-i de spāsănie¹² a plini multă vreme¹³, ca să nu-i crească urechile și să ne zboare cuvintele.

Vasilie sfētnic

Să să scrie cărți într-amîndoa locurile cu degrabă. Nu-i de lipsă mult a sfătui. Mai vestită-i ceta-tea cu doao turnuri decît cu unul. Dară încă Dum-

nezău cel mare îi pentru noi, a căruia credință și¹⁴ apărăm și pentru a cui neam stăm. Infideli nulla fidelitas¹⁵. Necredinciosului nu trebuie să avem nici o credință.

Simion sfêtnic

Eu gîndesc că și celor necredincioși ai noștri mai mari trebuie să le fim supuș și ascultători întru toate, deacă¹⁶ Dumnezeu ni i-au lăsat poruncitori. Nici nu să poate cineva, împărat fiind¹⁷, omori, măcar și păgîn de-ar fi, fără de lège, că aceasta să împotrîvêste lejilor¹⁸ neamurilor.

Gregorius

Numai așe să fie cum am zis. Cărț să să scrie și, ca să arătăm dragostea noastră și cu daruri din afară, o sută de pungi de bani să trimitem și alte lucruri scumpe, și să dăm știre Rusiei că păstă trei luni să ne aștepte la sine.

Simion

Să fie dară, nu-m bănuiesc¹⁹, numai cît pă supt mînă²⁰, să nu să știe lucrurile.

Vasilie

Toate le vom face, că și noao ne place.

*Interlocutio lateranei*²¹

În vèci să trăiești, chir Grigorie vodă! Ceas rău, nenorocit! Vêste slabă! Doară ceriul împotiva noastră ș-au întors cursușul²²? Muri spătariul²³, sau secretariușul, și tocma acuma-i lucru mai mare. Doară nu-i bine să să înceapă, ca să nu aibă sfîrșit jêlnic²⁴.

Gregorius

Cap mare de paie! De cînd ești pă lîngă mine și de la atăta înțelepciune n-ai putut băga minte în cap, ca să nu vestești numai așe, din senin, lucruri ca acestea de supărare? Ști că pă²⁵ domni multe grabnice boale, precum și gutta²⁶, îi lovêște de multe ori dintru vești ca aceste. Și vrêmea pă ceri, adecă cursușul stêlelor, ca un matematic o voi cerca²⁷ eu și secretariuș îmi voi băga. Tu de-aci înainte mai mult să nu-mi fii slujitori. Țipă²⁸ hainele jos și te du la porci! Plată nu-ți dau, că ți-o luaș acuma; totuș, de te vei duce pă lîngă vreun solgăbirău²⁹, îți voi da o țiră³⁰ de comendație³¹ pă hîrtie; aceea încă să o conțipăluiești³² tu și apoi o voi scîrnăvi³³ eu, sau iscăli, era să zic.

Clauditur³⁴

Intermedium

Zingarus habens horologium ex caepa, cujus circuli sunt ex se et quod eterna crescit, postquam cum altero verbis de his disceptatur velut ex mandato Principis Vodae Gregorii, qui tales habet in Moldavia mathematicos, per cribrum caepta prospera futura praedicit³⁵.

Clauditur

Aperitur scena et sedent suo ordine³⁶.

Huszaro³⁷

Prea înălțate Doamne și înălțat sfat, un venit [de] departe cêre audenție³⁸.

Gregorius

Pax intrantibus, salus exeuntibus³⁹! Să între,
numa să aducă veste bună.

*Instans*⁴⁰

Salva facies et mensa Excelsi Principis Vodae!⁴¹

Gregorius

Quid vis?⁴²

Instans

Și eu sint nemiș⁴³.

Gregorius

Hodorog prost!

I[n]stans

Ba eu nu-s om prost.

Gregorius

Ce-ți lipssește?

Instans

Secretărășia⁴⁴ im trăbuieste; rogu-mă iștanție⁴⁵
im citește.

*(Et dat instantiam*⁴⁶*.)*

Gregorius

Citește-ți-o tu și titulușu⁴⁷.

Instans

*(Legit titulum indorsatum, deinde incipit:*⁴⁸*)*

Esscellentissime et humanissime Domine Generose Princeps⁴⁹ Valachiae D[omi]ne mihi haud quoquam et ubique minime observadissime (?)⁵⁰ lunato pede insto, et confugio ad Charibdam et Scyllam gratiarum Esscellentiae Vestrae Vode, dedignetur me accipere secretarium, et hic est instantia. Dum enim cum poculo bibo vinum et maneo in popina Esscellentiae Vestrae et Gen[er]osae Principis⁵¹ ebriosissimum monstrum, ego penes quam in platea convivantur canes⁵².

Gregorius

Bună iștanție ai făcut⁵³. Dară aici ca să fii secretarius, trebuie să știi nēmțeste, ungurêște, grecêște, rusêște, frințozêște, țigănêște, turcêște, tătărêște. Zi că știu⁵⁴. Contaics?

Instans

Conih.

Gregorius

Tuț magy[arul]?

Instans

Ptudod.

Gregorius

Cala ma romecca xevris?

Instans

Xevro.

Gregorius

Po ruschi znaeși?

Instans

Znaiu.

Gregorius

Parle on francze?

Instans

Uj monssö. Ze parlöm avat servis⁵⁵.

Gregorius

Zane romaneș?

Instans

Zanau.

Gregorius

Turcsa bileorsin sen?

Instans

Ebet, effendi, bilirim.

Gregorius

Peki mazașia biliriș?

Instans

Ei bilirim⁵⁶.

Gregorius

Afferim masalla⁵⁷, multe ai învățat! Dară dreptăți⁵⁸ ai?

Instans

Am. (Et porrigit⁵⁹.)

Gregorius

Văz acuma din toate că ești mare sicritarius. Dară ști⁶⁰ ce-i scris aici? Aici îi scris așe; că n-ai nimica, nu te temi de nime, nici nu dai nimărui nimica, nu ceară de la tine nimica. Cine-ți va da, el va vedea cum îndărăpt va căpăta. Destul că bea și joca în făgădău⁶¹, ști bine. Carte încă ști can⁶² pă departe. De loc ești din Zagrabie, unde-s păduti⁶³ cu mie, și de la Turnu Roșu, unde umblă dracu cu coșu. Bune dreptăți ai. Pecete[a] îi cu ceară moale can galbină. Cine să iscălêște cu mâna îi făgădari⁶⁴.

Pentru aceea eu încă te pui sicritarium⁶⁵, și iacătă dintie dată să expeduluiești⁶⁶ cărțile aceste și bani la Austriia și Rusiia. Dară ca să fii credincios, dintie vei jura. (*Ponit manum supra pennam vulturis⁶⁷.)*

Pă noao țări,
pă trei mîncări,
pă zioa de ieri;
pă spatele vintului,
pă fata juciului⁶⁸,
pă coada măgariului;
pă ciuma pădurii,
pă apa vinerii,
pă spuma Dunării;
pă picioare de porc ce ești,

cù coaste, cu șold cu tot,
perire-ai tu tot;
pă oală,
pă boală,
pă piștoale,
să să pișe toți în iele⁶⁹;
pă lunei,
pă macavei,
pă marțolea
cu fasolea,
pă miercurata
vinerata,
înclonțata,
care mîncă pe tata;
pă acest condei
ca să piei,
că-i de vultur,
scobiț-ar în cur;
pă lup,
pă urs,
pă sîtă,
pe fus
și pă toți cei dacă vei fi credincios⁷⁰.
Așe zioa de astăz să te bată!⁷¹

[*Instans*]

Io, secretarius, face-voi toate, chir vodă, în veci
să trăiești. Ispolao ti despote⁷².

Clauditur

•

Intermedium

*Fit sezetoaré vulgo, ubi sedent duae feminae⁷³ et
vir faciens fasces⁷⁴.*

*Horholinae cantio*⁷⁵

Cine n-au venit, (*repetitur*)⁷⁶

Cine n-au venit

Sara în șezătoare,

Sara în șezătoare,

Dumnezău nu-l scoale

De mâni, de picioare.

Scuturile frigurile,

Urască-l toate fetele,

Trămure-l babditele⁷⁷

Pă supt toate scaunele.

Numai n-au venit

Sălman siminic,

Bucur cel voinic.

El de-ar fi venit,

Noi l-am fi cinstit

Cu părasă⁷⁸ în masă,

Neaga cea frumoasă.

Ciunguț⁷⁹ rătezat,

Bucur însurat;

Rătită pălită⁸⁰,

Neaga învălită⁸¹;

Coadă de lopată

Horholină fără fată.

Plînge, nici prea

Paie-ț⁸² bine că te ia!⁸³

*Nunciat filiola*⁸⁴

Mamă, vin pețitorii!

Horholina

Urască-te lumea, bărbate, că tu tot cu fatile⁸⁵ și
cu pipa în dinți, udean⁸⁶ sprîncenate ne-ai făcut.
(*Proci intrant*⁸⁷.)

Starostea

Strînște în gînște⁸⁹,
Noroc în rațe.

*Hospes*⁹⁰

Să vă facem voao cîrnațe. Ce căutați dumneavoas-
tră?

Star[ostea].

Noi ce umblăm, ce căutăm?
Cătră dumneavoastră cuvîntul să ni-l dăm!
Pă unde am umblat,
Pă unde n-am umblat,
La dumneavoastră ne-am îndreptat,
Cum că aicea ar fi o zîină,
Să ne fie noao supt cunună!

Și ca să încep de la capăt. Nici noi nu sîntem mai
buni decît Adam, carele ș-au dat coasta să-i facă
Dumnezău soție. Dumnezău o au pus să să uște⁹¹ și,
viind⁹² un cîne, o au apucat; apoi Dumnezău⁹³ aler-
gînd după cîne, i-au luat coada și au zis lui Adam:
vrea dintr-aceea să-i facă soție? [Adam] au zis că
vrea și din coada cînelui.

Apoi sînt 12 apostoli⁹⁴, dintre cari unul au fost
Iuda. Cine știe de va fi fetișoara dumilorvoastre⁹⁵
Iuda cu punga: noi bine ne-am uspăta.

Sînt iarăș șapte taine. Una-i căsătorie pă lege,
adică cu fuga păstă pîrloage⁹⁶. Caru mîre⁹⁷ cu doi
boi și voi amîndoi. Pentru acêste zic: iacătă fecior
zdravîn, cîrlig de gras, galbîn de roșu; de vă place
dimilorvoastre, să facem tocmeală, căz om da⁹⁸ și
adaus, de va plăti⁹⁹ mai mult.

Cum te cheamă, draga badii?

*Nyaga*¹⁰⁰.

(*R[espondet]*)

Nyaga.

*Idem*¹⁰¹

Bine, bine, fătu-meu. Tu nu sui bucuros în tilea-
gă?¹⁰²

Nyaga

Ba sui, zău, eu.

Hospes

Noi așe împodobit vorbi nu știm, că sîntem mai
înceoace cu vro 2—3 zile decît Adam; nici după coada
cînelui n-am ațergat, nici după vorbă înfrumsă-
țată¹⁰³ nu mi-am bătut iastă¹⁰⁴ săcure. Știu atăta că
fata noastră nu-i de măritat și nu om da într-acest
an.

Nyaga

Ba eu is de măritat și m-oi duce, că ciți m-au ce-
rut până acuma, m-au cerut tot de la pîrlas¹⁰⁵, beși-
m-aș în nas, nu m-au cerut de la părinți, beși-m-aș
în dinți.

Hospes

Ba că deacă-i așe, măcar astăz dispară pă ușe (?)¹⁰⁶.

Iorholină

Ce, că și eu încă oi [vorbi (?)]¹⁰⁷. Ce zici așe de-grabă că nu-i de măritat? Mai bine ai zice să vie și mîni și poimîni. Taci tu, Nyago, făt^u-meu, că te voi mărita eu.

Nyaga

Poți acuma și tu, că-i rușine, mamă de cîne, că-s bătrîină ca și tine.

Hospes

Ce felⁱ de oameni sînteți și de unde?

Staro[stea]

Acesta¹⁰⁸ îi feliu de cel mai bun cordovan¹⁰⁹ din Curitău. Nemiş de viță de sămîntă; are loc și după casă, unde pentru treabă să iasă. Care are¹¹⁰ plug cu șase boi, acela-i gazdă¹¹¹. Acesta-i așe (*monstrat dig etc. etc.*¹¹²). Cine are car, cine are moara sa (*etc.*).

*Bucur procus*¹¹³

Lasă să pețesc și eu acuma, numai cît tu înmulțești vorba cu 3—4 părț. Dară oare poci scupi¹¹⁴ de la masă afară pe ușe, că ști cît departe am scupit pă cale.

Star[ostea]

Poți. Dară arată-ți viteșugul¹¹⁵.

Bucur

Numai tocmeală să fie; nu vă îndoiiți de mine, că am ciurdă¹¹⁶ de boi (*etc.*).

Star[ostea]

Ce zici? Ce 3—4?

Bucu[r]

Cohò, cohò. Așe tușesc de ieri.

Star[ostea]

Ce de ieri, bade? (*etc.*).

Hospes

Dăți credința¹¹⁷. Viniți mîni în tîrg că om da¹¹⁸.
Și, pune, fătu-meu Nyagă, de prînz. (*Dat proculus
fas[c]iam (?) et illa fusum. Inter comedendum, in-
te[r]rogat star[ostea]*.¹¹⁹)

[Starostea]

Cu cine vorbești?

Nyaga

Cu curu (*etc.*).

Bucur

Fugi, draga badii, din ușe, să scopesc¹²⁰ afară.

Nyaga

Scupêște dumneata¹²¹ în casă!

Bucur

Ba nu, că eu tot afară din casă scupes[c]. (*Spuit
in patena*¹²²).

Staros[tea]

Porcule, cinste ca aceasta pățasc eu cu tine? (*Et se inficiunt lacte*¹²³.)

Clauditur scena.

*Fiunt nundinae*¹²⁴
*Vásárbiró (clamat*¹²⁵)

Tot omul să tacă, să asculte și să ia în minte că cine va lua pe fata lui Pipirig Iștoc din gaură, îi va da zestre vro 2—3 asprișori¹²⁶, vro 2—3 rîmători¹²⁷, un împingalău și un tragalău¹²⁸, 2 coarne de plug, o behehea¹²⁹ și o cățea și o[a]reciți his-fis în gaură cu o ținghili-minghili¹³⁰.

Procus

Eu, măi, eu o am credințat, cel din Curitău. Nici n-oi mai lăsa să o știmbați¹³¹ prin tîrg cu vreo vacă¹³².

Intermedium

Vásárbiró.

*Interea redit quis emet lac, ulna tanti et tanti vendo, donec omnes aspergit*¹³³.

Clauditur

Intermedium 2

*Idem Vásárbiró. Venit cum igne et tormenta emit-tit*¹³⁴.

Clauditur

*Scena 2-da*¹³⁵

*(Sedet Turca cum suis in mensa, turcice loquentes. Fumiġant et ludunt alea. Quatuor milites excubant. Verba sunt alea*¹³⁶*.)*

*[Primus]*¹³⁷

Oinase bacalum¹³⁸.

*Alter*¹³⁹

Debre¹⁴⁰.

3 *[Tertius]*¹⁴¹

Ianvaș, ianvaș, janum. Halala, malala!¹⁴²

*Miles*¹⁴³

*(Turcice auden*¹⁴⁴*.)* Ceari¹⁴⁵. Sfetnicii vodii cer¹⁴⁶ audeanță.

*Imper[ator]*¹⁴⁷

Să să sloboadă!

*Concil[iarius] Vodae Vasilie*¹⁴⁸

Împărate, în vèci să trăiești! Lucruri mari avem de grăit, pentru carele din Moldova, din Iaș, tocma aici în Țăligrad am călătorit. Grigorie Ghica voievod, pe carele l-ai înălțat, și cu mari daruri l-ai dăruit, Domn peste Moldova l-ai întemeiat, lucru fără de lege și vinderea țării socotește; ba încă și isprăvește, că s-au și unit cu Austria nemțască și Rusie muscăcească împotriva înălțiii-tale și altele multe face, carele, cercîndu-să¹⁴⁹, lesne să vor găsi.

Imperator

N-ați avut ce călători așe departe. Nu crez eu acèstea de Grigorie. Grigorie îi om întălept, slugă bună și credincioasă. Voi îi pizmuiți domnia și umblați după ea.

Simion

Nu ne trebuie mai bune mărturii să îndireptăm¹⁵⁰ ce am zis, decît mîna lui: aici sînt cărțile care le-au scris la împărații streini. (*Et porrigit unam epistolam vel utramq[ue]. Imperat[oris] unam uni, aliam alii consiliar[orum]*¹⁵¹).

Consil[iarius] Gab[rielus] (legit:¹⁵²)

Ioan Grigorie Alexandru Ghica voivod al Moldovei în Iaș. Împărăție rimlenească și a toată lumea stăpînă biruință de pă toți împărații îi poftesc¹⁵³.

Uritu-m-am¹⁵⁴ a mai purta jugul vicleanului sultan Soliman¹⁵⁵ turc. Priimêște-mă supt a ta stăpînire și mă întărește. Ție mă supui și daruri din afară îți trimit, o sută de pungi de bani paripi¹⁵⁶ și haine scumpe etc. etc. Dat în Iaș 1777 septemvrie 1.

Consi[liarius] 2-dus (legit 2-dam¹⁵⁷)

Împărăție muscăcească, Dumnezeu împrotiva turcului să te întărească. Plecăciune de la mine.

Împrotiva vicleanului¹⁵⁸ turc, cum să-l învingi, multe am de-a spune. Acuma primêște daruri și păstă 3 luni mă așteaptă la tine acasă. Dat în Iaș, anul, zioa ca în cea dintâi¹⁵⁹.

Imperator

Adevărat, a lui îi mîna, și vorba eu încă cunosc. Viziriul meu credincios N.N. să nu te apuce noaptea, du-te cu cătane și în preumblare sau fieștecum, îl zugrumă pă Grigorie. Nici la mine nu-l lăsa, să nu-mi vază fața¹⁶⁰, nici ochii miei să nu vază numai capul lui.

Intermedium

Duo pueri zingarici qui dein¹⁶ oleum¹⁶².

Clauditur

Alveare occiditur¹⁶³.

Claud[itur]

Interm[edium] 2-dum¹⁶⁴

Medicus sedet in mensa, adducitur infirmus cui molaris¹⁶⁵ dolet; implet os farina. 2-do in lintamine, cui venter dolet, excipit pullum. 3-tio in targonca cui 1-mo lac ex mojar, dein aves ex capite. Servami habet mano (?)¹⁶⁰.

Saltant pueri zingarici, quos evirare unus nititque¹⁶⁷.

Clauditur.

Scena 3-tia¹⁶⁸

(Apparet in mensa Pasa cum consiliariis et militibus. Turcicē multa loquuntur¹⁶⁹.)

Paşa

Ce om face? Cum om prinde noi pe Grigorie vodă?¹⁷⁰ că acela-i om ascuţit la minte. Încă de nu ne-ar omori el pre noi, că are mulţime de oameni.

Consil[iarius] 1

Să ne ducem acasă pă el, că alèse cătane¹⁷¹ sînt acêstea. Anna sanna sitinhim, domuzu Avradînă sitinhim ghiaru¹⁷².

Cons[iliarius] 2

Ba nu, c-are mulţime multă. Îi grijit el şi s-au temut de aceasta; dară minăm după sfêtnicii lui şi ne vor învăţa.

Paşa

Vie fără întîrziere!

Vasilie

Să trăiască viteazul! (*et dat pecuniam.*¹⁷³). Cu puţină cinste ne arătăm.

Paşa

Să trăiţi! Bune-s toate . . . dară ştiţi ce?

Simion

Gata sîntem spre poruncă.

Paşa

Aduceţi-vă aminte ce cărţi ne-aş arătat despre Grigorie, prin carele s-au unit cu Austrie şi Rusie. Eu sînt viziriul, adecă de la împărăţie credincios

trimis să-l pierz și adevărat și voi vedeț că vrèdnicu-i de moarte. Dară cum socotiți c-ar putea fi aceasta?

Simion

Să va duce acuș la preumblare¹⁷⁴ în pădure și atunci foarte bine va fi.

Vasilie

Iară așe de nu să va lovi bine, te vei face înălție ta beteag și-ț va veni acasă în mînă și-l pot pe altă ușă năpădi cătanele și omori, cît nici de veste să nu prindă.

Pașa

Mèrgeț dară acasă să nu vă priceapă nime, și în ce-ț putea să ne mai ajutaț cu sfatul și cu lucrarea¹⁷⁵.

Clauditur scena.

*Turcae per unam partem, Voda per aliam conveniunt*¹⁷⁶.

Pașa

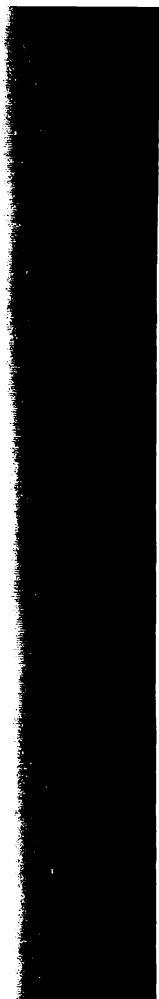
Effendi sabanis hoerolla, tenim bașaş hoeralla¹⁷⁷.

Voda

Acive pașam¹⁷⁸.

Pașa

Am venit să te vâz și bună veste să-ț aduc. Împăratul nostru [se] milostivêște și mai mare întru

acest scaun de vozi te întărește. Iani vez și ceteste.
(*Dat epistolam Pașa*¹⁷⁹.)

*Gregorius (legit:*¹⁸⁰)

Sultan Soliman¹⁸¹ a toată lumea împărat, a celor de pre pământ și celor de supt pământ, dar și turcească bla[go]slovenie. Știu și am știut, niciodată nu m-am îndoit cum te-ai purtat și cu câtă dreptate de mult ai slujit și credință ai avut cătră această împărăție. Drept aceea, nu mă rabdă dragostea ca să nu te laud și mai tare întăresc întru acea domnie. Prin solul meu primeste dară bucuros. Dat Țăli-grad septemvrie.

Idem.

O, cum zboară de curînd vestea rea! Eu auzeam că mă caută împăratul spre moarte, iară el îmi lungeste viața, cinstindu-mă. Însă, totuș, prea mare dragoste de la un împărat! De vei avea și altăceva¹⁸² poruncă de isprăvit cu mine, acasă mă vei cerca, vitejie ta, că aici sînt în preumblare.

P[așa]

Să ne tilnim bucuroș și [să ne] despărțim singi-oș¹⁸³.

Clauditur scena

*Affertur lectus et pasa jacet. Miles excubat*¹⁸⁴.

Miles

Cere trimisul vodii aud[er]n[er]ție¹⁸⁵ să între.

Paşa

Să între!

*Medicus ponit manus in pectore suo*¹⁸⁶:

Sabanis haeralla, effendim¹⁸⁷. Delungată viaţă
înălţiii tale!

Paşa

Hojghèldi¹⁸⁸! Nu-i prea îndelungată; văz că-s
aproape de moarte.

Medicus

Domnul chir Grigorie vodă te poftèşte la prinz.
Dară dacă-i aşè, cum că ţi[-i] rău, fiind eu borbil¹⁸⁹,
te voi ajuta în ce oi putea. Iani să văz pulzuşu¹⁹⁰.
(*Capit manum et videns dicit:*)¹⁹¹ Nimica nu ţi[-i], ca
şi mie.

Paşa, uitîndu-se urît:

Boc hieme¹⁹²! Acest cuvînt din gura ta să nu iasă,
că capul tău, viaţa, viţa şi sămînţa de aici din Iaş
să taie, să topesc şi să stîng. Ce te du cu acèste că-
tane îndărăpt şi spune lui Grigorie să vie la mine
că-s beteag pă moarte şi pă acèstea pă toate joară¹⁹³:
vallaah billeaah Hristos effendi icin sizea de om-
riumi emint etim¹⁹⁴.

Clauditur scena.

*Affertur lectus. Stat voda cum suis, interea adve-
niunt medicus et 2 turcici milites*¹⁹⁵.

Medicus

Paşa îi beteag foarte rău și m-au trimis cu limbă de moarte să vii până la dinsul.

Gregorius

Să mîrgem dară și să lăsăm toate. (*Et gladium enodat.*)¹⁹⁶

Simion

Nu dezlega sabia!

Gregorius

La betegi nu să mîre¹⁹⁷ cu sabie să să sparie¹⁹⁸.

Clauditur scena.

*Adfertur lectus suo loco*¹⁹⁹.

Miles

Effendim lacherdi etmea, giumurci vardir²⁰⁰.

Paşa

Ghelssîn!²⁰¹

Voda

Effendim, sabanîs hoerolla²⁰² și îndelungată viață!

Paşa

Hojghêldi²⁰³. De nu mi-ar fi can²⁰⁴ greață, dară totuș cu cită greață, în mîna mea ești și atîta-i de a ta viață. Ține și cetêște, că minten²⁰⁵ isprăvesc ce mi să poruncêște.

Gregorius

„Tot sfatul împărăției turcești.

Stingă-i-să lui Grigorie lumina; nu cerca vina.
Ieie-să viiața, prindă-să toată vița, puie-să în gît ața.
Dat în Țăligrad“.

(Tunc facit signum pasa et accurrunt duo turcici milites quos decutit Gregorius²⁰⁶ qui clamant: amân; dein pasa acclamat plures ex scena et assurgit solus iugulantes zona²⁰⁷.)

Clauditur scena.

Postea ponitur sepulc[ro] et cap[ulo (?)]²⁰⁸

Pasa

(convocat omnes cons[iliarios] et dicit:²⁰⁹)

De-am făcut rău, iacătă-mă și eu, tăiați-mă și pă mine și îm[i] puneți capul lîngă a[l] lui. Ci mai aș-teptați, ca să plinesc porunca desăvîrșit. Cine-i mai mare aici între voi? *(Silent omnes et metuunt²¹⁰.)*
Nu vă temereți că n-am poruncă să tai mai pă mulți, ci pă cineva în locul acestuie ocîrmuitori țării trebuie să rînduiesc²¹¹.

Vasilie

Nevrednicie mea.

Pașa

Fii dară tu Domn țării și slugă împăratului credincioasă, nu ca Grigorie. Fii până la altă orînduială și pentru aceea nu te jor, ci numai să te rădice și toț vodă să te cunoască. *(Elevatur ter.²¹²)*

Clauditur scena.

*Postea uxor ipsius deflet ipsum*²¹³.

*Cantio uxoris Gregorii*²¹⁴

1. Tehát tőled elmaradtam²¹⁵
És tőled már elhagyattam
Édes társam Gergelyem
Érted szakad ketté szívem.
2. Nem, de nem meg csalának,
S a kegyetlen halálnak
Átaladták éltedet,
Kiknek te sok jót tettél
3. Ó mire jutott éltem,
Ha ezekre jutott férjem.
Hogy tőled el kell válnom,
S ily bánatban meg szakadnom.
4. Ó jaj siralmas napjaim,
Sok búval telve óráim,
Kinek hagyta társadat,
Kire bíztad árvádat.
5. Ó kegyetlen törökök,
Csalmás földi ördögök,
Verjen Isten benneteket,
Rajta szakasszatok egek.
6. Mennyből tüzek gerjedjete,
Mennydörgések sülgetek,
Törököket égessetek,
Ha csak így könyörültek

7. Bár bennünket el ne vinnék,
Oly nagyon nem búsulnék,
De hogy minket is elvisznek
S örökké rabságban tesznek.
8. Holtig gyötröm szívemet,
Gyászban végzem éltetem,
Mert férjemtől elpártoltam,
S pogányok kezén maradtam.

Clauditur scena

*Apponitur cathedra et fit taliter praedicatio:*²¹⁶

Amero Dado londro Efiri szfinczi pekinau avelki împărăție avelki voe sarsaro norocir sarsaro priopuf, smaro, mandro onki pururea dimiaghis Ertimi salahimi amaro greșiți niki nu girma da ispavi sirimanchi lina solistimani²¹⁷.

Nici nu-i bună casa cu 2 uși, nici nu-i bună cu una. Nu-i bună cu una, că, deacă te strimtoresc, n-ai încătrău²¹⁸ să te spăsăști²¹⁹; nu-i bună cu 2, că văzurăți cum năpădiră turcii de pă una pă Grigorie și il sugrumară²²⁰. Da cumu-i bine dară? Îi bine să lăcuiască omul în șură cu patru guri, ca viind frica să poată da în toate laturile. Vedeți, eu deacă-s om înțelept și cu pielm²²¹ în cap ce [...] ²²² mi-am căutat, ca de va veni cineva dintr-acoace²²³, să fac fișt încoace, să mă îmbrac cu ușe pă dincătrău²²⁴ oi vrea. Dară Grigorie Ghica au știut nimica. Și aceasta ieste că așe-i pă carele Duhul Sfint cu aripile umbrăște. Vedeți eu cumu-s de fericit deacă îmi trage cu aripile răcoare neagră cioară, care pă cei negri cu aripile să umbrească și cu clonțu să-i scobească. Aceasta-i întiie parte; a doa nu fuge de aceasta departe. Nu-i

bine omul să bage mîna în gura lupului să scoată osul cu carele să îneacă. Lupu săracu vè umbla²²⁵ bine de vè mînca²²⁶ purcelu și nebotezat. Dară așe supt moară s-au aflat pă măgariu încă dintiie îl potcopi²²⁷, da²²⁸ departe falca îi sări. Așe și Grigorie vodă, de nu să vè face²²⁹ fâlcêri²³⁰, rămînea om de cinste și boieri. Ci așe, văzurăți, muri cel sănătos și rămasă cel betegos²³¹. Bine-i a mînca și păsat, ce cu acesta încă mulți s-au înecat, carii nu l-au mes-tecat; dintr-acêstea vedeți, ascultători, ce vreau să aduc. Eu vreau să aduc un car de lêmne din pădure cu Grigorie ce umbla acolo a vîna, unde nu-l putu bașa să-l piarză. Dară făcîndu-să beteag²³², îi află bașa bun leac. Mai multe nu vă spui, că îi lungă vrême și scurt fărșangul²³³. După predicăție²³⁴ cînt, apoi gat²³⁵.

*Cantio zingarica*²³⁶

Caijas moro, caijas mo, cheme jau Andro ves. Socheres moro codo? Te cu de lam siriclo. Dedam Andro, Baro rașai so chere? Baro rașai co tecza ciriclo. Slava ledvleșeschi iiiau fiiurchi iiiau so duhos raiasti milosarma aminosi²³⁷.

Clauditur scena.

*Effertur cathedra. Intrat opilio et dicit versus*²³⁸.

*O pilio*²³⁹

Și eu am fost învățat
Husariu viteaz, lăudat
La Grigorie mare Vodă
Care turcii îl tăiară.
Dară de cînd m-au țipat,
Că i-am vestit moarte în sat,

Tot oile am păzit
Și încă-s mai fericit.
O, minune cum muri,
Din viață pristăvi;²⁴⁰
De mi-aș aduce aminte
De niște împodobite cuvinte
Să-l iert și să-i cînt mai pre urmă,
Apoi să mă duc la draga de turmă.

*Cantio opilionis*²⁴¹

Siquis vivit jucundus,
Ego sane Pitirus:
Vivo ruri, sum in silvis,
Iter monstrans oviculis
In praeruptis montium,
Inter aquas fontium.

Ha gyönyörüségesen
Él valaki, én frissen
Élek juhász a mezőben²⁴²,
Nyájam legelvén az erdőben,
Az hegyek havasiban,
S az vizek forrásiban.

Ortu solis instante,
Radios jam levante,
Agmen meum producendo,
Ad pascua promovendo,
Calco gramen humidum
Rore coeli medidum.

Midón a nap felvirrad,
Sugarival felhasad,
Juhaimat legelőre

Kivezetvén a mezőre,
Harmatos fűvön járok,
Zöld pázsiton sétálok.

Cibus qui me satiat
Jejunium refocillat,
Splendidis mensis Abbatum,
Vel cum epulis magnatum,
Ut ambire debeam
Quia ducit ambiam.

Mely étok melegít
Éhségemben elégít.
Nem cserélnék az urakkal,
Se nagy süvegű papokkal.
Asztalom fel nem váltom;
Jobb nékem, azt mondthatom.

Filomellas cantantes,
Turturesque gementes
Exhilarantes cor meum
Quas audire est jucundum
Stultus velit
Hasque nolit cernere.

Fülemüle zengését,
Gyerlicéknek nyegését,
Hallgatom kik vidámítják,
Szívemet is nyitják,
Bolond, aki restelli
Hallgatni, s nem kedvelni.

Sceptrum regis non opto:
Satius est quod porto
Agmen meum pastorale.

Re thronis vade.
Ad proprios penates
Congeremus jam oves.

Királyok koronáját,
Nem kívánom pálcáját.
Több a pásztori bot annál /
Királyi biradalmánál,
Na juhaim sétáljunk
S az akolban ott háljunk.

Corpus canis tuetur,
Nullum sane veretur;
Agmen curat, hostem fugat,
Dormienti invigilat.
O, fortuna damnatum
Et a diis optatum!

Kuvasz őrzi testemet,
Nem félhetem éltemet,
Mely mellettem vadra csatáz,
Ha aluszom réam vigyáz,
Ilyen a boldog élet,
Akit az Isten szeret.

*Egreditur aperta scena et iterum Gregorii uxor egreditur et canit*²⁴³.

*Cantio germanica*²⁴⁴

*Finita cantione*²⁴⁵ [Cîntecul nu a fost scris — n.ed.]

Miles

Pentru Nemție au perit și bărbatul tău, și tu cînti nemțește. Doară gîndești că-i scăpa ca fecioru tău?!
(*et ligatur*)²⁴⁶.

Claud[itur]

*Bachus egreditur solus primo, dein²⁴⁷ evocat sex
proles diversi sexus, in manibus cum amphoris²⁴⁸.*

Cantio²⁴⁹

1. Bacchus ünnepe eljött²⁵⁰
S izes kolbász megsült,
A véres gömböc megfőtt,
Nekünk örömet tött.
2. Nosza tehát ünnepit,
Bacchusnak víg napjait
Ily formán tiszteljük,
Kik üdvezülni akarunk.
3. Együnk míg meghasadunk,
Teljen torkig belünk,
Igyunk míg megfulladunk,
Míg bor lesz a vérünk.
4. Czuczi húrját pengetni
Egyet kettőt fordulni.
Pofán félvállra menni,
Jól üstökben kapni.
5. Egy két kupa bort venni
S frissen felhajtani,
Ez a legnagyobb mi dolgunk
És hogy Bacchuszt tiszteljük.
6. Na édesim, táncoljunk,
Vigan legyünk amíg élünk.

Most ennek az ideje,
Nem majd tovább nagy böjtben.

7. Ha meghalunk is dúdolunk
És Bacchuszt mi tiszteljük;
Csak legyen elég borunk,
Neki mindég éneklünk.
8. Batăr dracu razime-ș,
Cu noi gardu ingrădească-ș.
Eu nici pic nu-mi bănuiesc²⁵¹,
Numai să beau pănă trăiesc.
9. Că și sufletul mi l-aș bea,
Destul vin de n-aș avea.
Nu mă uit la Dumnezeu,
Că dracu-i fãrtatu meu.
10. Adjál bort te Mariskám
Mert üres már a kancsóm.
Cserdi te is purdé uram
Hadd járjam Czuczi fiam.

Mariska
(*R[espondet]*)

Nincs apám arra²⁵².

Bachus

Jöjjön etc. etc. Látom meg kell halmom²⁵³, et facit
attestatum scribens supra doleum ex poculo, cum
vulgo lopo²⁵⁴.

*Sequitur testamentum in alia pagina quo finito
intumulatur et pulsant doleum post saltus turcicus*

*et dein suspenduntur venit draco*²⁵⁵. *Leguntur leges, post has prodeunt consilarii vodae et medicus quantum sibi socium Iudam quaerentes et inveniunt sale se suspendendo cum rapiuntur a Demone ignito.*

*Denique clamatur vivat Maria Th[ere]z[ia], Joseph[us] et Greg[orius] Major*²⁵⁶.

*Testamentum Bachi*²⁵⁷

În numele fărşangului,
raiului și vinului
celui dulce și celui cu pelin,
să zicem toți amin.
Vrînd așe Dumnezeu
cel din tău,
pă carele cinstesc eu,
ca după această lume să mă mute,
deacă nu-i mai mult vin în bute
și să mă ducă în rai cu dibolii²⁵⁸
și în tău cu îngerii,
unde să auz ocheche-ocheche
vai și de viața mè.
Iacătă, dară, fiilor
și cari mă cinstiți tuturor,
vă las în scris testamînt,
supt păcat și jurămînt,
ca toate ale mèle așa să le dați
precum minten²⁵⁹ vă învăți:
foalele²⁶⁰ mieu, care-i sufletul mieu, il mîncăți
și în pomana mè vă uspătați.
Iară de-l veți împărți
mai la mulți va prisosi;
faceți dară din mațe
cârnațe,
din cèle mărunte

la ceteră²⁶⁴ coarde,
din vine
strune,
din mărunțai
tăietăi,
din plămîne
bucate bune
și în rînză²⁶²
puneți brînză.
Cel ficat
meargă nemestecat;
din pelița [de] lîngă plămînă
facă-ș cèle jingașe²⁶³ mînuși în mînă,
din pelița de burdof²⁶⁴
facă-ș căiță²⁶⁵ cu țof;²⁶⁶
din măduha²⁶⁷ în ea băgată,
facă-ș, carii capul cicilesc²⁶⁸,
pomadă și sopon²⁶⁹ de Anglia;
cărora le sclipêște pielea
cu acesta să vor spăla,
tare foarte or lumina.
Picioarăle
lăsați să le ducă cioarăle,
doară le vor duce pă dealu cu viile
să poată bea cu feriile²⁷⁰.
După aceea le veț aduce
în făgădău la mujice²⁷¹,
jucăușii să le caute,
prin tot locul să le poarte.
Capul meu
fie sămn la făgădău,
ochii vază cetera,
urechile [audă] sfada.
Nasu fie la buți tolceri²⁷²

grumazu îl las să bea cine-i colceri;²⁷³
gura fie uşe de şură,
doară va veni vîntul de pă strugur[i] de mură.
Păru las la cei copoşi²⁷⁴ deasupra de frunte,
dar mă tem că la toţ nu va ajunge,
că nu l-or lăsa din curte.
Am doi fraţi de-a jëminea²⁷⁵,
împărtaşcă-mi mintea mea,
luminèze-mi la mormînt
că strălucesc pre pămînt;
hainele mèle toate
le împărtaşcă mănăstirea cu soarte,
numai cît să facă pentru mine moţi
că-i cu barbă un palaclonţi²⁷⁶.
Gîrlanul²⁷⁷ meu cel preabun
de unde ies cîntări şi hori,
fêtelor în şezători.
Fiii miei vii, să nu vă însuraţi,
de n-ăţi avea ce să bêtei.
Fiicelor, să nu vă măritaţi,
de nu v-or cere oameni bêtei.
Apoi nu bêtei din părau
de nu va cură²⁷⁸ de la făgădău,
sau din dealu viilor
să să vază spuma strugurilor;
mai pă urmă de toate,
nu vă depărtaţi de cetate.
Fiul meu Puţi, tu pre eştealalţi²⁷⁹
îi poartă tot pe la pivniţi încărcate cu buţi,
şi unde-i vedea sămn capul meu,
bagă-te şi plînge, că acolo au perit şi tatăl tău.
Aceasta voi mai proroci:
că şi voi toţi de această boală, ce crep eu, veţi peri,
că-i beteşug firesc de care eu nu poci să trăiesc.

Una mai ascultați:
canele de voi nu le depărtați.
Luați pildă de pă mine,
că eu nici acum nu teșteluiesc²⁸⁰ cana la nime;
doară undeva o voi mai putea umplea,
ca să-mi ud odată gușea.
Cu un cuvînt, ca să gat,
că cana și pă fund au săcat
popilor toți și mirèni,
tisturilor²⁸¹ și țărèni,
bătrînilor cu tineri,
bărbaților cu muieri,
pentru că uspățul²⁸² dintr-un om
nu să face toți din toate să minînce
și țineți bine năravul mieu
ca să vă veseliți cu a fărșangului Dumnezău.
Pă mine mă îngropați
fără popă, mă astupați
în țintirimu făgădăului,
în cripta hordăului;²⁸³
nici să mă dezgropați
până n-or veni alți cărnați.
Așè Dumnezău să vă ajute
și această goală bute²⁸⁴.
Amin.
Vai, mori
că n-am vin!

Din cîte ați auzit până acum, pă scurt de acèste
legi să vă țineți și întîie așè să crèdeți.

1. Că mai înainte de noi au făcut Dumnezău fărșangul și pentr-aceea nu fărșangu îi pentru noi, ci noi pentru fărșang.

2. Cum că în împărăție firșangului sînt tot clătite²⁸⁵
și paște.

9. Cum că în ceriu acela²⁸⁶ are cunună mai mare care au sărit în joc mai tare.

Cum că acolo n-are nici un înțelept la ce merge.

Acèstea pînă aici trebuie să le credeți, iară carele vin să le faceți.

11. Toți să roage pă Dumnezeu! veacului acestuia ca să fie toți oamenii ca și noi, cu coarne.

16. Așe să numere toți firșangul, cît 12 luni într-un an să fie de firșang, celelalte de bucate.

7. Cine nu va face joc și ball, de-ar fi cît de slab în oraș, umplă-i-se ocolu de vite²⁸⁷, ca să nu poată umbla nimica.

17. Cine nu va mînca în toată zioa cinci feliuri de bucate, adecă: scorneică²⁸⁸, mămăligă, coleașe²⁸⁹, tocană și cucușe²⁹⁰ și nu va găuri lingura cu care mîncă lapte sau nu va întinge²⁹¹ în chisăliță²⁹², n-au avut²⁹³ parte de firșang.

a Zècesprăzece. Deacă nu-i bine cu nime a te sfădi, cum dracului te vei împotivi?

a Doaozăci și zèce²⁹⁴. Care va trèce peste Tîrnavă și nu să va duce pe la cap sau va trèce pă dinainte de om bătrîn, acela n-are ce căuta în sat, că i-i²⁹⁵ de grabă și n-a putea șede mult.

a Treizăci și zèce. Cui î[i] va ieși înainte popă, sau cu ulcioarele goale, și nu-i va ieși țigan, să poate întoarce îndărăpt că nu va fi norocos.

a Treizăci și zècesprăzece. Care nu va da în tot anul măcar un măriăș²⁹⁶ la țigane goale să-și cate norocul, acela nu știe²⁹⁷ ce-i plătește viața.

a Treizăci și doaozăci pă zèce și o jumătate. Cine face leșie marți seara opărește pă marțolea pă cap, care apoi ia păru de la unul ca acela.

a Patru cu de trei ori²⁹⁸ zèci²⁹⁹. Carii vinerea coc, o pun cu curu pă foc; carii cos vinerea o împung pre ea³⁰⁰.

De două ori patruzèci³⁰¹. Cu un cuvînt: luni îi Lunei, marți îi Macavei, miercuri om merge la tîrg, joi om tîrgui, vineri om veni, sîmbătă³⁰² om dormi, duminică om lucra, de-a lucra și popa.

a O sută. Să apropie sfîntul post. Cei ce s-au căsătorit în fărșang, să se apropie la S. Săbor la Mitropolie pentru despărțanie,

a O sută și o jumătate. Așișderea care va³⁰³ ajunge iepurele după ce să va însura, sau căruie nu să va vedea³⁰⁴ prin urechi, să să despartă ca cel ce nu știe ce-i însuratu.

a O jumătate de 16 sute. Carii până acum nu s-au însurat și carele nu s-au măritat, foarte bine au lucrat, că podul de la Mănăradea³⁰⁵ nu s-ar fi gătat. Să mai care dară butuci, că mai este³⁰⁶ ceva de lucrat.

a Noao sute noaozăci și noao³⁰⁷. Cine nu va sili pe toți cei ce nu s-au însurat sau nu s-au măritat, acela încă lăsare de post n-au lăsat. Drept aceea, slobozenie a-i sili va avea³⁰⁸ totdeauna cînd va vrea.

a O mie. Așe să credeți mie, că acèstea toate-s adevarate tot de pe dracu luate.

ANEXE

EROFILI

(Dramă în 5 acte de Gheorghios Chortatzis)

Prologul

Traducerea românească a prologului la drama Erofili, făcută de Dosoftei, nu se păstrează în autograful traducătorului, ci într-o copie tirzie, din 1732, în ms. rom. 3456 (f. 365 r — 369 v) din Biblioteca Academiei R.S.R.

Meritul de a fi atras atenția asupra acestei importante traduceri și de a fi dovedit că autorul ei este mitropolitul Dosoftei îi revine lui Al. Elian, care a identificat și opera căreia îi aparține prologul.

Întîia oară într-o comunicare prezentată în cadrul Societății de științe filologice — filiala București, în 1964, iar apoi într-un articol publicat în „Contemporanul“ nr. 21 (1071) din 26 mai 1967 cu titlul Dosoftei, poet laic, Al. Elian a semnalat existența, între textele rămase necunoscute de la marele cărturar moldovean din veacul al XVII-lea, și a traducerii prologului la drama Erofili, operă a scriitorului cretan Gheorghios Chortatzis, scrisă la începutul aceluiași secol. Al. Elian apreciază că traducerea s-a făcut în jurul anului 1690.

În cadrul articolului, citat mai sus, sînt reproduse și 54 de versuri din totalul de 154 versuri cit cuprinde în traducerea românească întreg prologul.

Acesta e urmat de o rezumativă prezentare în proză a subiectului dramei, făcută de traducător, semn că el citise întreaga piesă; dar prezentarea rezumativă ar putea constitui și o dovadă că Dosoftei nu avea intenția să tâlmăcească toată piesa, ci doar prologul, rostit de un personaj simbolic, Moartea, pentru că el aduce tema străveche fortuna labilis (cu rădăcini în plîngerea Ecclesiastului), însoțită de motivul ubi sunt?

Textul integral al traducerii dosofteiene a fost editat pînă acum de două ori.

În nr. 3 din 1972 al revistei „Manuscriptum“, Rodica Iovan o publică într-o transcriere transliterată, iar Romulus Vulpescu dă, paralel, o „transcriere modernizată“ (p. 32—41). Editoarea adaugă o Notă asupra ediției și observații de limbă, iar „modernizatorul“ textului dă cîteva lămuriri privind „Modernizarea“ vechilor texte de limbă românească? Ediția este prefătată de Dan Simonescu: Dosoftei — traducător din dramaturgia cretană (p. 28—30).

Cea de-a doua editare o datorăm lui N. A. Ursu, care oferă o transcriere interpretativă și o lectură corectă a textului, în: Dosoftei, Opere. I Versuri, București, Ed. Minerva, 1978, p. 377—380 (textul în versuri) și 487 (rezumatul în proză făcut de Dosoftei).

Ediția de față reproduce textul stabilit și transcris de N. A. Ursu.

[PROLOGUL TRAGEDIEI „EROFILI“]

Sălbatică-s, fieratică, întunecată-n față,

Iar coasa care-m ții amină!, ciolane mi-s cu greață.
Cu fulgere, cu tunete, din iad de la prăpaste

Mă slobozîră de-am ieșit să fac lumii năpaste.

Și cine-s eu, fără de spus a mă cunoaște poate,
Că de pre chip știută sînt prin țările prin toate.
Dară totuș îm este-n gînd să-m fac și eu pre vrere,
Ca să v-arăt cine sînt eu și ce mi-i în putere.
Eu sînt aceea, caăt acmu, ce mă toț vād cu ură,
Oarbă-s, nemilostivnică, surdă și fără gură.
Că eu pre domnii, pre-mpărat, boieri și pre vlădicii,
Bogații și puternicii, țaranii și calicii,
Și toț bătrînii, tinerii, mari și mici depreună²,
Și pre-nțăleptii și-nvățaț, și ceata cea neună,
Cu steje³-i tai în coasa mea și-i trag cu neagra moarte,
Și-n floarea tineretilor eu dintr-a vieții soarte
Stricu-i și răsîpăscu-le nume, cinste și slavă,
Pre frații și prietînii despart fără zăbavă.
Pre cei sirepi⁴ îi domolesc și le premenesco⁵ gîndul,
Dirjiile⁶, mîndriile pre gios de culc de-a rîndul.
Și-ncătro îmi voi arunca ochii cu grea minie,
Orașe, satele să stîng, nu cată să rămîie.
Și toate țările să tem, și Țara de Moldovă,
Unde doi oameni să tîlnesc de mine [iș] fac vorbă.
Unde-s a elinilor împărații, chesarii,
Ș-a Rîmului avguști, bogaț, puternicii și tarii?
Întălepciunea unde li-i și mintea lor cea plină,
Slava, scriptura ș-armele vestiții dintr-Atină?
Lui Alexandru Machedon unde i-i vitejia?
Unde-i cinstea chesarilor, puterea și dirjia
Cu care ei au biruit de-au stăpînit pre lume
Și s-au vestitu-să supt ceri, lățindu-ș al său nume?
Toț sînt de coasa mea tăiaț, de mine sînt stricate
Cetăt, orașe,-mpărății, și-n țarnă sînt uitate.
Unde li-i a haldeilor scriptura haldeiască⁷,
Ce gîndiia fără de moarte în lume să trăiască?
Și pentr-aceea siliia scriind toate războaie,
Ce și ei încăș au perit de vînt și de pohaie.

Unde-i averea cea multă, mărirea cea vestită
Acei țări ce gândiia c-a sta fără de smintă⁸,
A Seramidei, spuneți-mi, unde-s și cei măiestri,
Mari și-nțălepti, și mare crai? Că-s toți acmu
pedestri,
Niceș să văd, că-s în pământ de zac ciolane goale,
Numele lor și slava lor topite-ntr-al meu foale⁹.
De-aceasta cît cu meștersug din mintea lor le pare
Că-ș vor afla încătrova de coasa mea scăpare,
Nebuni sînt, fără minte sînt, cît stau să șuvăiască¹⁰
De moarte și-ș pun gîndul tot mai mult
să-mbogățască.
Că avuția tuturor, viața cu sănătate,
Vremea le duce la firșit și rămîn de-s uitate.
Spuneți-mi, carii ș-au zidit mari cetăț bogătașe,
Sînt vrunii de-aciia bogătaș să-ș trăiască-n
sălașe?¹¹
Turnul cel mare a lui Nevrud aciia ce-l făcură
Și cei cu piramide mari de-atunce să trecură.
Că să trudiră cu zădar, averea le rămasă,
Numele lor acel vestit s-au stîns dintr-a lor casă.
Să gîndiia că vor trăi și nu-i va strica moartea,
Acmu li-i trupul în mormînt și-n iad le este
soartea.
Dar-acmu ce-aș mai povesti din izvoade¹² bătrîne,
Ce sînt departe de la noi, la cele țări streine.
Spuneți-mi astăzi unde vă-s prietinii și frații,
Unde vă sînt acei iubiți, aleșii și giurații,
Unde vă-s cei împodobiți, ce ieșiia la jocuri,
Ce mirosiia la strîmtori, cu dragoste și moscuri¹³,
Unde sînt cei cu buzele de miere undătoare¹⁴,
De putea face nopțile să verse strălucoare?¹⁵
Toți fără gură lăcuiesc în gropi, li s-au stîns graiul,
Fără de soare, supt pământ, la-ntunerec li-i traiul.

Acum mi-am treabă ce-am venit la casa la cea naltă,
Vestită-n multe fericiune²² și-n frumoasă polată²³,
Și până-n ziua să umor pre-mpărat și pre hiică,
Să i să curme slava lui, să hie-ntr-o nimică.
Pentru greșele ce-au făcut pre mina mea să cază,
Și numele lui cel vestit din lume să să rază.
Și un viteaz ce-i de rod bun, singur ca o mlădiță,
Împărăția răsturnînd, nu-l las de rămășiță.
Aceasta m-au mînat să fac Domnul cu dreptate.
Că fără plată nu lasă nice o strîmbătate.
Ș-acum cu toții v-așteptaț, cu inima amară,
Cu lacrimi să vă virtejiț²⁴ cătră a voastră țară.
Vă zic, la țări-vă drep' ce nu sinteț, cum vi-i gîndul,
În Memfis, ce la Eghipet pămînt călcaț în rîndul,
Ascultați-mă, memfieni, vestiț și-n slăvit nume
Pentr-ale voastre piramizi ce să văd multă lume,
Unde pre-acii ce v-aț aflat de v-au dăruit Domnul,
Izvodul²⁵ bun să vă luaț, pre cît puteț, tot omul.
De patima lui Filogon foarte să v-aveț teamă,
Strîmbătatea, pre cît puteț, urîț fără de samă.
Părăsiț strîmbătățile, nu asupriț săracii,
Nu despoiereț pre mișei, nu faceț cum fac dracii.
Căutaț, că sinteț învățați, lumea-i înșălătoare
Și fără veste să petrec oamenii de supt soare.
De nuntă și de veselii împăratul gătează
Și-ș giuruiește²⁶ cu năroc zile bune să-ș vază,
Și pre dîns topsăc²⁷ și cu foc asupră-i să lucrează,
Niște copile tinere cu moarte vor să-l piarză.
Încă și ceia împăraț ce stăpînesc în lume
Puterea mea toț o cunosc și știu și de-a micu
nume
Cine din lume va gîndi cu meșterșug să fugă,
Să scape de la coasa mea, să custe viață lungă,

Nimică nu-i va folosi averea cea cu slavă,
Că eu pre toț cu coasa mea agiung fără zăbavă.
Și cele ce le apucaț le pierdeț și de-amină,
Cele ce strîngeț și zidiț să răsîpăsc în tină.
Ca scînteile ce să stîng slava voastră să trece,
Vă să rășchiră²⁸ numele de soare, de vînt rece.
Si ca scrisoarea pre năsîp, pre margine de mare,
Și ca spume de pre pospai²⁹ să trec, și-ncă mai
tare.
Dară vă las, că eu prăvăsc pre hatmanul să iasă,
Cu repede, cu grea moarte în iad să-i aflu casă.

*

Și pre-mpăratul Filogon, de-a sa nesocotință,
Ce nu vru cătră fiică-sa să-ntoarcă cu priință³⁰,
Că nice-ntăi, nice apoi n-au făcut socoteală
Spre Panaret, fii³¹ de-mpărat, ce-l pierdu cu
sminteală.
Și cinstea casii ș-au pierdut pentru nesocotința,
Și viața sa ș-a hiică-sa pierdu cu nepriința.
Așe periră tutetrei, ginerele și hiică,
Ierofila ghîzdava³², tatăl, în clipă mică.
Socrul tăia pre ginere, fiică-sa pentru mire
S-au umorît, și tatăl ei, tustrei într-o perire.
De-acii tot omul pre pămînt tot ceas să socotească
Să slujască lui Dumnezău și bine să ghîndească,
Cu priință de-aproapelui, și-n curată nedejde
Să să roage lui Dumnezău să scape de primejde.

Aceste verșuri sînt pentru Filogon, împăratul di
Eghipet, carele murindu-i împărăteasa i-au rămas o
hiică, Ierofila, pre numele maică-sa. Și o creștea
tatăl său, aștiptîndu-i nărocul și avînd dese războaie
și neodihnă de doi domni puternici di la Africa.
Crescînd pre un cucon nemerit³³ de împărat și ne-

știut, și fiind din împărații Africai, care perisă, ș-acel cucon să amistuică³⁴ neștiut, nemerit la Filogon și crescut. Și deprins cu războaiele, stătu hatman la Filogon pentru vitejia lui. Și băte de înfrîngea pre toți. Și stătu paci lui Filogon de cătră toț pentru vitejie lui Panaret. Și crescîndu-i hiică-sa de măritat, o peția 2 tinerei crai. Iar Ierofili cu hatmanul Panaret, ficiorul de împărat neștiut, cu taină era amîndoi împreunați și dragi. Și oblicînd³⁵ bătrînul, nu vru să-i ierte, ce umoară pre ginere, și fiică-sa să giunghe deasupra mortului. Iar pre împăratul mamca³⁶ hiică-sa și cu roabele l-au dat gios din polimar³⁷ și l-au umorît, că venisă să-ș vază moarte hiică-sa.

Despre îndrăzneța încercare a elevilor blăjeni de a prezenta un spectacol teatral în Sebeșul Săsesc, Vințul de Jos, Alba Iulia, Cut și în alte localități, ne informează scrisoarea-raport a canonicului Atanasie Rednic, datînd din 11 ianuarie 1756, adresată episcopului Petru Pavel Aaron.

Documentul original, redactat în limba latină, de o evident inestimabilă valoare pentru istoria teatrului românesc, se păstrează în Biblioteca Academiei R.S.R. Filiala Cluj, Fond Blaj nr. 169. Cum se vede, proveniența lui este din arhivele blăjene.

Textul integral al acestui prețios document a fost publicat întîia oară de Z. Piclișanu, Documente privitoare la istoria școalelor din Blaj, „Revista arhivelor“, București, vol. II (1928—1929), p. 430—432.

Totuși, cei ce s-au ocupat de începuturile teatrului românesc după această dată nu au cunoscut textul original în manuscris și nici publicarea lui de către Z. Piclișanu; aproape fără excepție, ei s-au condus după prezentarea, de altfel fidelă și pitorească, pe care a făcut-o Al. Lupeanu Melin, în „Societatea de mîine“, an I, 1924, nr. 26, p. 520—521 (Un început de teatru românesc în Transilvania la 1755) și apoi în volumul său Evocări din viața Blajului, Blaj, 1937, p. 36—43, unde reproduce articolul de mai sus sub titlul Comedia ambulatoaria.

Traducerea integrală în românește a acestui raport, făcută de Irina Casan-Franga, după textul pu-

blicat de Z. Picișanu, se află inserată în articolul lui George Franga, Spectacolul dat de școlarii români din Blaj în iarna anilor 1755—1756, „Studii și cercetări de istoria artei. Seria: Teatru—Muzică—Cinematografie“, tom. 17, 1970, nr. 1, p. 100—101, — de unde îl reproducem întocmai.

**ILLUSTRISIME AC R[EVERENDISSI]ME D[OMI]NE
PRAESUL MIHI GRATIOSISIME.**

Post meum Balazsfalva discessum e schola latina et valachica quidam majores et minores studiosi in vestibus, veluti ad comedias induuntur, induti sunt, unus regis personam agebat alii quatuor tabernaculum in quatuor columnis, sub quo rex procedebat, portabant, agebant duo insuper epporum personam cum infula latinae simili, duo angelos referebant, hi imagines etiam ad pectus consutas habebant, vestes in hunc finem ab uno et ab altero acceperunt, rex qui erat habebat a Dna Mardsinaina quamdam ejus vestem decem ut audio aureos valentem, sceptrum in manu cum aliquo vitro, qualia vitra etiam alii in fronte gerebant, ut audio ex candelabro, quod Cibinii a D. Pekkers emimus accepta. Sic instructi cum uno timpanatore, cursore item, qui tubam postariam in manu gerebat, uno vexillum portante, quod erat factum ex materia quam P. Gregorius Viennae emerat a se, altero Aethiopem repraesentante, cum duobus Zingaribus fides pulsantibus per aliquot domus hic Balazsfalvae suum ad quod erat instructi exercitium absolverunt; hoc constabat ex quatuor aut quinque

cantionibus Valachicis et duorum regis et alterius peroratione Valachica, rex autem veluti in solio, supra baculos, quos alii ipsi tenebant, sedens perorabat, cursor supra humeros unius pedibus stans tubam suam inflabat; hinc Balazsfalva depositis vestibus hi omnes praeter Zingaros quos dimisit Basilius caecus, qui cum studiosis ibat simul et alter didascalus latinus Zacharias, moverunt versus Sabesium, quo aproinquantibus resumptis vestibus sua exercitia Sabessii aliquot in locis perfecerunt, iverunt et Carolinam, Vincium, ad pagum Kut et alia loca visitantes, priori die ut referunt ante nativitatem Balazsfalva moventes, pridie Epiphaniae, dum etiam ego domi eram advenerunt eo die in refectorio nobis dum manducabamus suas fecerunt figuras omnia vidi praeter cursoris figuram, qui dicebatur stetisse in humeris alterius; quid de ista horum extraordinaria actione homines loquantur, audio quod noster populus cum summa ubique admiratione aspicebat et ubi ecclesias alias non frequentabant dum hi intrabant ecclesias, populum prae multitudine ecclesiae non capiebat, aliquibus in locis imagines assutas vestibus puerorum homines exosculabantur, alieni uti Germani et Saxones et Hungari magnum se habere gaudium in horum actionibus declarabant, quidam quasi cum displicentia dicebant apud se non reperiri tam aptos ad similia exercenda, neque similia factitari; hoc etiam audivi dici a quodam, quod alius quidam e nostris hominibus dicebat: Turcam nos prohibere verbo, facto exercere, Rdmus autem Vicarius dicebat se per omnia fuisse contrarium ne ita induti hinc inde discurrerent, ipse Basilius Caecus qui veluti custos ipsis traditus est mihi referebat se omnimode laborasse, quantum im-

pediret istam legationem suam et juvenum, sed P. Gregorius ipsum quasi cogebat et nec sic volens abire, tandem consentiente etiam P. Sylvestro convictum se dicebat. Quid quid alii dicant, hoc verum est, hanc esse magnam novitatem, quae nec ab aliis nationibus exercetur et licet audiatur a quibusdam laudari, non tamen scimus an ideo laudetur quia res digna laude ab ipsis censetur vel vero ideo ut magis excitent ad similia facienda, quae nobis vitio verti possent, si enim ipsi laudant veluti digna laude quare ipsi nullibi taliter exercent ut admirationem et laudem sibi compararent, pro quibus magnum studium et multas expensas faciunt. Scimus praeterea multos nos habere osores, qui facile nos deferre possent veluti signa jam futura alicuius rebellions indicare, dum tympano, vexillo et tuba procedentes de civitate in civitatem vident et melius esset latere, donec perfecte bonum possideretur et sic prodire, quam signa quaedam non perfecte possessi boni adversariis, si qui essent ostendere et sic facilius ab adversario ante finaliter obtentum bonum expugnari. Dicet fors quispiam ipsos studiosos ad 80 florenos acquisisse, ego autem audio ex Basilio eorum ductore, quod a dua Mardsinaina acceptam togam adeo corruerint ut illa flens ipsi coquerebatur de illa 10 aureorum veste, quod non amplius ipsam portare possit nec marito referre audeat nec amplius se claves suae domus Patri Gregorio concredaturam, audio insuper ex Basilio quod et aliorum cum suis vestibus studiosi in hoc itinere laceraverint vestes, ubi neglectus studiorum hoc tempore, quid dicendum de juventute, quae jam nunc formas varias incipit haurire. Nostri P. Religiosi referente Rmo P. Vicario secunda Nativitatis die dis-

cesserunt unus ad Kut alter hinc inde decurreuat (? foarte șters) donec ille ad Kut... ibidem simul cum studiosis comediastis in tractatione apud D. Mardsinai existentes et ipsi pridie Epiphaniae Xti Domini domum venerunt. Utinam jam si se sub lege obedientiae religiosae non agnoscunt uti facta demonstrant, alios ab ea non seducerent, sed scandalosa post adventum intellegere debui, monebat P. Vicarius moderatorem Boer ne pueros suosmitteret similia quae retuli exercendi, is reposuit se non scire jam quem audiat. Basilius Caecus pariter referebat se multum confusum dum unam P. Gregorii alteram P. Vicarii voluntatem observabat. Diaconus me interrogante cur non offeret Evangelium osculandum sub Lyturgia Ddmo P. Vicario prout typicum praescribit, reposuit sibi hoc prohibitum ab aliis patribus, dicente P. Sylvestro se esse majorem in ecclesia nec velle similem introduci consuetudinem; ego hoc audiens tacui et haereo dubius quid ego facturus sim dum celebrare in presentia P. Vicarii deberem, nullus enim ex Balazsfalvensibus patribus rem de qua loquor facit, licet et P. Szakadatio id me fecisse retulerim. Quibus etc. Balazsfalvae 11 Ian 1756 Illmae ae Rmae Dnis Vrae humillimus in Xto. servus P. Athanasius.

[Traducere în l. română]

Prea Ilustre și respectate Stăpîne, mie conducător foarte binevoitor!

După plecarea mea din Blaj, niște școlari mai mari și mai mici din școala latină și valahă au fost îmbrăcați cu haine așa cum sînt îmbrăcați la comé-

dii [comedianții]; unul juca rolul regelui, alți patru purtau un baldachin pe patru stâlpi sub care pășea regele, doi duceau pe sus o persoană cu panglică asemănătoare cu aceea pe care o poartă episcopii catolici, doi făceau pe îngerii; aceștia aveau icoanele cusute chiar pe piept. Pentru acest scop (pentru reprezentare — n.n.) au luat haine de la unul și de la altul; cel care era rege avea de la doamna Mard-sinaina o oarecare haină care costa 10 bani de aur, după cum aud; ținea în mână un sceptru [împodobit] cu sticlă, iar alții purtau pe frunte bucăți de sticlă luate, după câte aud, de la candelabrul pe care l-am cumpărat de la d. Pekkers, la Sibiu. Astfel instruiți — cu un toboșar, care era și sol și purta în mână o trompetă, cu un altul care ducea un steag făcut din materialul pe care P[reotul] Gregorius [Maior] îl cumpărase la Viena și un altul reprezentînd pe un etiopian și cu doi țigani cîntînd din liră —, aici, în Blaș, ei și-au împlinit, la cîteva case, exercițiul (reprezentarea — n.n.) pentru care fuseseră instruiți. Acesta consta din patru sau cinci cîntări valahe și [declamațiile] celorlalți doi, a regelui și a celui lalt, în limba română; regele, însă, pe tron, deasupra sceptrurilor pe care alții le țineau, vorbea șezînd; solul, stînd în picioare pe umerii altuia, sufla din trompetă. După ce și-au luat hainele, aceștia toți — în afară de țigani, cărora le dăduse drumul Basilius Orbul, care mergea cu școlarii și totodată și cu celălalt dascăl de latină, Zaharia — au modificat versurile și, apropiîndu-se de Sebeș, după ce și-au pus din nou costumele, și-au perfecționat aici reprezentarea prin repetiții și au mers la Carolina [Alba-Iulia], la Vinț, în satul Cut, vizitînd și alte locuri, cu o zi înainte de Crăciun. După cum am spus, ajungînd la

Blaj în ajunul Bobotezei, pe cînd eram chiar eu acasă, au venit și la noi în sala de mîncare, în această zi, pe cînd mîncam, și și-au făcut jocurile; le-am văzut pe toate, în afară de figura solului, care se zicea că a stat pe umerii unei alte persoane. Din ceea ce vorbesc oamenii despre acest spectacol extraordinar al lor, aud că poporul nostru îi privea cu cea mai mare admirație pretutindeni, și acolo unde nu se frecventau bisericile, cînd intrau aceștia în biserică, biserica nu putea să mai cuprindă mulțimea de popor; în unele locuri, oamenii sărutau imaginile cusute pe hainele copiilor. Străinii, ca germanii, sașii și ungurii, spuneau că se bucură de spectacolele lor. Unii ziceau cu oarecare amărăciune că la ei nu se găsesc tineri potriviți pentru a practica asemenea jocuri și nici pentru a declama asemenea piese. Chiar și acest lucru l-am auzit a fi spus de către cineva, că un altul dintre oamenii noștri zicea: „Noi oprim Turca prin vorbă, dar o jucăm de fapt“. Însă respectatul Vicar spunea că toate au fost invers, ca să nu mai meargă astfel îmbrăcați de aici înainte; însuși Basilius Orbul, care fusese dat acestora ca paznic, mi-a spus că el a lucrat în tot chipul ca să împiedice această misiune a sa și a tinerilor; P[reotul] Gregorius [Maior] gîndea aproape același lucru, nevoind să plece astfel; în sfîrșit, consimțind chiar și P[reotul] Silvestru [Caliani], zicea că el a fost învins. Orișice ar spune alții, este lucru adevărat că aceasta este o mare noutate care nici nu este practică de alte neamuri și este posibil să fi auzit a fi lăudată de unii; totuși, nu știm, oare este lăudată pentru că este socotită de ei înșiși a fi un lucru demn de laudă, sau pentru ca să ne îndemne și mai mult a face lucruri asemănătoare, care pentru noi se pot întoar-

ce în vițiu, căci dacă ei înșiși [le] laudă ca pe niște lucruri demne de laudă, din ce pricină ei înșiși nu procedează în așa fel încît să-și atragă pentru ei admirație și laudă, pentru care ei depun mare efort și fac multe cheltuieli. Noi știm, în afară de acestea, că avem mulți dușmani care pot ușor să ne denunțe, arătându-le pe acestea (jocurile de teatru — n.n.) ca semne ale vreunei viitoare răzvrătiri, deoarece ne văd mergînd cu tobă, steag și trompetă, din cetate în cetate, și ar fi mai bine să stăm ascunși pînă ce s-ar poseda un lucru bun în mod perfect, și astfel să înaintăm, decît [să oferim] adversarilor unele semne ale unui „bun“ încă nu perfect posedat [...]. Va spune din întîmplare cineva că școlarii au cîștigat 50 de florini; însă aud de la Basilius, conducătorul acestora, că într-atîta au rupt toga aceea primită de la doamna Mardsinai[na], încît aceasta i-a cerut, plîngînd, zece bani de aur pentru haină, fiindcă ea nu poate s-o mai poarte, nici nu îndrăznește să-i spună sofului, și nici nu-i mai poate încredința cheile casei sale Părintelui Gregorius. Aud în plus de la Basilius că elevii au rupt, în această călătorie, și hainele altora, o dată cu hainele lor; în această vreme, cînd și-au neglijat studiile; ce trebuie spus de tineretul care chiar de pe acum începe să aibă asemenea manifestări... Ai noștri Preoți, aducîndu-se la cunoștință Respectatului nostru Vicar, în a doua zi a Crăciunului, au plecat — unul la Cut, în același loc, împreună cu școlarii comedianți ce erau la exercitium. La doamna Mardsinaina au venit ei înșiși acasă, în ajunul Botezului Domnului Iisus Christos. O, dacă n-ar recunoaște că ei au făcut aceasta pentru legea ascultării religioase [...]. P[reotul] Vicar sfătuia pe Boier să nu mai admită

ca asemenea lucruri să fie practicate de către copiii săi, așa cum am povestit. Acesta a răspuns că el nu mai știe pe cine să asculte. Basilius Orbul spune de asemenea că și el este nelămurit, pînă ce va ști bine voia P[reotului] Gregorius și a P[reotului] Vicar. Diaconul — întrebînd eu pentru ce nu oferă Evanghelia spre a fi sărutată, în timpul Liturghiei, P[ărintelui] Vicar, după cum prescrie tipicul — a răspuns că lui îi este oprit acest lucru de către alți preoți, zicînd P[ărintele] Silvestru [Caliani] că el este mai mare în biserică și că nici nu vrea să fie introdus un asemenea obicei; eu, auzînd acest lucru, am tăcut și rămîn cu îndoiala ce voi face eu în timp ce va trebui să slujesc în prezența P[ărintelui] Vicar, căci nici unul dintre preoții din Blaj n-a făcut lucrul despre care vorbesc eu ...

Blaj, 11 ianuarie 175*

Prea Ilustrului și Respectatului ...
Servitorul prea umil întru Iisus Christos,
P[reotul] Athanasie Rednic

JUDECATA VLĂDICII

(cca 1754—1783)

Sub titlul Pagini de literatură veche (O colecție de cărți populare într-un manuscris din jumătatea a doua a sec. XVIII), Nicolae Drăganu publica în „Dacoromania“, III (1923), p. 238—251, o prezentare, însoțită de un studiu și de două texte, a unui codice miscelaneu primit de la preotul Ilarie Boțiu și pe care, la rîndu-i, l-a dăruit „Muzeului limbii române“ din Cluj. Manuscrisul, conținînd 318 foi, se păstrează azi în biblioteca Institutului de lingvistică și istorie literară din Cluj-Napoca sub cota: M.34.

Pe primele trei file ale acestui codice manuscris (1 r.—3 v.) se află partea finală a unei scenete „comico-satirice în versuri“ (N. Drăganu), pe care am intitulat-o Judecata Vlădicii. Așadar ceea ce se păstrează nu este decît un fragment, și anume sfîrșitul, dintr-o scenetă ce nu pare să fi fost prea întinsă în întregul ei.

Grafiile variate ale textelor ca și datele ce sînt menționate în cuprinsul codicelui sau în cadrul notațiilor ulterioare ale proprietarilor cărții — anii 1754 și 1783 — l-au determinat pe N. Drăganu să conchidă că textele încorporate codicelui au fost scrise de traducători sau copişti diferiți, la date diferite. De care anume dintre cei doi ani menționați se apropie mai degrabă data scrierii (sau copierii) scenetei, nu putem ști: întii, pentru faptul că anul 1754 apare scris de două ori în cuprinsul aceluiași

text (f. 249 v. și f. 259 r.) care reprezintă copia unei traduceri mai vechi. „Cea mai mare parte a textelor acestui codice, mai bine de 200 foi, au trebuit să se copieze așadar înainte de anul 1754“, conchide N. Drăganu, fără să precizeze dacă între cele 200 de foi trebuie înțelese și cele două conținând notarea anilor; dar tot atât de bine se pot admite și alte două posibilități: una, ca anul 1754 să reprezinte anul scrierii sau copierii textului sau, alta, ca acest an să fi fost păstrat neschimbat de copistul ulterior al textului. Apoi, pe f. 7 v., rămasă goală, se găsește însemnarea făcută de o altă mână decit aceea care a scris textul de pe filele de dinainte și din urmă: „Scris-amă eu Ionu din Surducă [1] 783 mai 5 zile 1783“; anul 1783 apare notat și pe f. 274 v. Pe fila următoare, f. 275 r., se află această indicație: „Scris-amă eu Popovici Mihaiu deiaconu den Cuzapă“; același scris indică drept proprietar pe același Mihai Popovici de două ori: o dată pe f. 3 v. după terminarea scenetei („Aastă carte este a me Popovici Mihaiu irodeaconu dină Kuzapă), iar a doua oară pe f. 4 r., în limba latină („Hic liber est meus testis est Deus quis illum quaerit nomen hic exit Michael natus Popovits vocatus Anno 1810 Die 23 Martiis“). În fine mai amintim că pe f. 181 r., în cadrul unor versuri de factură populară, apare numele localității Bologa. Bazându-se pe numele celor trei localități pomenite — Cuzap, Surduc, Bologa —, N. Drăganu înclina să creadă că manuscrisul provenea „din direcția Bihorului.“ Numai că trebuie să observăm că dacă în adevăr Cuzap-ul este în Bihor, o localitate numită Surduc se află nu numai în Bihor, ci și în județul Cluj, căruia îi aparține azi și îi aparținuse și atunci, în 1923, localitatea Bologa.

JUDECATA VLĂDICII

Acum n-ar ave ce-ți face

Voinicul

Amar lucru fără de veste,
Că nice o știu cine este
Și eu sînt voinic curat,
La curve nu m-am spurcat
Și la curve n-am îmblat
De cînd mama m-au fătat.

Fata

Vai de mine și de mine¹
Ce-m fu a păți cu tine!
Dară cînd pînza am bilit²,
Nu ești tu cel ce³-ai vinit
Și m-ai luat cu cuvinte
Până ce m-ai scos din minte?

Vlădica

Dară aceasta cea⁴ să fie,
Fată fără de omenie?
Dar cînd pînza ți-ai bilit
Și el la tine au venit
Și cînd te-i dus⁵ la fintînă
Iară el te-u trasu-te⁶ de mînă
Și cînd erai pe cuptori
El au venit binișor,

Atunci cînd te-u apucat⁷
Dară tu pentru ce⁸ n-ai strigat,
Ce l-ai strîns pe lîngă tine
De te-u înflat⁹ așe bine?

Fata

Dară cum aș fi strigat,
Că cu minciuni m-au luat
Și un galbăn mi-au giuruit,
Pînă ce m-au amăgit.
Și tot au zis că m-a lua
Și binișor că m-a îmbrăca;
Și nici a vrut să mă ia,
Nici galbănul să mi-l de.
Și nu i-au agiuns atîta,
Ce au îndrăgit și pe alta
Și mie mi-au dat pe ușe afară,
De sînt de mare ocară.

Vlădica

Vezi, curvă fără de obraz,
Că faci omului năcaz,
Ca doară să-l iei de grumazi!
Dar nu te voi lăsa pre voie
Ca să faci omului nevoie,
De vreme ce n-ai țipat
Cînd în brațe te-u luat¹⁰.
Ce pasă, fă ca o curvă,
Toată lumea să te zmulgă,
Că de nu ț-ar fi fost cu voie,
Nu i-ai fi făcut pe voie!

Fata zice:

Părinte, părinte,
Mă rog să mă iei aminte!
Dacă copilul va naște,
Cine focu l-a paște?

Vlădica

Copilul, dacă l-ei face,
Să-l aduci încoace
Și eu l-oi da la o maică
Și maicei voi da o vacă.

Fata

Decît la streine,
Mai bine m-ai mărita pre mine.

Vlădica

De ț-ar fi fost de măritat,
Nu te-i fi¹¹ cîrligat.
Ce pasă, fă ca o curvă,
Toată lume să te zmulgă!

Voinicul

Mulțămăscu sfinții tale,
Că făcuși dreptate mare.

„COMEDIA. PASTORALĂ“

*Cu acest titlu, D. C. Ollănescu denumește — în-
țtia oară în istoriografia teatrală românească — o
producție quasi-folclorică și quasi-dramatică din
Transilvania, datînd de pe la sfîrșitul secolului al
XVIII-lea, mai exact din jurul anului 1780, cu men-
țiunea că știrea o împrumută de la Sulzer.*

*În Geschichte des transalpinischen Daciens...,
vol. III, tipărit la Viena în 1782, Franz Joseph Sul-
zer relatează că în cursul călătoriei sale prin Tran-
silvania a văzut, cu ocazia unei nunți săsești, un
mic spectacol cu o „poezie comică“ românească, „în
muzică“ (cîntată) scrisă de un român al cărui nume
este notat: M^{cu}_{ile} (Micule, Milecu, Micleu, Mi-
clue...?). O descriere destul de amănunțită a con-
ținutului, cu cîteva exemplificări de texte românești
transcrise aproximativ, în ortografie germană, pe
care le traduce alături, tot aproximativ, în germană,
se află în volumul amintit, la p. 19—24, de unde
le și reproducem.*

*Lucrarea lui Sulzer este scrisă în alfabet gotic.
Transcrierea textului din alfabet gotic în alfabet la-
tin și traducerea din germană în română au fost
efectuate de Ursula Binder. Textul românesc, re-
produs de scriitorul austriac în ortografie germană,
a fost redat, în cadrul traducerii, cu ortografierea
uzuală a cuvintelor, păstrînd însă formele care re-
dau particularități de pronunțare regională.*

[Comedia pastorală]

Eben so schön in seiner Art, und weil es die Sitten so wohl als Red- und Denkensart der Walachen am natürlichsten, und ziemlich regelmäßig ausdrückt, noch lehrreicher als die vorige, ist, meines Erachtens, folgendes bey einer sächsischen Hochzeit in Musik aufgeführte komische Gedicht. Ich habe ohnehin von der komischen Dichtkunst der Walachen sonst nichts beyzubringen, und werde es den Liebhabern fremder Sprachen und Poesie zu Gefallen bis auf einige Stücke einschalten: denn was die wirklichen Schauspiele ihrer hospodartischen Höfe anbetrifft; so habe ich sie schon oben so weit entworfen, daß man eine zwote Schilderung davon gar leicht entbehren kann.

S. 158.

Dieses Gedicht ist aus der Feder eines Walachen, welcher **M^{ky}_{lce}** hieß, und hat zu handelnden Personen den Bräutigam, einen walachischen Hirten, und diesen Kameraden als Gäste.

Ein Tschoban tritt auf, und singt:

Fratzilor d'in Kodru wierde
Wreme, ka se nu se pierde
Ku Schesutu tot en Soare
Undje Kuru mai me doare
Skoalete hei moi urittie
Jetz Kurelele, schy Siekie
„Moi Fortatje Lupulje
„Wien, si ku Tschimpojele
„Si-ke t'oi lowiku Pötzu, —
„Iaka schy Martinu Hotzu,
„Ku Scherban d'in Bukurescht,

Brüder aus dem grünen Walde'
Daß sich nicht die Zeit verliere
Blos mit Sitzen in der Sonne,
So, daß mir der Hintre schmerzet
He, steh auf, du Garstger dorten!
Nimm den Riemen, und den Kittel.
He, du Lupul, guter Freund!
Komm, und pfeil auf der Schallmey
Pfeil — daß dich der Prügel treffe!
Sieh da auch Martin den Dieben
Mit Scherban aus Bukurescht.

„Schy Schudetzu d'in Serniescht.
 „Haidatz totzy d'inpreune
 „Se Fim aß ku Woje Bunei
     „Iaka
 „Iaka Sgrantschul tschel laudat,
 „Askes ke s'ou insurat,
 „Ku o Fate dragustoasse,
 „Schy d'in Inima fromoasse,
 „Bukura d'in Poale lunge
 „Moire Fratje, se z'aschungu.
 „Dare Bukutschele bune,
 „Schy nainte, tsche z'or punie
 „Nischte Wierse ku Schaffran,
 „Mammaliga ku Heran,
 „Kartaboschi affumate,
 „Schy Reditschl fripts ku Tschiape
 „Nischte Pulpie d'in Berbetsch,
 „Meser anka chiert ku Wretsch;
 „Dar Herilko d'in Setschiele?
 „Fratie tsche se badsch en Piellie.
 „Lautary atschey d'en Wame;
 „Dare Fiätie for de Same,
 „La atschest Lukru l'audat
 „Jei pö Lok ke s'ou skolat,
 „Schy la Nunte ou entrat,
 „Mirului s'ou inkirät.

*Und dem Richter von Sernieschl.
 Fort wir alle miteinander!
 Laßt uns heute frühlich seyn!*
     Seht
*Seht doch, der berühmte Sgrantschul,
 Heute hat er sich beweibet
 Mit dem allerliebsten Mädchen,
 Und von einem schönen Herzen,
 Bukura in langen Haaren.
 Bruder, dieß sey din genug!
 Aber da die guten Bißchen,
 Die man dir vorsetzen wird:
 Saurkraut mitn Safran gekocht,
 Mammaliga mit Merrettich,
 Dan geselchte Leberwürste
 Und mit Zwiebl gebratnen Rettich,
 Ferner eine Schöpsenkeule,
 Erbsen recht wohl ausgekocht;
 Brandwein aus den sieben Dörfern
 Was die Haut nur lassen mag.
 Nebst dem, Mädchen ohne Zahl
 Spielleute, die von der Mauth;
 Haben zu dem wichtigen Werke
 Von der Stell sich schon erhoben,
 Schon zur Hochzeit sich erbeben;
 Und den Bräutigam begrüßt.*

Nun kommt der Bräutigam, und sagt:

Patsche bune en atschasta Kassel
 Schedietz Fratizlor la Masse'
 Se-z treaske, schy Mirasse
 Silel multe se trejaske.

*Guten Frieden in dies Haus!
 Setzt euch Brüder zu dem Tische,
 Auch die Braut soll uns leben,
 Viele Tage soll sie gesund seyn.*

u.s.w. wobey er den Opre aus Udwarhel, und noch ein halb Dutzend Nebenbuhler nennt, die er alle durch die Eroberung und den Besitz seiner Braut überwinden, und sich der Freude über diesen Sieg mit solcher Unmaaß überläßt, daß er mit seinem

Herumhoppen dem offenen Stubenofen zu nahe kommt, und sich den Pelz verbrennt.

Darauf kommt ein anderer Tschoban zum Vorschein, und erzählt mit einer Diskant- oder Tenorstimme den Uebrigen, daß Radul ihr Kamerad mit der schönen Ilinka (Helena) sich schon versprochen. Ich muß doch die letzten 6 Verse seiner Erzählung hier beyrücken, womit er das Lob dieser Ilinka beschließt:

Nu ma! Porul a kan kreze,
Dinzy sint d'in Tinereze,
Albischor schy albischor,
Stau ka Stelpl la Stobor.
Tsche se'z pu! moi fratie Stan?
Are o Gluge pline de Bany.

*Nur die Haare sind zu krause,
Aber Zähn' von einer Zärte,
So schön weiß — nu wie weiß,
Stehn wie Posten an den Blanken;
Was sag ich dir, Bruder Stan?(a)
Sie hat einen Sack voll Geld.*

Nun kann sich Dregusch, ein heimlicher Anbeter der Mamsel Ilinka nicht mehr zurückhalten, und singt voller Verdruß und Neid im Basse:

Pu! futt maitz Norrok en Kurr
Jeu kind durmean,
Radu schedea tot en preschur,
Schy ou tot postit,
Schy ku gyri sou numerit
Afferim! (b)
Dare noi wa se perlm,
Jell ar tref ka un Domm.
Dare jeu ka un Betschißnik de Om.
O Tsche Norok!
Futtutz en Kurr Pintock! (c)

*Ey das verfluchte Glück!
Ich, da ich schlief,
Saß Radu beständig um sie herum,
Und hat die immer gehütet,
Und sich mit ihr verstanden.
Recht schön!
Aber wir? wir können dabey zu
Gründe gehen.
Er wird leben wie ein Herr,
Und ich wie ein Lumpenhund.
O welch ein Glück!
Daß ihn — — den Lausker!!*

Das ganze Chor der Kameraden besänftigt den Dregusch durch die Erinnerung an die guten Bissen, die sie vor sich haben, und essen, als da sind: Ku-

chen, eine frische Gans, Zitronen aus Bukurescht, Tscherneteschter Wein und Karnatz umpluts ku Muschtie, das ist, Blutwürste mit Fliegen gefüllt, worunter sie die kleinen Rosinen verstehen; un am Ende dieses Chores folgt die Danksagung an das Brautpaar mit den Worten:

Enkiñe Fratje, se trejaske,
Se nu lipsaske Foc schy Iaske
Mirului schy la Mirasse:
Ka se um ple toate Kasse
Ku Kokon de tschey fromoss
Schy ku Fätie de Poloss:
Ke bine n'ou ospedat
Mirele se fi laudat!

*Neige, Bruder! daß sie leben,
Daß nicht Feur und Zunder fehle
Der Braut und dem Bräutigam,
Damit all das Haus voll werde
So mit Herrchen, aber schönen
Wie mit Mädchen, die recht wacker:
Denn er hat uns wohl bewirtheht,
Bräutigam, so sey gelobt!*

Es sind schon zu viele Muster da: sonst hätte ich dem letzten auch noch das sogenannte Final angehängt, welches in gleicher Laune, und eben so anpassens natürlich gedichtet ist.

[Traducerea în româneşte]

Tot atît de frumoasă ca gen şi, pentru că exprimă în modul cel mai natural moravurile şi forma de gîndire şi oratorică a românilor, mai instructivă decît precedentă, este după părerea mea următoarea poezie comică cîntată prezentată la o nuntă săsească. Eu, de altfel, la arta poetică comică a românilor nu am nimic de completat şi ca să fac pe placul iubitorilor de limbi străine şi de poezii voi intercala cîteva pasaje; căci în ceea ce priveşte adevăratele lor comedii, ale curţilor boiereşti ale lor, deja le-am redat sus, încît o a doua prezentare poate lipsi.

Această poezie este (ieșită) din pana unui român
cu numele de M^{xy}_{uc} și are ca personaje mirele,
un cioban român, și prietenii lui ca oaspeți.

Un cioban apare pe scenă și cintă:

Fraților din codru verde,
Vreme ca să nu se piardă
Cu șezutu tot în soare
Unde curu mai mă doare
Scoală-te, hei, măi urite,
Ie-ți curelele și siechie.

Măi fârtate Lupule,
Vin', zi cu cimpoaiete,
Zi — că te-oi lovi cu bățu!
Iaca și Martinu Hoțu
Cu Șerban din București
Și județu din Zernești.
Haidați toții dimpreună
Să fim azi cu voie bună!
Iaca Sgranciul cel laudat
Astăzi că s-au însurat
Cu o fată drăgăstoasă
Și din inimă frumoasă,
Bucura din Poale lungă,
Măre frate, să s-ajungă.

Dară bucecele bune
Și nainte ce s-or pune
Niște verze cu șafran
Mămăligă cu herean,

Cartaboși afumate
Și redichi fripț cu ceape
Niște pulpe din berbeci
Mazer încă fiert cu vreci;
Dar Herilco din Secele?
Frate ce să bagi în piele.
Lăutari acei din vamă;
Dară fete făr' de samă,
La acest lucru lăudat
Ei pă loc că s-au sculat
Și la nuntă au intrat
Mirelui s-au închinat.

Acum vine mirele și spune:

Pace bună în această casă!
Ședeț fraților la masă
Să-ți trăiască, și mireasă
Zile multe să trăiască.

ș.a.m.d. unde mai prezintă pe Oprea din Udvarhei și încă o jumătate de duzină de rivali, pe care i-a învins pe toți prin cucerirea și (păstrarea) stăpînirea logodnicei sale și dîndu-și friu liber acestei bucurii cu atîta lipsă de măsură, încît în timpul săriturilor sale se apropie de soba deschisă a camerei și își pîrlește cojocul.

După aceasta apare un alt cioban care cu o voce de discant sau tenor povestește celorlalți că Radul, camaradul lor, s-a logodit deja cu frumoasa Ilinca (Elena). Trebuie să redau ultimele șase versuri ale povestirii, în care se cîntă lauda Ilincăi:

Numai părul e can crețe,
Dinții sînt din tinerețe,
Albișor și albișor,

Stau ca stîlpii la stobor.
Ce să-ți spui, măi frate Stan,
Are o glugă plin' de bani.

În momentul acesta Drăguș, un adorator ascuns
al Ilincăi, nu se mai poate reține și cîntă plin de su-
părare și de invidie cu o voce de bas:

Pu! fut maicii noroc în cur.
Eu cînd durmeam,
Radu ședea tot împrejur
Și au tot păzit
Și cu ghiri s-au nimerit
Aferim!
Dară noi va să perim,
El ar trăi ca un domn.
Dară eu ca un becisnic de om.
O, ce noroc!
Futu-ți în cur Pintoc

Corul prietenilor îl liniștește pe Drăguș prin amin-
tirea mîncărilor bune pe care le au în față și pe
care le mîncîcă, căci aici sînt: cozonac, o gîscă proas-
pătă, lămii din București, vin din Cernătești și cîr-
nați umpluți cu muștie, aceasta înseamnă cartaboși
umpluți cu muște, iar prin muște ei înțeleg stafidele
mici. Iar la sfîrșitul corului urmează mulțumirea
adusă perechii (mirilor) cu cuvintele):

Închină frate, să trăiască
Să nu lipsască foc și iască
Mirului și la mireasă
Ca să umple toată casa

Cu coconi de cei frumoș
Și cu fete de folos:
Că bine ne-au ospătat,
Mirele să fi lăudat!

Sînt deja prea multe exemple aici, altfel aș fi
adăugat la ultima așa numitul final, care este tot în
această atmosferă și tot așa de natural scris.

NOTE

OCCISIO GREGORII IN MOLDAVIA VODAE TRAGEDICE EXPRESSA

1. „Uciderea lui Grigore vodă în Moldova, expusă în formă de piesă de teatru“ (sau: „în formă dramatică“, deoarece adj. *tragedice* (corect: *tragoedice*) derivă din subst. *tragoedia*).
2. „Scene mute. 1. Sint uciși soldați. 2. Este prins vodă. 3. Este sugrumat. 4. Un palat (sau: un turn). 5. Forma dramatică (sau: expunerea în formă de piesă de teatru)“. — *Tragedica*, corect: *tragoedica*.
3. „Preambul“ (sau: „prolog“)
4. „Intermediu“ (sau: „intermezzo“)
5. „Jocul a cinci soldați mercenari, care la al treilea fluerat ies. La sfârșit, scena se închide“. — *Sybillum*, corect: *sibilum*.
6. *Scena 1ma* = *Scena prima* „scena întâi“.
7. „Grigore vodă stă la masă cu doi consilieri (sau: sfetnici). Un secretar (stă) de o parte, doi ostași fac de pază“.
8. După *dăruindu-mă* fusese anticipat cuvântul *și*, șters apoi.
9. *întemeierea*, inițial omis, a fost adăugat ulterior.
10. *sultan Soliman* este scris deasupra cuvântului *Mahomed*, care a fost șters. — De fapt nu e vorba de sultanul Soliman și nici de sultanul Mahomed, ci de sultanul Abdul Hamid I (1774—1789). Un Mehmed Pașa a fost însă în timpul acela mare vizir.
11. *mini-alaltă* „miine-poimîne, în curînd“.
12. *spăsănie* „mîntuire, izbăvire“

13. *a plini vreme* „a pierde vremea, a pierde timpul; a tergiversa, a târăgăna lucrurile“
14. După și fusese anticipat cuvântul *neam*, șters apoi.
15. „Necredinciosului nici o credință“.
16. *deacă*, scris astfel, este o formă existentă în limba veche, și regional, pentru „dacă“.
17. *fiind* omis inițial, a fost adăugat ulterior, deasupra cuvântului *omori*.
18. *lejilor* „legilor“
19. *nu-mi bănuiesc* „nu-mi pare rău, nu regret; n-am nimic împotriva“
20. *pă supt mină* „într-ascuns, discret“
21. „Intervenția celui de alături“.
22. *cursușul* „cursul“
23. În text e scris, greșit: *spătariului*.
24. *jêlnic* „jalnic“
25. *pă*, omis inițial a fost adăugat ulterior deasupra între cuvintele *că* și *domni*.
26. *gutta*, scris în forma aceasta, latinizantă (din lat. *gut̄ta*) „gută, damba, apoplexie“.
27. *voi cerca* „voi cerceta“
28. *șipă* (sau: *șîpă*) „aruncă, leapădă“
29. *solgăbirău* „judecător, arbitru; pretor“ (magh. *szolga-biró*)
30. *o firă* (sau: *o firă*) „un pic, puțină, cîtăva“
31. *comendație* (formă coruptă) „recomandare“
32. *conșipăluiești* „compui, formulezi, redactezi, întocmești; scrii“
33. *voi scîrnavi* (învechit, rar) „voi murdări, voi mânji (cu excremente)“
34. „Se închide“ (cortina, scena — n.n.).
35. „Intermediu. Un țigan, avînd un orologiu din ceapă, ale cărui mișcări circulare sînt de la sine, și care crește mereu, după ce discută cu altul despre aceste

- cuvinte (?), ca din încredințarea domnitorului Grigore vodă, care are în Moldova astfel de astrologi, prezice prin ciur începuturile unui viitor prosper“.
36. „Se deschide scena și stau, fiecare după rangul său.
  37. *huszaro* „husar, soldat călăreț“
  38. *audenție* (formă populară) „audiență“
  39. „Pace celor ce intră, sănătate celor ce ies (sau: pleacă)“
  40. „Solicitantul“ (sau: „petiționarul“)
  41. „Să fie lăudată fața și masa prea înaltului principe vodă“.
  42. „Ce dorești?“
  43. *nemiș* (sau *nemeș*) „bogat, nobil“
  44. *secretărășia* „secretariatul, funcția de secretar“
  45. *iștanția* (latinism) „cererea“
  46. „Și dă o cerere“.
  47. *titulușu* „titlul“
  48. Cuvintele *indorsatum*, *deinde incipit*, omise inițial, au fost adăugate ulterior deasupra, între rînduri.
  49. În ms. este scris greșit, *Principes*.
  50. *observadissime*: lecțiune nesigură.
  51. Scris, greșit, *Principiae*.
  52. „Citește titlul de pe dos, apoi începe: Prea mărite și prea bunule domn, generos principe al Valahiei, doamne pentru mine nicidecum și în orice loc foarte puțin demn de stimă (?), stau înainte-ți îngenunchiat (sau: aplecat) și recurg la Charibda și Scylla grațiilor excelenței voastre vodă (probabil vrea să spună: la cea mai mică bunăvoință — n.n.), ca să binevoiască a mă primi ca secretar și aceasta este cererea. Căci în timp ce, cu primejdie, beau vin cu paharul și stau în circiuma excelenței voastre, generos principe, ca un monstru foarte bețiv, eu trăiesc aproape cum trăiesc împreună cîinii în piață“. — Traducerea este aproximativă pentru *Domine mihi haudquaquam et ubique minime ob-*

servadissime (?), întrucît ultimul cuvînt nu l-am putut descifra corect. Al. Ciorănescu îl transcrie, în forma corectă, *observandissime*, deşi s-a folosit de copia lui Iuliu Tuducescu de la B.A.R. în care se află forma *observadame*. În manuscris sînt ușor lizibile literele *observadss* (...). Al. Ciorănescu traduce: „doamne prea puțin vrednic de stimă“.

53. Textul care urmează după *ai făcut*, de la *Dară aici*... pînă la inclusiv *multe ai învățat*, text inclus aici ulterior, este scris continuativ în partea de jos a paginii anterioare, pe fila 2v. După fiecare întrebare a lui Grigore, urmează răspunsul Petiționarului (Instans) precedat de indicația *R* (= răspuns); indicarea personajelor care dialoghează (Gregorius — Instans) și aranjarea în formă dialogică ne aparțin.
54. Întrebările lui Grigore (știi“, „cunoști“, „vorbești“ ...) și răspunsurile Petiționarului („știu“, „vorbesc“ ...), cu unele mici excepții, nu sînt formulate corect, fie din necunoașterea limbii respective, fie din intenționată pocire a cuvintelor. — Vezi nota 56.
55. În ms. replicile sînt inversate din greșeală: răspunsul *Uj monssô. Ze parlôm avat servis* este scris înaintea întrebării *Parle on francze*; dar după *R.* e un semn de restabilire a ordinii corecte.
56. Cum se poate constata fără prea mare greutate, această paradă de poliglosie trădează necunoașterea celor opt limbi amintite, în care sînt formulate întrebările și răspunsurile, și a ortografierii cuvintelor. Formele acestora sînt aproximative sau chiar corupte. Dacă, de pildă, întrebarea în ungurește *tuț* reproduce în grafie românească rostirea maghiară a cuvîntului respectiv, pentru care ortografia maghiară este *tudsz*, în schimb *ptudod* este o formă greșită, corect fiind *tudok*. Sau sintagma *parle on francze* poate vrea să reproducă în

ortografie aproximativă românească rostirea, tot aproximativă, a sintagmei franceze *parlez (vous) en français*, mai degrabă, credem, decît a sintagmei *parle (tu) en français*, dar răspunsul este scris foarte defectuos: dacă *uj monssö* redă (iarăși aproximativ) rostirea lui *oui, monsieur*, cealaltă parte a răspunsului ar putea fi interpretată astfel: ze pentru *je, parlöm* pentru *parlons*, deci folosirea greșită a pluralului verbului cu singularul pronumelui, persoana I; *avat servis* redă, defectuos, probabil *à votre service*.

Cea mai corectă este transcrierea rostirii rusești. Celelalte sînt forme eronate sau corupte ori învechite; așa de ex.: *cala ma romeca xevris?* — *Xevro!* ar fi trebuit să aibă forma: *cala romeica xeris?* — *Xero!*

57. „Bravo, minunat!“ (tc. *maşallah* „ah! ce bine!“)
58. *dreptăfi* cu înțelesul „dovezi, atestate, certificate sau recomandări“
59. „Și le întinde“.
60. *știi* este scris *ști* (aici și în continuare).
61. *făgădău* „cîrciumă, birt, han“
62. *cam* este scris *can* (aici și în continuare). — *Can* („cam“) și *ști* („știi“, „știe“) nu sînt forme eronate de grafie, ci reproduc forme regionale de pronunțare.
63. *păduti cu mie* = păduchi cu miile
64. *făgădar[iu]* „cîrciumar, birtaș, hangiu“
65. *sicritarium*, probabil scris greșit (după forma latină) pentru *sicritariuș*.
66. *să expedeluiești* „să expediezi“; *expedeluiești* este scris cu litere latine.
67. „Pune mina deasupra penei de vultur“.
68. *juciu* — cuvînt cu sens necunoscut
69. *iële* (scris cu *i* înainte de diftongul *ea* pe care îl transcriem *è*) „ele“.

70. Între cei și dacă ar fi trebuit să fie un cuvânt (sau mai multe) care să dea înțeles exprimării.
71. Tot textul jurământului este scris, în ms., continuativ.
72. *Ispolao ti despote* (formulă în limba greacă, scrisă greșit pentru *is pola eti despota*) „la mulți ani, stăpîne!” Textul a fost adăugat ulterior, cu altă cerneală, neagră. — *Secretarius* este scris cu litere latine.
73. În ms., greșit: *faeminae*
74. „Se face șezătoare populară, unde stau două femei și un bărbat făcînd o cunună“.
75. „Cîntecul Horholinei“
76. „Se repetă“
77. *babdișă* (în *Lexiconul de la Buda: babișă*) „diaree“
78. *părasă*, probabil „flori“
79. *ciunguș* „copac uscat fără vîrf sau cu crengile tăiate“
80. *rătită pălită* „răchită uscată“
81. Se spune despre o fată că e „învelită“, cînd e pregătită ca mireasă; *a înveli mireasa* înseamnă a-i pune pe cap voalul de mireasă. Dar *a fi învelită* mai are și sensul de *a fi (a deveni) nevastă*.
82. *paie-ș* „pară-ș“
83. Textul cîntecului nu e scris în versuri, ci continuativ.
84. „Fetița anunță“.
85. *fatile* (corect: *fachile*) „lemnuse de aprins pipa; un fel de chibrituri“
86. *udean* „prea, chiar că, de tot“ (magh. *ugyan*)
87. „Peștorii intră“.
88. „Starostele“
89. *Strînște în giște* (în loc de *striște în giște*). *Striște* „soartă (bună sau rea); noroc“
90. „Gazda“
91. *să să uște* „să se usuce“
92. *viind* „venind“

93. *Dumnezău*: scris greșit *Dumneză*.
94. *apostoli*: scris greșit *aposto!*.
95. *dumilorvoastre* și, mai jos, *dimilorvoastre* „dumnea-voastră“
96. *pîrloage* „locuri de arătură lăsate necultivate“
97. *mère* „merge“
98. *căz om da* „căci, zău, vom da“
99. *de va plăți* „dacă va merita, dacă va valora“
100. Forma *Nyaga* reproduce, într-o ortografie maghiarizată, pronunțarea regională (cu *n* muiat) a numelui Neaga. — *R.* este prescurtarea pentru *respondet* „răspunde“.
101. „Același“
102. *tileagă* (în *Lexiconul de la Buda*) „căruță mică cu două roți“, — dar și „roabă“
103. *înfrumsățată* „înfrumusețată“
104. *iastă* „această“
105. *pîrlas* „pîrleaz“
106. Lecțiune nesigură a cuvintelor *dispară pă ușe*, scrișul fiind greu descifrabil. Cuvintele *Hospes*: *Ba că deacă-i așe, măcar astăz dispară pă ușe*, omise inițial, au fost adăugate ulterior, între rînduri.
107. Între *oi* și *ce* lipsește un cuvînt, probabil *vorbî*.
108. *Acesta* e scris ulterior deasupra cuvintelor *Noi sintem*, care au fost șterse.
109. *cordovan* „piele fină pentru încălțăminte de lux“
110. După *are* fusese inițial scris cuvîntul *ciurd[ă]*, **suprimat** apoi.
111. *gazdă* „avut, bogat, cu stare materială bună“
112. *monstrat dig.*: *monstrat dig[ne]* „arată cu demnitate, cu importanță“; sau, mai probabil, *monstrat dig[itis]* „arată pe degete“
113. „Peșitorul Bucur“

114. *poci scupi* „pot scuipa“. — Înaintea cuvintelor *poci scupi* fuseseră scrise inițial cuvintele *numa tocmeală* (?), suprimate apoi.
115. *viteșugul* „vitejia“ (magh. *vitézség*)
116. *ciurdă* „cireadă“ (magh. *csorda*)
117. *crediința* (în *Lexiconul de la Buda*) „semnul prin care se leagă mirii între ei; logodnă, incredințare“. *A da credința* sau *a (se) incredința* „a (se) logodi“.
118. Fragmentul *și viniți mîni în tîrg că om da* („și veniți mîine în tîrg că o vom da“), omis inițial, a fost adăugat ulterior deasupra rîndului (apoi *și* a fost șters). — În ms. *tîrc*, greșit, pentru *tîrg*.
119. „Peșitorul dă cunună și ea fusul. În timp ce mănîncă împreună, starostele întrebă“. — *Lecciónes nesigură* pentru *fas[c]iam*; în grafia cuvîntului *fusum*, primele două litere sînt cirilice. — Cuvintele *inter[r]ogat star[ostea]* și următoarele două replici (pînă la replica lui Bucur), omise inițial, au fost adăugate ulterior, cu cerneală neagră.
120. *să scopesc* „să scuip“
121. *scupêște* „scuipă“; *dumneata* e prescurtat în ms. prin *D*.
122. „Scuipă în farfurie“.
123. „Și se spoiesc (se stropesc, se mînjesc) cu lapte“.
124. „Se face un tîrg“ (sau: „un bîlci“).
125. „Mai-marele pieței strigă“.
126. *asprîșor* „bănuț, bănișor“
127. *rîmător* „porc“
128. *împingălău* și *tragalău* (cf. *împingătoare* și *trăgătoare*) „unelte de plugărie (nedefinite)“; *tragalău* (sau *trăgătoare*) poate însemna și cureaua sau ștreang cu care se leagă calul la căruță.
129. *behehea* (cuvînt onomatopeic) „oaie“ (sau „capră“)

130. *his-fts* și *ținghili-minghili*, cuvinte onomatopeice cu **sens neidentificat**
131. *știmbași* reproduce aproximativ pronunțarea regională *șchimbași* „schimbași“
132. După cuvântul *vacă* mai fuseseră scrise două cuvinte, șterse apoi: primul cuvânt este *aveți*; al doilea este ilizibil.
133. „Intermediu. Mai-marele pieței. Între timp revine cel care cumpără lapte, vind cotul cu atîta și atîta, în timp ce îi stropește pe toți.“ — În ms. este *vindo* pentru *vendo* („vînd“), nu *vendit* („vinde“) cum s-ar părea că ar trebui să fie; și pentru că este așa, sensul ar putea fi următorul: „Între timp revine cel care cumpără lapte, strigînd: «vînd cotul cu atîta și atîta», în timp ce îi stropește pe toți“.
134. „Intermediul al doilea. Același mai-marele pieței. Vine cu foc și trage cu tunul“ (în sensul de a semnaliza ceva — n.n.). — *Intermedium 2 = Intermedium secundum*.
135. „Scena a doua“. — *Scena 2da = Scena secunda*.
136. „Turcul stă cu ai săi la masă, vorbind turcește. Fumează și joacă zaruri. Patru soldați stau de pază. Cuvintele [pe care le schimbă între ei] sînt ca niște zaruri“ (sau: sînt primejdioase, înseamnă primejdie).
137. „Primul“
138. „Să vedem dacă [se] joacă“.
139. „Altul“
140. *Debre* (corect: *De, bre!*) „Măi, măi!“; „*Bre, bre!*“
141. În ms.: 3, folosit pentru tertius „al treilea“
142. *ianvaș, ianvaș, janum* (forme corupte pentru *Yavaș, yavaș, canım*) „încet, încet (sau: „binișor, binișor“) suflețelule“. — Sensul cuvintelor *halala, malala* este necunoscut).
143. „Soldatul“

144. *Turcice auden.* (scris, probabil ulterior, în stînga replicii Soldatului); *auden.* pare a fi o abreviere pentru *audens* „îndrăznind“ sau pentru *audenter* „cu îndrăzneală“; deci *turcice auden[is]* „îndrăznind turcește“ sau *turcice auden[ter]* „cu îndrăzneală, turcește“.
145. *Ceari* (tc. *çeri* „soldat“. — Ultima literă ar putea fi interpretată *o*, dar *cearo* nu are nici un sens.
146. *cer*, omis inițial, adăugat ulterior deasupra rîndului
147. „Împăratul“
148. „Vasile, sfetnicul (consilierul) lui Vodă“. — *Vasilie*, scris cu cirilice.
149. *cercîndu-se* „cercetîndu-se, căutîndu-se“
150. *să îndireptăm* „să dovedim“
151. „Și întinde o scrisoare sau pe fiecare (amîndouă), una unuia, alta altuia dintre consilierii împăratului“.
152. „Consilierul Gabriel?) citește“.
153. Textul nu prea are înțeles, numai dacă *de pă* = „peste“.
154. *uritu-m-am* „mi s-a urit, m-am săturat“
155. Nu era Soliman (v. prefața).
156. *paripi* „buni, egali la schimb“
157. *Consil[arius] secundus legit secundam* „consilierul al doilea o citește pe a doua“.
158. *viclea[nului]* este scris peste *tira[nului]*
159. *cea*, în ms. este *ce*.
160. *fața*, scris greșit *vața*
161. *zingarici qui dein*, omis inițial, adăugat ulterior deasupra.
162. Lipsește desigur un cuvînt care să dea înțeles exprimării. Dacă acel cuvînt este *aduc*, atunci traducerea este: „Doi copii țigani care apoi [aduc] ulei“.
163. „Este omorît un stup de albine“.
164. *Interm[edium] 2^{dum}* = *Intermedium secundum* „intermediul al doilea“
165. În ms. *molari*, greșit, pentru *molaris*.

166. „Un medic stă la masă. Este adus un bolnav pe care-l doare o măsea; îi umple gura cu făină. Celui de al doilea, în cearșaf, pe care-l doare stomacul, îi scoate un pui. Celui de al treilea, din roabă, căruia mai întâi i-a dat lapte din piuliță, îi scoate apoi păsările din cap. Are în mână... (?)“. — *Servami habet mano*, lecțiune și traducere nesigure.
167. „Joacă (dansează) copiii țigani, pe care unul se silește să-l ostenească“ (sau: „să-i castrezé“).
168. *Scena 3-tia = Scena tertia* „scena a treia“
169. „Apare pașa cu sfințici și soldați la masă. Vorbesc multe turcește“.
170. *vodă*: scris greșit *vode*
171. *cătane*, scris *citane*
172. Forme corupte ale unor înjurături turcești.
173. „Și îi dă bani“.
174. După *preumblare* fusese inițial scris și *foar[te]*, apoi șters.
175. Între *lucrarea* și *Clauditur* fusese scris inițial, apoi șters: *tunc per unam partem movent (?)*.
176. „Turcii (venind) dintr-o parte, vodă din alta, se întîlesc“.
177. „Bună dimineața, domnule“ (Restul fără înțeles). Lecțiune nesigură a cuvîntului antepenultim.
178. *Acive paşam* (tc. *acilli*) „înțeleptul meu pașă“. — Ultimele două replici au fost introduse ulterior, înghesuit, între indicația de regie și replica următoare: *Basa: Am venit...*
179. „Pașa dă o scrisoare“.
180. „Grigore citește“.
181. Inițial a fost scris *Mahomed*, șters apoi și înlocuit prin *sultan Soliman*, scris deasupra.
182. După *altăceva* a fost scris inițial *de*, apoi șters.
183. *singioși* „însingerați“

184. „Se aduce un pat și pașa se culcă. Un soldat face de pază“.
185. *audè[n]ție*, în ms. este scris *audeație*.
186. „Medicul pune mîna pe pieptul său“.
187. *Sabanîs haeralla* (în tc. lit. *sabahinis hayir ola*), *effendim!* „Bună dimineața, domnule!“
188. *hojgheldi!* (în tc. lit. *hoş geldin!*) „bine ai venit!“. — În ms. este scris *yojghealdi*, apoi peste *j* inițial este scris *h* (slova *x*).
189. *borbil* „bărbier“ (magh. *borbely*)
190. *pulzușu* „pulsul“
191. „Îi ia mîna și văzînd zice“.
192. *Boc hieme* (grafie greșită pentru *bok yeme*) „nu mîncă căcat“
193. *joară* „jură“
194. În tc. lit.: *Vallah billah Hristos efendi için size de ömrümü emîn ettim* „î-am jurat și î-am încredințat viața mea pentru domnul nostru Hristos“. — În ms. grafii aproximative și forme corupte.
195. „Se scoate patul. Vodă stă cu ai săi; în acest timp sosesc medicul și doi soldați turci“.
196. „Își dezleagă sabia“.
197. *mère* „merge“
198. *să să sparie* „să se sperie“
199. „Este adus patul la locul său“.
200. Grafii aproximative și forme corupte. În tc. lit.: *Efendim, lakirdî etme, gümrükçü vardir* „domnule, nu mai vorbi, e vameșul“.
201. *ghelsîn* (tc. *gelîn*) „să vină“
202. Vezi nota 187.
203. Vezi nota 188.
204. *can* „cam“; vezi și nota 82.
205. *minten* „imediat, îndată“

206. Între *Gregorius* și *qui* fusese scris inițial *dein acclama[t]*, șters apoi.
207. „Atunci pașa face semn și aleargă doi soldați turci, pe care Grigore îi izbește și care strigă: Amaan! Apoi pașa cheamă mai mulți din scenă și se ridică el însuși, sugrumându-l (pe Grigore — n.n.) cu un ștreang”.
208. „Apoi este pus în mormînt și în sicriu”. — În ms. *sepulch[ro]* în loc de *sepulc[ro]*.
209. „Pașa cheamă pe toți sfetnicii și zice”.
210. „Toți tac și se tem”.
211. *rinduiesc*: scris greșit *rîndesc*.
212. „Este ridicat de trei ori”.
213. „Apoi soția acestuia (a lui Grigore — n.n.) îl plînge”.
214. „Cîntecul soției lui Grigore”. — Aici „cîntec” are sens de „bocet, plîngere”.

1. Deci iată-mă rămasă
Și părăsită de tine
Dragul meu soț Grigore;
Pentru tine mi se rupe inima.
2. Deci nu ne-au înșelat
Și morții nemiloase
Au dat viața ta
Cei cărora le-ai făcut mult bine.
3. O, la ce am ajuns în viață,
Dacă soțul meu a pășit așa ceva,
Că trebuie să mă despart de tine
Și să mă frîng într-o asemenea durere.
4. O, zilele mele mizerabile,
Ceasurile mele pline de tristețe!
Cui ai lăsat-o pe soția ta,
Cui i-ai încredințat orfana ta?

5. O, voi turci fără de milă,
 Draci pământeni cu cealma,
 Dumnezeu să vă bată,
 Cadă cerul peste voi.
6. Stârniți-vă focuri cerești,
 Izbiți voi, tunete,
 Și ardeți pe turci
 Dacă numai așa s-au putut îndura.
7. Dacă nu ne-ar duce,
 Nu m-aș mîhni atît de mult;
 Dar fiindcă ne duc și pe noi
 Și ne vor ține pe veci în robie,
8. Inima-mi se va chinui pînă la moarte
 Și viața mea se va sfîrși în doliu,
 Căci m-am îndepărtat de lîngă soț
 Și am rămas pe mîna păgînilor,

215. Dăm mai jos formele care apar în ms., indicînd, pentru ușurința urmării lor, strofa și versul:

1. v.1: Tehat ... tölled; v.2: ... tölled mar ...; v.4: ... szivem.
2. v.1: ... denem; v.3: Ataladták eltedek; v.4: ... jot tótted;
3. v.1: ... jutot; v.2: ... jutot; v.3: ... tölled ... kel vál-nam; v.4: ... meg (omís) szakadnam.
4. v.2: ... buval ... oraim; v.3: ... hadtat tarsodat; v.4: ... bisztad.
5. v.1: O ... törökök; v.2: Salmás; v.4: ... szakassatok.
6. v.1: Menyből ... gerjegyetek; v.2: Menydörgések sulyetek; v.3: Törökóket.

7. v.1: ... bennunket; v.2: ... busulnék; v.3: ... minketis;
v.4: ... örokke.
8. v.2: Gyazban vegszem; v.3: ... el partoltam.
216. „Se aduce amvonul și se face o predică în felul următor“.
217. Parodie (cu multe cuvinte autentice) a rugăciunii „Tatăl nostru“ în țigănește.
218. *incătrău* „încotro“
219. *să te spăsăști* „să te salvezi“
220. În text: *zugrumară*
221. *pie!m* „făină de cea mai bună calitate“
222. Între *ce* și *mi-am* este un cuvânt (eventual două) ilizibil(e), acoperit(e) de o pată de cerneală.
223. *dintr-acoace* „dincoace, din partea aceasta“
224. *dincătrău* „dincotro“
225. *vè umbla* „ar fi umblat“
226. *vè minca* „ar fi mîncat“. — *Vè minca*, omis inițial, apoi adăugat deasupra rîndului.
227. *il potcopi* (cuvînt necunoscut)
228. *da* (în loc de *dă*, de) „încît“
229. *să vè face* „s-ar fi făcut“
230. *fălceriu* „medic la sate“
231. *betegos* „bolnăvicios“
232. *beteag* „bolnav“ (magh. *beteg*)
233. *fărșangul* „carnavalul“
234. *predicaște* „predică“
235. *gat* „termin“
236. „Cîntec țigănesc“
237. Textul țigănesc este redat foarte aproximativ (ex. *siriclo* în loc de *ciriclo*), cu multe cuvinte deformate; el s-ar traduce astfel: „Unde mergi, măi, unde mergi? că eu mă duc în pădure. Ce faci, măi, acolo? Mă duc să prind o pasăre, să o dau înăuntru. Popa mare ce

face? Popa mare mănincă acolo păsări. Slavă lui Dumnezeu... (restul este neînțeles).

238. „Se scoate amvonul. Intră ciobanul și spune versuri“. — Se poate și: „și spune. Versuri“, căci în ms. este: *et dicit. Versus.*

239. „Ciobanul“

240. *pristăvi* „muri“

241. „Cîntecul ciobanului“. — Textul cîntecului este scris continuativ, în cadrul strofelor. Aranjarea în versuri și ortografia ne aparțin, ca și stabilirea formelor corecte ale unor cuvinte, pentru care vezi precizările din nota următoare.

Dacă trăiește cineva fericit,
Acela sînt eu, desigur, Pitirus:
Trăiesc la țară, sînt în păduri,
Arătînd drumul oițelor
În prăpastiile munților,
Printre apele izvoarelor.

Dacă cineva trăiește fericit,
Eu trăiesc proaspăt [vioi].
Sînt păstor de cîmp
Și-mi pășunez oile în păduri,
În munții acoperiți de zăpadă
Și printre izvoarele apelor.

Fiind în picioare la răsăritul soarelui,
Cînd își ridică deja razele,
Conducînd turma mea,
Mîinînd-o la pășune,
Calc iarba umedă
De roua cerului.

Cînd răsare soarele
Și-și împrăștie razele,
Scoțindu-mi oile
La cîmp, la pășune,
Umblu pe iarba înrouată,
Mă plimb pe pajiștea verde.

Mîncarea care mă satură
Îmi potolește foamea,
Ca la splendidele mese ale abaților,
Sau la ospețele magnaților, —
Încît pot să le înconjur
Fiindcă ajung să le dau tîrcoale.

Mîncarea ce mă satură
Îmi astîmpără foamea;
N-aș schimba-o cu magnații,
Și nici cu preoții cu potcap.
Masa mea n-o schimb cu nimeni,
Vă spun drept: e mai bine pentru mine așa.

Prostul să dorească
Tot ceea ce este plăcut
Și pe aceste privighetori care cîntă,
Pe aceste turturele care plîng,
Înveselind inima mea,
Să nu vrea să le privească.

Ascult cîntecul privighetorii,
Suspînul turturelelor
Care mă înveselesc
Și îmi înviorează inima.
E prost cel căruia-i vine greu
Să le asculte și să nu le îndrăgească.

Nu doresc scēptru de rege:
Îmi este de-ajuns că port
Turma mea ciobănească.
... Du-te înapoi la tronuri!
Hai să ne adunăm deja,
Oilor, la lăcașul nostru (stînă).

Nu doresc coroana
Ori sceptrul regal.
Mai mult face ciomagul meu păstoreșc
Decît o împărăție.
Haideți oilor, să ne plimbăm
Și să adormim în staul.

Cîinele să ocrotească corpul,
Să nu se teamă deloc de nimeni,
Să îngrijească turma, să alunge pe dușman,
Să păzească pe cel adormit.
O, soartă rivnită
Și de zei dorită!

Dulăul îmi păzește trupul,
Deci nu-mi tem viața.
El luptă pentru mine
Și mă păzește cînd dorm.
Așa e viața fericită a aceluia
Pe care-l iubește Dumnezeu.

242. Dăm mai jos formele care apar în ms., indicînd, pentru ușurința urmăririi lor, strofa și versul din textul maghiar:

1. v. 1: ... gyonyörüségese; v.3: ... juhász; v.6: forasi-ban.
2. v.1: ... felvirad; v.2: ... fel hasad; v.5: ... foven; v.6: Zöld ... séjtalok.

3. v.2: Ensegemben; v.4: ...süvégü.
 4. v.1: Füle müle zengésit; v.2: Gyerliczéknek nyegésit;
 v.3: Halgatom ki vidamitják; v.4: Szivemetis nyitják;
 v.5: ...resteli; v.6: Halgatni.
 5. v.2: ...kivanom palczajat; v.3: Tobb; v.5: ...sétaljuk;
 v.6: ...okolyban... haljuk.
 6. v.3: ...melettem; v.5: Illyen.
243. „Iese din scena deschisă și din nou soția lui Grigore vine și cîntă“.
244. „Cîntec german“
25. „După ce cîntecul este sfîrșit“.
246. „Și este legată“.
247. *solus primo, dein*, omis inițial, adăugat ulterior deasupra.
248. „Bachus iese, mai întii singur, apoi cheamă șase copii de sex diferit, cu amfore în mîini“.
249. „Cîntec.

A șosit sărbătoarea lui Bachus
 Și cîrnațul cel gustos s-a prăjit,
 Singeretele s-a fiert,
 Ceea ce ne-a umplut de bucurie.

Haideți, deci, ca sărbătoarea
 Și zilele vesele ale lui Bachus
 Să le cinstim în felul acesta
 Cei care vrem să ne mîntuim.

Să mîncăm pînă crăpăm,
 Să ne umplem mațele pînă la gît;
 Să bem pînă ne vom îneca,
 Pînă ce singele nostru se va preface în vin

Țuți, ciupește corzile,
Să ne invirtim de câteva ori,
Să ne prăbușim alunecînd pe obraz,
Să ne tragem bine de cap!

Să luăm o cupă, două de vin
Și să le sorbim de zor!
Aceasta e treaba noastră cea mai de seamă
Și ca să cinstim pe Bachus!

Hei, dragii mei, să dansăm,
Să fim veseli cît trăim!
Acum e vremea pentru aceasta,
Nu mai tîrziu, în postul mare.

Să cîntăm, chiar dacă murim,
Și să cinstim pe Bachus;
Să avem numai vin destul,
Căci noi cu toții îi cîntăm!.

Mărioară, mai dă-mi vin,
Căci mi-e cana goală.
Cîntă și tu, purdalăule,
Las' să joace fătul meu Puți.

250. Dăm mai jos formele care apar în ms., indicînd, pentru ușurința urmării lor, strofa și versul în care se găsesc:

1. v.1: Bachus ūnepe el jött; v.2: ...sult; v.3: ... gom-
bocz; v.4: Nekunkoromet tött.

2. v.1: Noszsa tehat űnepit; v.2: Bachusnak vig; v.3: ...tisztelyuk; v.4: ...udvezűlni akarűk.
3. v.1: Egyunk mig meg hasadunk; v.2: Telyen; v.3: Igyunk mig meg fuladunk.
4. v.1: ...hurjt; v.3: ...falveira; v.4: ...ustűkbenkapni.
5. v.3: Ez leg nagyobb; v.4: Es.
6. v.1: ...edesim tantzoljuk; v.2: Vigan legyűnk amig; v.4: ...mai tovab ...bűtbe.
7. v.1: Nameg halunkis dudulunk; v.2: Es Bachust; v.4: ...mindek enekluk.
10. v.1: Adyal ...Mariskom; v.2: ...mar ...kancsom; v.3: Cserdi teis Purde. — (*Cserdi* este prescurtare pentru *cserdits* (?); lecűiune nesigură a ultimului cuvnt); v.4: Had jarjan Puczi; lecűiune nesigură a ultimului cuvnt.
251. *Eu nici pic nu-mi bnulesc* „Eu nici un pic nu regret; mie nici un pic nu-mi pare rău“.
252. „Mărioara răspunde: Nu este, tată, acolo!“ — *În ms.: Marisk*
253. „Să vină etc. Vd că trebuie să mor“. — *Jjjon* este scris: *farjan*; apoi: *latom...kel...*
254. „i face testamentul, scriind pe polobocul din piele de juncan, cu (ceea ce se cheamă) popular lupu“. — *Lu-pu „tigv“ (magh. lop)*
255. *intumulatur et pulsant doleum post saltus turcicus et dein suspendatur venit draco, este scris deasupra i între rnduri.*
256. „Urmează testamentul, pe altă pagină, care fiind sffr-it este inmormntat i împing polobocul după un dans turcesc intrerupt, vine dracul. Se citesc legile, după acestea intră consilierii lui vodă i medicul, cutndu-i un al patrulea so, pe Iuda, i îl găsesc spnzurnd cu umor (adică: atrnnd rizibil, caraghios), în timp ce sînt rpii de un demon aprins.

În sfârșit, se strigă să trăiască Maria Tereza, Iosif și Grigore Maior“.

257. „Testamentul lui Bachus“. — Textul testamentului este scris continuativ; aranjarea în această formă aparține editorului.
258. *diboli* este transcrierea aproximativă a formei dialectale *ghiboli* „bivoli“.
259. *minten* „imediat, îndată“
260. *foalele* „pintecele, burta“
261. *ceteră* „vioară“
262. *rînză* „pipotă; stomac“
263. *gingașe* „gingașe“
264. *burdof* „bășică“
265. *căiță* „căciulă bărbătească din blană de oaie“
266. *țof* „ciucure, moț; panglicuță cu care se împletește coșița“
267. *măduha* „măduva“
268. *cicilesc* „chelesc“
269. *sopon* „săpun“
270. *ferie*, pl. *feriile* (în ms. *ferile*, în loc de *feriile*) „urnă, amforă, vadră; decalitră“
271. *mușice* „muzici“
272. *tolceriu* „plinie“
273. *colceriu* „paznic al cămării cu bucate, sau al pivniței“
274. *copoși* (sg. *copos*) „cheli“ (magh. *kopas*)
275. *de-a jëminea* „gemeni“
276. *palaclonț* (cuvînt cu sens necunoscut)
277. *gîrlanul* „gîtlejul“
278. *va cură* „va curge“
279. *eștealalți* „aceștia alți“
280. *teștelulesc* „testez, las prin testament“
281. *tist* „dregător mai mare“ (magh. *tiszt*)
282. *uspăț* „ospăț“
283. *hordău* „ciubăr; butoi“ (magh. *hordó*)

284. *bute* „butoi; ciubăr“
285. Inițial fusese scris *găluște*, apoi peste și deasupra acestui cuvânt, șters, s-a scris *clătite*.
286. Inițial fusese scris *acela*, apoi șters și scris în continuare tot *acela*.
287. *ocol* „curte; ogradă“
288. *scorneică* (cuvânt cu sens necunoscut)
289. *colêșe* (= *coleașă*) „terci, mămăligă subțire“
290. *cucușe* (cuvânt cu sens necunoscut)
291. *va întinge* (pentru *va încinge*) „va înmuia“
292. *chisăliță* „borș de tărîțe“
293. Între *chisăliță* și *avut* a fost scris inițial *nu-i om de firșang*, apoi peste *nu-i* s-a scris *n-au*, iar *om de firșang* a fost șters.
294. După *zece* a fost scris inițial *să apro[pie]*, apoi suprimat.
295. *că i-i* (scris *căi*) „că îi este“
296. *măriaș* „monedă (din timpul Mariei Tereza)“
297. *știe*, scris greșit *știi*
298. *trei ori*, scris *tri or*
299. *Patru cu de trei ori zeci* fusese inițial: *Patruzèți cu de trei ori zèce*, apoi *zèți* (din *patruzèți*) și *zèce* au fost suprimate; după *zèce*, șters, s-a scris *zèci*.
300. *pre ea*: scris *prè ea*
301. *două ori*: scris *doo or*
302. *sîmbătă*: scris *sămbătă*
303. *va*, inițial a fost *nu va*, apoi *nu* a fost suprimat.
304. *va vedea*, în ms., greșit, *va vetea*
305. *Mănărădea*: localitate din apropierea Blajului (jud. Alba).
306. *este*: scris *ièste*
307. *și noao*: scris *ș noa*
308. După *avea* a fost inițial anticipat *cînd*, apoi suprimat.

PROLOGUL TRAGEDIEI „EROFILI”

1. *amînă* „în mină, la mină, la îndemină“
2. *depreună* „împreună“
3. *steje* „grabă“
4. *sirep* „sălbatic, impetuos“
5. *a premeni* „a schimba, a înnoi“
6. *dîrjie* „semeție, îndrăsneală mare“
7. *haldeiesc* „caldeean, babilonean“
8. *smîntă* „greșeală, abatere, necaz, sminteală“
9. *foale* „abdomen, pîntece“
10. *a șuvăi* „a șovăi, a sta la îndoială, a fi nedumerit“
11. *sălaș* „locuință, casă“
12. *izvod* „însemnare, document“
13. *mosc* „substanță frumos mirositoare, parfum extras dintr-o glandă a animalului cu același nume“
14. *undător* „care face unde, valuri“
15. *strălucoare* „strălucire“
16. *poară* „împotrivire, opoziție“
17. *uric* „document, act, hrisov“
18. *a custa* „a trăi, a viețui, a dăinui“
19. *mîșel* „sărac, nenorocit, slab, umil, smerit“
20. *greață* „greutate, silă, apăsare“
21. *răgulă* „neam, seminție, popor“
22. *fericiune* „fericire“
23. *polată* „palat“
24. *a se virteji* „a se întoarce“
25. *izvod* „model, exemplu“
26. *a giurui* „a promite, a făgădui“
27. *topsăc* „otrăvă“
28. *a se rășchira* „a se răsfira, a se împrăști“
29. *pospai* „strat subțire, de făină, de praf, de zăpadă etc.
30. *priință* „bunăvoință, prietenie, înlesnire“

31. *fii*: fiu
32. *ghizdav* „frumos“
33. *nemerit* „priveag“
34. *a amistui* „a ascunde, a dosi“
35. *a oblici* „a afla, a auzi“
36. *mamcă* „doică“
37. *polimar* „foișor, balcon, cerdac“

Explicarea cuvintelor este luată din *Glosarul* întocmit de N. A. Ursu la ediția citată.

JUDECATA VLĂDICII

1. *mine*, scris *minea*
2. *a bili* „a albi“
3. *ce*, scris *cea*
4. *cea*, scris *ča*
5. *te-i dus*, pentru *te-ai dus*
6. *te-u trasu-te*, pentru *te-au trasu-te*
7. *te-u apucat*, pentru *te-au apucat*
8. *ce*, scris *cea*
9. *te-u înflat*, pentru *te-au umflat*
10. *te-u luat*, pentru *te-au luat*
11. *te-i fi*, pentru *te-ai fi*

CUPRINS

Studiu introductiv	5
<i>Occisio Gregorii in Moldavia Vodae tragedice expressa</i>	67

Anexe

Prologul tragediei <i>Erofili</i>	108
Spectacolul elevilor blăjeni, din 1755—56	116
<i>Judecata vlădicii</i>	125
„Comedia pastorală“	130

Note

<i>Occisio Gregorii</i>	139
Prologul tragediei <i>Erofili</i>	162
<i>Judecata vlădicii</i>	164

Redactor: ANA-MARIA BOARIU
Tehnoredactor: A. MOLNĂR

Apărut: 1983. Eun de tipar: 19. 12. 1983. Comanda nr.: 2427.
Coli de tipar: 5,125. Hirtia: velină de 70 g/m².
Format: 32/70×100.

Tiparul executat sub comanda nr. 551/1983,
la ÎNTREPRINDEREA POLIGRAFICĂ CLUJ,
Municipiul Cluj-Napoca
B-dul Lenin nr. 146.
Republica Socialistă România

